

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

FİKRET ÇELİK

CICERO VE CUMHURİYETİ SAVUNUSU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

147730

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. CELÂLETTİN GÜNGÖR
147130

KIRIKKALE/2004

“CICERO VE CUMHURİYETİ SAVUNUSU”

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİ TAŞIYAMAYAN ROMA DEVLETİ

I- ROMA CUMHURİYETİ’NİN KURULUŞU VE KURUMSALLAŞMASI.....	5
II- ÇÖKÜŞ SÜRECİNDE ROMA CUMHURİYETİ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

CICERO:

YIKILAN CUMHURİYETİN SAVUNUSUNDA

BİR DEVLET ADAMI

I- HAYATI, ESERLERİ VE SİYASİ KİŞİLİĞİ.....	41
II- CUMHURİYET’İN YIKILIŞINA KARŞI DURUŞU.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR DÜŞÜNÜR OLARAK CICERO

I- DEVLET ANLAYIŞI.....	82
A- Devletin Kurulması ve Amacı.....	83
B- Yönetim Biçimleri ve En İyi Yönetim (Cicero’nun Karma Anayasa Kuramı).....	87

II- HUKUK ANLAYIŞI.....	104
A- Doğal Hukuk Kuramı.....	104
B- Cicero'ya Göre "Yasa".....	108
III- CICERO'NUN İDEOLOJİSİ.....	111
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR

Att. : Atticum

De Rep. : De Republica

De Leg. : De Legibus

De Off. : De Officiis

Fam. : Familiares

His. : Histories

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

Phil. : Philippicae

Pol. : Politika

Quint. : Quintus

Top. Söz. : Toplum Sözleşmesi

ÖZET

Roma cumhuriyet dönemi siyasi ve sosyal yapısı, Batı medeniyetinin siyasi ve sosyal temellerinin oluşumunda büyük bir etkiye sahiptir. Marcus Tullius Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin yıkılma sürecinde yaşamış, bununla birlikte fikri ve siyasi mücadelesi ile cumhuriyet kurumlarının yıkılmaması –ve hatta daha da güçlendirilmesi- için mücadele etmiş bir devlet adamı ve düşünürdür. Fakat Cicero'nun vermiş olduğu bu mücadele, Roma'da cumhuriyet rejiminin sürmesini ve bu mücadeleden dolayı kendisinin de öldürülmekten kurtulmasını sağlayamamıştır. Bir düşünür olarak Cicero, temelde bir aktarıcı ve derlemeci olarak eleştirilmiştir. Yinede onun Yunan felsefesini, eserleri vasıtasıyla Roma'ya tanıttığı bir gerçektir. Ortaçağ ve aydınlanma dönemlerinde, antik çağın önemli filozoflarından biri olarak görülen Cicero'nun eserleri yaygın olarak okunmuştur. Onun adı geçen dönemlerdeki siyasi düşünceye etkisi dikkate alındığında, onu Batı siyasi felsefesine büyük katkılarda bulunmuş bir düşünür olarak kabul etmek gerekir.

ABSTRACT

The social-political structure of the Roman Republic had profound influence on the creation of social and political foundations of Western civilization. Marcus Tullius Cicero is a politician and thinker whose life coincided with the decline and fall of the republic. His political and philosophical activities aimed at the defense, and if possible the improvement, of the republican institutions. However, his struggle prevented neither the fall of the republic nor his execution. As a thinker, Cicero was criticized largely on the grounds that his philosophy is derivative and unoriginal. Nevertheless, it is undeniable that he made Greek philosophy accessible to a Roman audience through his works. His works were also widely read during the Medieval as well as Enlightenment eras, and he was considered one of the great philosophers of the ancient era. Given the influence of his works on Medieval and Enlightenment thinking, he can be regarded as a thinker who made great contributions to Western political philosophy.

GİRİŞ

Roma'nın bir medeniyet olarak, Batı Medeniyeti'ne ve dünya kültürüne kazandırdıkları herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Ancak, bununla birlikte dünyaya siyasi düşünceler adına ne kadar katkı sağladığı tartışılır bir durumdur. Özellikle Romalı düşünürlerin siyasi düşünceye ve kendilerinden sonraki nesillere bırakmış oldukları eserler pek azdır. Roma'nın siyasi düşüncenin gelişimindeki yegane katkısı, tüm Akdeniz havzasını yüzyıllarca hakimiyeti altında tutması nedeniyle, iki bin yıldır dünya siyasi düşünceler tarihini en çok etkileyen öğretilerden olan ve bir din olarak gelişmiş Hristiyanlık inancının kendi toprakları üzerinde doğmuş ve gelişmiş olmasıdır. Bu nedenle de Roma, siyasi düşünceler tarihi adına büyük düşünürlerin yetiştiği ve fikirlerini geliştirdikleri bir coğrafyaya ev sahipliği yapmıştır, ancak siyasi düşüncelere özgün bir katkı yapamamış bir medeniyettir.

Marcus Tullius Cicero, Roma Devleti'nin cumhuriyet döneminden, imparatorluk dönemine geçiş zamanında yaşamış, siyasi düşünceler tarihinde fikirleri ve eserleri ile adı geçen birkaç Roma'lı düşünürden biridir. *Polybios*, *Seneca*, *Tacitus* da önemli Roma düşünürleri olarak anılsalar da, bu düşünürlerin tarihçi yönleri ağır basar. Özellikle Cicero'nun fikirlerini önemli ölçüde etkileyen *Polybios*'un Yunanlı olması ve Roma'da yaşayışının sadece bir bölümünü geçirmiş olması da onun zaman zaman Romalı bir düşünür olarak sayılmamasına neden olmaktadır. Ayrıca Cicero haricinde bu adlarını saydığımız düşünürler, Roma siyasetinin içinde bulunmamış, orada bir gözlemci olarak bulunmuşlar ve genelde Roma tarihi üzerine çalışmışlardır.

Cicero sadece bir düşünür değildir. Cicero, eserlerini verdiği dönemde Roma siyasetinde aktif olarak rol almıştır ve Roma'nın üst devlet kademelerinde görev almış bir devlet adamıdır. Bu yönü ile de sadece Roma adına değil, siyasi düşünceler tarihinde adı geçen diğer düşünürlerden ayrılan bir konumdadır. Üzerinde durduğu konuları ve siyaset adına geliştirdiği fikirleri Roma'da yaşadığı dönem adına uygulamak için uğraş vermiş bir şahsiyettir. Cicero'nun bu devlet adamlığı yönü, siyasi düşünceler adına görüşlerinin önemsenmesini sağlamıştır.

Cicero, bir devlet adamı olarak, devletin mevcut rejiminin savunulması için siyasi mücadele vermiş ve bu mücadele sonucunda da bir çok tarihçinin kabul ettiği gibi kendi siyasi idealleri uğruna öldürülmüş bir şahsiyettir.

Cicero bir düşünür olarak ise eski Yunan felsefesini ve siyasi düşüncesini, bunların yanında önemli Yunanlı düşünürlerinin fikirlerini *Polybios*'tan sonra Roma'ya tanıtmaya çalışmıştır. Eski Yunan felsefesinin ve siyasi düşüncesinin Roma'da okunmasını ve anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak, günümüzde Cicero'nun edebi yönü daha fazla işlenmektedir ve o, bu konularda yaptığı çalışmaları ile tanınmaktadır. Cicero bu yönüyle, Roma'da "söylev" sanatını bir avukat olarak geliştirmesiyle ve Latin diline katkılarıyla önemli bir eğitimci, dilbilimci olarak görülmektedir. Cicero'nun Latin diline katkıları oldukça önemlidir; öyle ki, Latin dili adına yaşamış olduğu dönem, literatürde "Cicero Çağı" olarak geçmektedir.

Cicero, bütün bu yaptıkları yanında siyasi düşüncelere ve felsefeye katkıları özgün düzeyde kısıtlı kalmış bir düşünürdür. Platon, Aristoteles gibi ünlü Yunanlı düşünürlerin fikirlerini derlemiş, onların fikirlerinin üzerine hayran olduğu Roma siyasi sisteminin doğrulamasına girişmiştir. Cicero'nun bu çalışmalarının önemi, eski Yunan siyasi düşüncesinin ve felsefesinin Roma'ya, oradan da gelecek kuşaklara aktarılması adına yapmış olduğu katkıdır; ancak, hukuk adına, Roma hukuk düzenine ve hukuk bilimine katkıları özgün olmuştur. Yaşadığı dönemin siyasi çalkantıları içinde, eski Yunan düşüncesi üzerine inşa ettiği görüşleri ile Roma'nın cumhuriyet döneminin yıkılmaması için fikirleri ve eylemleri ile büyük uğraş vermiştir.

Yirminci yüzyılın önemli siyasi düşünceler tarihçilerinden George Sabine'e göre, Batı düşünce tarihinin, Aydınlanma Çağı'na kadar geliştirmiş olduğu fikirler, Cicero'nun aktardığı ve Hristiyanlık düşüncesi ekseninde gelişen fikirlerle şekillenmiştir.* Bu görüşler çerçevesinde, uzunca bir dönem boyunca devletler ve rejimler kurulmuş, yıkılmıştır.

Bu çalışmada, Cicero'nun yaşadığı Roma Cumhuriyeti'nde, bu rejimin yıkılmaması için vermiş olduğu fikri ve fiili mücadele açıklanmaya çalışılmıştır. Cicero'nun bu konudaki görüşlerinin öğrenilmesini sağlayan, ailesine, dostlarına ve

dönemin Romalı büyük devlet adamlarına yazmış olduğu mektupları, halka vermiş olduğu söylevleri, Cicero ve Roma ile ilgilenen tarihçiler ve düşünürlerin görüşleri ışığında aktarılacaktır.

Cicero'nun bu mücadelesi verilmeden önce, onun bu mücadelesine sebep Roma Cumhuriyeti'nin tarihsel gelişimi, kurumsallaşması ve siyasi örgütlenmesi ele alınarak, Roma Cumhuriyeti'nin bir rejim olarak nasıl yıkılma aşamasına geldiği incelenmiştir. Bu rejimin son dönemlerinde yaşayan Cicero'nun, siyasi yaşamı ve karşıtlarıyla girişmiş olduğu siyasi mücadelesi büyük ölçüde birincil kaynaklar ile Cicero'nun mektupları ve söylevlerinden alıntılarla kronolojik bir anlatımla aktarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Cicero'nun eski Yunan düşüncesi ve düşünürlerinden etkilenerek geliştirmeye çalıştığı siyasi görüşleri, etkilendiği düşünürlerin eserleri, kendi yazmış olduğu eserler ve bu eserler ile ilgili olarak yazılmış çağdaş düşünürlerin eserlerinden derlenerek incelenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada, Cicero'nun cumhuriyet rejiminin devamı adına vermiş olduğu siyasi mücadelesi ve siyasi düşünceleri incelenirken; kişiliği, düşünceleri ve yaptıkları arasındaki çelişkiler, Cicero ve Roma ile ilgili çalışan çeşitli yazarların görüşleri ışığında irdelenmiş ve bu yazarların Cicero ve Roma Cumhuriyeti ile ilgili yaptıkları yorumlar, alıntılarla aktarılmaya çalışılmıştır.

---

* George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi I "Eski Çağ-Orta Çağ"*, (Çeviren: Harun Rızatepe), Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 158

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİ TAŞIYAMAYAN ROMA DEVLETİ

“Hatırlayamayacağınız kadar eskiden, geleneksel davranışlar, zamanın ileri gelenlerini çekip kendilerine bağlamış; yüksek ahlâklı kişiler de, eski davranışlarına, atalarının kuruluşlarına sımsıkı sarılırlarmış.

Cicero”¹

Roma medeniyeti, genellikle kapsadığı geniş coğrafya ve Akdeniz Havzası’nda hüküm sürdüğü büyük zaman aralığı dolayısıyla üzerinde çeşitli ayrımlara gidilerek incelenmeye çalışılmıştır. Bu sebeple çeşitli bölümlenmeler yapılabilirse de, Roma tarihi, genellikle üç döneme ayrılmaktadır; Krallık (Monarşi), Cumhuriyet ve İmparatorluk devirleri.²

Bir çok yazar ve arkeoloğa göre Roma, Milattan Önce (M.Ö.) 753’de bir krallık olarak kurulmuş, kralların sonuncusu olan *Tarquinus Superbus* ise M.Ö. 509’da tahttan asiller tarafından indirilmiştir.³ Bu devrin olayları, bu devirle ilgili yazılı bir metin olmaması ve günümüze geliş şekilleri sebebi ile efsane halini almıştır, ama bazı yazarlarca⁴ bu efsanevi devrin tarihsel anlamda gerçek yanlarının var olduğu, arkeoloji ve olayların başlangıçlarının karşılıklı incelenmesiyle elenerek tespit edilmiştir.

¹ Reginald H. Barrow, *The Romans*, Pelican Books, Great Britain, 1987, s. 9

² Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, s. XXVII-XXVIII

³ Erik Christiansen, *A History Of Rome “From Town to Empire and from Empire to Town”*, Aarhus University Press, Oxford, England, 1995, s. 58

⁴ Bazı yazarların bu konular ile ilgili bakış açılarının öğrenilebilmesi için; Reginald H. Barrow, *The Romans*, Pelican Books, Great Britain, 1987; Erik Christiansen, *A History Of Rome “From Town to Empire and from Empire to Town”*, Aarhus University Press, Oxford, England, 1995; H. L. Havell, *Republican Rome*, Oracle Publishing, London, 1996; Theodor Mommsen, *The History Of Rome, Volume I*, Routledge /Thoemmes Press, London, 1996; Michael Grant, *History Of Rome*, Macmillan Press, USA, 1978; Sabahat Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları*, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1970; M. Carry, *History Of Rome*, Macmillan Press,

Roma'nın cumhuriyet dönemi ise M.Ö. 509- M.Ö. 27 tarihleri arasındır. Bu dönemde Roma, önce İtalya sonra da Akdeniz havzasında yayılmasını gerçekleştirmiştir.⁵ Roma, cumhuriyet dönemindeki başarı ve yenilgileriyle, siyasi ve idari tecrübesini kazanmıştır. Bu arada başka ulusların uygarlıklarından çok şey öğrenmiştir. M.Ö. 130'lu yıllara kadar oluşturulmuş olan yapısı ile kendisini on üç yüzyıl⁶ daha taşıyacak, dini, siyasi ve idari yapısı geliştirilmiş ve devletin geleneklerden beslenen bir hukuki çerçeve içerisine yerleştirilmesi sağlanmıştır. Ancak, bu yıllardan sonra Roma içerisinde baş gösteren siyasi karışıklıklar, ticari ve mali genişleme ve ahlaki çöküntü ile cumhuriyet rejimi sarsılmaya başlamıştır. Bu sarsılma, merkezi idare ve eyalet idaresi konusunda meydana gelen çatışmalar, orduların desteklediği devlete kafa tutan askeri komutanların ortaya çıkması, diğer ülkelerle yapılan ticari ilişkilerin gelişmesi, ülkenin coğrafi açıdan büyümesine paralel olarak Roma'ya girmeye başlayan felsefi ve din alanında yayılan yeni fikirler ve davranış biçimleriyle ilgili bazı sorunların ortaya çıkmasıyla hızlanmıştır.⁷ Bu gelişmelerden sonra M.Ö. 27'de *Augustos*'un başa gelmesiyle birlikte, "Roma İmparatorluk" devri başlamıştır ve devlet çökene kadar da bu durum muhafaza edilmiştir.⁸

I- Roma Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Kurumsallaşması

Roma medeniyetinden konuşulduğunda genelde ilk akla gelen "Roma İmparatorluğu" kavramı olmaktadır. Ancak Roma devleti, M.Ö. 509- M.S. 27 yılları arasında, Romalıların kendileri tarafından isimlendirdikleri yönetim şekli olan "*res publica* (cumhuriyet)" ile yönetilmiştir. Bu dönemde, aydınlama çağı sonrası ve günümüz anlamıyla bir cumhuriyet rejiminin ifade edilip edilmediği, halâ bu konuyla ilgilenenler için bir tartışma konusudur. Buna rağmen Roma Cumhuriyeti'yle ilgili olarak, bu konuyla

---

London, 1967; Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953 adlı eserlere bakılabilir.

⁵ Halil Demircioğlu, age., s. 13

⁶ Roma Devleti M. S. 395 yılında ikiye ayrılmıştır, bu çalışmada incelenecek olan ve devlete ismini veren Batı Roma Devleti, M.S. 476 yılında bir çokları Barbar Kavimler olarak nitelendirilen Avrupalı uluslarca yıkılmıştır. Ancak, Doğu Roma Devleti olarak anılacak olan Bizans Devleti, M. S. 1453 yılında, bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti tarafından yıkılmıştır.

⁷ Reginald H. Barrow, age., s. 28

⁸ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi I*, (Çeviren: Asım Baltacıgil), Tuba Matbaacılık, 1987, s. 4

ilgilenen yazarların ortak inancı,⁹ Roma'nın cumhuriyet rejiminin uygulandığı ilk devlet olmasıdır.¹⁰

Günümüzde kullanılan “özgürlük”, “cumhuriyet”, “senato” gibi bir çok siyasi kavram Roma kökenlidir. Özellikle cumhuriyetten, imparatorluğa geçiş sürecinde İmparator *Augustos (Octavius)*'un “*principate*”¹¹ yönetiminin olduğu dönemde Roma'da yaşanan sınıflar arası mücadeleler ve imparator tarafından uygulanan şiddet, bu kavramların oluştuğu dönem olarak dikkat çekmektedir. Yine İmparator *Augustos* zamanında, Roma Cumhuriyeti'nin yapısal temellerinin atılmasında önemli bir kişilik olduğu kabul edilen *Consul Lucius Junius Brutus*'un döneminde oluşturulan ve bazı yazarlarca ‘Roma tarihinin patrician nostaljisi’ olarak nitelendirilen “özgürlük” anlayışı yıkılmıştır. Bu özgürlük her yıl yenilenen seçimlerin yüzyıllarca süren oluşumuyla, geleneksel hukukun ve Roma'nın diğer merkezi özellikler gösteren “Roma Cumhuriyeti”nin kendine özgü argümanlarıydı. Hukuka, *Senato*'ya ve *consullere* dayanan bu beş yüz yıllık yapıyı, sonunda *Caesar* ve onun yeğeni ilk imparator *Augustos* cumhuriyet kurumlarının bazılarını yıkarak, bazılarını etkisizleştirerek Roma ve Romalılar için “*servitium* (servitude = kölelik)” düzenini başlatarak, yıkmışlardır.¹²

Bu konuda Roma tarihçilerinin üzerinde hem fikir oldukları önemli nokta, *res publica* ile birlikte, bu rejimin getirmiş olduğu kurumlarla beraber gelişen “*aequalitas*”^{*} anlayışının imparatorluk devrinin başlamasıyla birlikte kaybedilmiş olmasıdır. Roma'da

⁹ Cumhuriyet konusuyla ilgilenen bütün yazarlar, bu konuya başlarken Roma Cumhuriyeti'nden bahsetmeyi ihmal etmemektedirler. Bunu yaparken de Roma'nın cumhuriyet dönemi sık sık Yunan demokrasisi ile karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırılma neticesinde, Roma Cumhuriyeti'nin, günümüzdeki “liberal-demokrasi” olarak adlandırılan cumhuriyetlerin bir çok kurumlarının oluşması anlamında temellerini attıkları ifade edilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için; M.N.S. Sellers, *The Sacred Fire of Liberty – Republicanism, Liberalism and the Law*, New York University Press, New York, 1998; Montesquieu, *Kanunların Ruhu, Cilt I-II*, (Çeviren: Fehmi Dalbaş), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963; Toktamış Ateş, *Cumhuriyet*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1986; Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Yöntem Yayınları, Ankara, 1996; H. L. Havell, *Republican Rome*, Oracle Publishing, London, 1996 adlı eserlere bakılabilir.

¹⁰ Toktamış Ateş, *Cumhuriyet*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1986, s. 19

¹¹ Bu kavram bazı yazarlarca kullanılmaktadır ve Cicero'nun “birinci yurttaşın yönetimi” anlamındaki “*princeps*” ile birbirine yakın bir anlam taşımaktadır. Bu kavram ile ilgili olarak çalışmanın ileri bölümlerinde bilgi verilecektir.

¹² M.N.S. Sellers, *The Sacred Fire of Liberty – Republicanism, Liberalism and the Law*, New York University Press, New York, 1998, s. 7

* equality (eşitlik)

bu durum, beş yüzyıl sonra imparatorun dönüşüyle birlikte, yıkılan krallığın, bırakmış olduğu hükümdarlığını zorla yeniden almasıdır.¹³

Günümüzde kendilerini “cumhuriyetçi” olarak adlandıran siyasetçiler sık sık cumhuriyet Roma’sına özgü Latince’deki “özgürlük” anlayışını günlük siyasete uyarlama uğraşı içerisindeyler. Batı medeniyetinde, özellikle “cumhuriyetçiler”, Roma Cumhuriyeti tarafından yaratıldığına inandıkları “özgürlük anlayışı”ni yeniden canlandırmayı amaçlamaktadırlar. Cumhuriyetçilerin bir kısmı biraz daha ileri giderek, cumhuriyet idealleri uğruna hayatını veren Cicero’nun, Fransız Devrimi’ni yapanlara ilham veren kişi olduğunu bile söylemektedirler.¹⁴

Roma medeniyeti bir kent devleti olarak kurulmuştur. Daha sonra ise Akdeniz Havzası’nın tamamında hüküm sürmeyi başaran tek medeniyet olmayı başarmıştır. Bir kent devletini önce krallık, sonra cumhuriyet olarak idare eden Roma; daha sonra bu kadar büyük bir coğrafyayı idare etmek için (devletin genişlemesinden kaynaklanan kendi iç çatışmaları sebebiyle) bir imparatorluk rejimine geçmiştir. Ancak, Roma’nın dünyanın en büyük medeniyetlerinden birini sağlamış olmasında, cumhuriyet döneminde oluşturmuş olduğu kurumlar ve sonraki dönemlere miras bıraktığı geleneklerin öneminin büyük olduğu kabul edilir.¹⁵

Bazı arkeologlar, Romalıların Alpler’in ötesinden geldiklerini ve “Eski İtalya”nın yerlileri olmadıklarını ispatlamaya çalışmışlardır.¹⁶ Buna göre şimdiki Roma kentinin yakınlarında Albe Tepeleri’yle, Tiber Irmağı’nın yakınlarındaki Alba Longa’da Latinlerin ilk kenti kurulmuştur. Efsaneye göre bu kent, Truvalı *Aeneas*’ın oğlu *Ascanius* tarafından kurulmuştur. Bazı yazarlara göre, Romalılar Truvalılardan geldiklerini buna dayanarak ileri sürmüşlerdir.¹⁷ Roma kralları *Romulus*¹⁸ ve *Remus* da *Ascanius*’un oğludur. Ayrıca

¹³ M.N.S. Sellers, age., s. 7

¹⁴ M.N.S. Sellers, age., s. 8

¹⁵ Toktamış Ateş, age., s. 19

¹⁶ Erik Christiansen, age., s. 16

¹⁷ Reginald H. Barrow, age., s. 30

¹⁸ Roma kentine ismini veren ve Romalıların birliğini sağlayan Kral *Romulus*, Romalılar tarafından efsanevi kişilik kazandırılmış bir şahsiyettir ve Romalılar tarafından yarı Tanrı olarak da nitelendirilmiştir. *Romulus* ve yaptıklarıyla ilgili olarak Titus Livius, *Roma Tarihi –Ab Urbe Condita- “I. Kitap”*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992 adlı esere bakılabilir.

çevredeki bir çok ulusun tanrısı olan Latium'lu Jupiter¹⁹'in tapınağı da burada bulunmaktadır. O dönemlerde birçok kavim, ortak savunma, tapınma ve ticaret ihtiyaçları yüzünden bir araya gelmek zorundaydı. Alba Longa da bu kentlerden biri olarak kurulmuştur.²⁰

Romalıların ataları daha sonra, bu kentten ovaya inmiş ve şimdiki Roma'nın bulunduğu "Yedi Tepe"ye yerleşmişlerdir. Romalılarla aynı ırktan geldiklerine inanılan Latinler, Sabelli ve Sabineler'inde bu ovalara inmesiyle Roma kenti ve Roma medeniyeti doğmuştur. Bu toplumların işi çiftçiliktir ve zenginlikleri hayvan sürülerinin çokluğu ile ölçülmüştür. Bu toplumlar kendi aralarındaki ilişkileri bu ölçütler üzerinde kurmuşlardır.²¹

Roma kenti, kuruluşu itibariyle dört bir yandan gelebilecek saldırılara karşı korunabilecek konumda kurulmuştur. Roma, kurulduğu sıralarda İtalya, Etrüsklerin²² ve Yunanlıların hakimiyeti altında bulunmaktaydı. Romalılar bu iki kavme karşı vermiş oldukları mücadelelerle Akdeniz dünyasıyla temasa geçmişlerdir. Bu arada kendilerine en yakın kıyıyı da bir liman haline getirmişlerdir. Bu liman vasıtasıyla diğer Akdeniz uluslarıyla ticari ilişkilerde bulunarak, yaşamlarıyla ilgili çiftçilik haricinde başka bir işle de ilgilenme fırsatını bulmuşlardır.²³

Roma kenti bu etkileşimlerle kendi medeniyetini kurmaya çalışırken, Romalıların ilk üç kralı Latin, son üç kralı ise Etrüsktü. Bu kralların en sonuncusu Roma halkına zulmettiği için, Roma halkı tarafından tahtan indirilmiş ve kentten kovulmuştur.²⁴ Bu

¹⁹ Jupiter, Romalıların ilk tanrısı olarak kabul edilmiştir. Tapınağı Roma kentindeki Capitolium tepesine kurulmuş ve orayla birlikte anılmıştır. Ayrıca Jupiter, Iuppiter olarak da anılmaktadır. Jupiter ile ilgili olarak Titus Livius, *Roma Tarihi –Ab Urbe Condita- "I Kitap"*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992 adlı eserde Caput 10'a bakılabilir.

²⁰ Erik Christiansen, *age.*, s. 58

²¹ Michael Grant, *History Of Rome*, Macmillan Press, USA, 1978, s. 18

²² Romalılar, Etrüsklerle çeşitli sebeplerle yoğun etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Bu nedenle Romalıların Krallık devrindeki son üç kralının Etrüsk olduğu bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953; Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma*, (Çeviren: Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003 adlı eserlere bakılabilir.

²³ Raymond Bloch, *The Origins Of Rome*, Frederick A. Prager Publishers, New York, 1960, s. 102

²⁴ Kralın kovulması olayı M.Ö. 510 yılında olmuştur. Bu son kral Tarquinius'dir. Tarquinius'in oğlu halktan bir kadına tecavüz etmiştir ve bu kadında intihar etmiştir. Bu olay üzerine halk ayaklanmış ve Tarquinius kentten kovulmuştur. Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çeviren: Ahmet Saki, Sadeleştiren: Resul Bozbey), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001 adlı esere bakılabilir.

tarihten sonra “krallık” kelimesi Romalılar için kötü bir anlam ifade etmiştir.²⁵ Bununla birlikte Romalılar üstünde Etrüsk etkisi her zaman sürmüştür. Romalılar Etrüsklerden aldıkları tapınakları ve dini törenleri aynen korumuşlardır. Etrüsk krallarının alameti olan “fildişi koltuk” ve iki balta bağlı çubuk demeti Roma *consullerince* de kullanılmıştır.²⁶ Romalılar üzerindeki bu Etrüsk etkisi, kendilerini bir İmparatorluk kudretine kadar yükseltecek olan bir teşkilatlanmayı sağlamıştır.²⁷

Etrüsklerden aldıkları mirasla gelişen Roma²⁸, *patricia* (baba) adı verilen aristokrat sınıfın önderliğinde, devlet idaresinin yalnız krala ait bir imtiyaz olmaktan çıkartılarak, bütün vatandaşları ilgilendiren bir iş olduğu manasına gelen “cumhuriyet” yönetimine geçmiştir. Batı dillerinde cumhuriyet anlamına gelen *republic*, Latince’de “kamu için” anlamına gelen “*res publica*” dan gelmektedir.²⁹ Böylelikle Roma, kamuyu ilgilendiren işlerini, toplumun doğrudan temsilcilerini buluşturan meclislerle görmeye başlamıştır. Fakat “Roma Cumhuriyet”i bugünkü tipte bir cumhuriyet değildi ve aristokratik bir cumhuriyetti.³⁰ Roma nüfusunun içerisinde hiçbir dönem çoğunluk olamayan *patriciler*, iyi örgütlenmiş toprak sahipleri sınıfını oluşturmuşlardı. Bunlar Roma’daki anlamı ile “vatandaş” olan tek sınıftı. Tüm siyasi ve sosyal haklara sahip olan sınıf bunlardı. Ülke nüfusunun büyük bir kısmını ise *plebler* denilen avam (halk) oluşturmuştu.³¹

Cumhuriyete geçiş Romalı tarihçi Titus Livius³² tarafından şöyle anlatılmıştır:

“ ... (Kral ülkeden kovulduktan sonra Roma) İdarenin orta kararda bir kısıtlaması neticesinde himaye edildi ve dağılmaktan kurtarıldı. Orada yeni yeşermekte olan

²⁵ Bu olay Roma halkı üzerinde derin izler bırakmıştır ve bundan sonra Roma “cumhuriyet”e geçmiştir. Krallar yerini her yıl seçimleri yenilenen, bir yıllığına seçilen ve adına “*consul*” adı verilen idarecilere bırakmışlardır.

²⁶ Bu asker dengi de denilen ve en yüksek memurların önünde taşınan çubuklara sarılmış baltalar, konsüllerinde simgesi olarak cumhuriyet devri boyunca kullanılmıştır. Bu balta demetine latince “*fasces*” adı verilmiştir.

²⁷ Raymond Bloch, age., s.105

²⁸ Romalılar Etrüsklerden bir çok yönden etkilenmişlerdir. Bu etkilenme Krallık devrinde ülkedeki insanların çeşitli sebepler ile sınıflara ayrılmalarını doğurmuştur. Bu sınıf ayrılıkları Roma’da cumhuriyet devrindeki dönem dönem yaşanan çatışmalarla, Roma siyasi yapısının şekillenmesinde de önemli bir işlev görmüştür.

²⁹ Halil Demircioğlu, age., s.71

³⁰ Recai Galip Okandan, *Umumi Amme Hukuku*, Cilt I, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kenan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 371

³¹ Recai Galip Okandan, age., s. 367

³² Latin asıllı olup, M.Ö. 59 yılında Paduva şehrinde doğmuştur. M.S. 117 yılında Roma’da ölmüştür. 142 ciltten oluşan bir Roma tarihi yazmıştır. Roma imparatorlarından *Octavius (Augustos)*’un oğlu olan Augustus Gladiyus’un eğitimliğini yapmıştır.

hürriyetin iyi meyvesine dayanabilecek güçte olgunluğa erişinceye kadar onu bakıp gözettiler. Bundan başka hürriyetin başlangıcında bir ilerleme olarak kralların gücünün, bir yıl için seçilen konsüllerin otoritesiyle mukayese edilince önemli ölçüde azalmış olduğu gözlenebilir. Kralların bütün hak ve yetkileriyle bütün nişanları ilk seçilen konsüllerin eline geçti. Buna karşı olarak iki kat korku verir görünmeleri için her ikisinin elinde *fasces* adı verilen içinde bir balta bulunan ve on iki değnekten meydana gelen bir demet taşımaları uygun görüldü. Brutus³³, meslektaşının rızasıyla *fasces*'i ilk olarak kendisi taşıdı ... Her şeyden önce henüz halk bu yeni hürriyet aşkıyla yanıp tutuşurken, sonradan yalvarış ve ricalarla, kralların hediyeleriyle halkın esas maksatlarından dönmemeleri maksadıyla, Roma'da hiçbir kimsenin krallık olmasını istemediklerine dair onlara yemin ettirdi. Sonra diğer memuriyetlerin çoğalmasıyla *Senatonun* kuvveti artabilirdi. Son kralın cellatları tarafından kesilen başkanların sayıları üç yüze çıkararak, süvari kuvvetinin en ileri gelen adamlarını bunların arasına kattı. Bu zamandan itibaren tayin edilen yeni senatörlerin unvanları sabık olarak geçtiğinden, *Senato* başkanlarının ve deftere kayıtlı bulunan kişilerin çağrılmaları işlemlerinin nesilden nesile devrettiği rivayet edilir. Bu önlem devlet içinde terfi etmede bir ahenk yaratmada ve aynı zamanda pleblerle asilleri kaynaştırmada harikulâde etkili oldu.”³⁴

Roma, cumhuriyet devrinde kendisini bir kent devletinden imparatorluk olmaya doğru götüren ve günümüze kadar da Batı medeniyetinin oluşması adına etkileri büyük olan bir kurumlaşmaya gitmişlerdir.³⁵ Bu kurumlaşmada cumhuriyet dönemi adına bazı unsurlar göze çarpmaktadır. Bunlar, *Senatus* (senato)³⁶, *tribunus* (halk temsilcisi)³⁷, *consul* (yargıçlık)³⁸ ve daha sonraki *pro-consul* (pro-yargıçlık)tür.³⁹ Romalılar her zaman kendileri tarafından uzunca süreler kullanmış oldukları ve en az aksayan, işin esasını belirleyen, güvenilir kurumları devlet idaresinde tutmaya özen göstermişlerdir. Bununla birlikte, geleneklerden oluşan anayasalarına uygun en iyi kararı, yazılı olarak inceden

³³ Lucius Iunius Brutus, Lucius Tarquinius Collatinus ile birlikte konsül seçilen ilk iki Roma *consul*ünden biri.

³⁴ Titus Livius, *Roma Tarihi – Ab Urbe Condita – “II. Kitap”*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s. 7

³⁵ Reginald H. Barrow, *age.*, s. 44

³⁶ *Senatus* (*Senato*): Krallık devrinde “İhtiyar Meclisi” olarak anılmış ve Cumhuriyet devrinin ise en önemli kurumu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurum Krallık devrinde Klan reislerinden, Cumhuriyet devrinde ise soylulardan oluşmuştur. İncelediğimiz Roma Cumhuriyet devrinin “cumhuriyet” diye anılmasının en büyük sebebi, bu aristokratlardan oluşan kurumdur. Cumhuriyet devrinde iç işlerde *consuller*in yetkisi daha fazla olsa da, dış ilişkilerde ve savaş kararlarında, savaş zamanlarında *Senatus* daha etkili bir kurum halindeydi.

³⁷ *Tribunus*: Roma Cumhuriyeti’nde pleblerin hak ve çıkarlarını korumak için seçilen büyük memur.

³⁸ *Consul*: Konsül, Roma Cumhuriyeti’nde devletin en yüksek makamı, bu unvanla *Senato* tarafından iki kişi olarak ve bir yıl süreli seçilen devlet adamı.

³⁹ *Pro-consul*: Roma Cumhuriyeti’nde bir eyaletin valisi, yüksek komutan, süresini tamamlamış konsül.

inceye tanımlayacaklarına ya da o andaki duruma göre oluşturulabilecek yeni kuruluşlar kuracaklarına, yıllardır getirmiş oldukları ve tecrübe ettikleri davranışları devlet idaresinde kullanmışlardır.⁴⁰

Cumhuriyet devrinden önce kralın yetkileri sonsuzdu (*imperium*)⁴¹ ve kral, memur atamada, adaleti yerine getirmede, savaş açma yetkisini elinde tutar ve dini tüm törenlere başkanlık ederdi.⁴² Bu dönemde *Senato*, ileri gelen aile başkanlarından meydana gelmiştir⁴³ ve bu kişiler ömür boyunca *Senato* üyesi olarak kalmışlardır. Bu kişiler kral olmadığı zaman “kutsal olan herşey”i korurlardı. Krallık bu kişilere başvurursa, krala öğüt verebilmişlerdir. Çok nadir olarak yaşanmış olsa da, halka yeni bir kral teklif etmişlerdir. Ancak halkın tamamından onay alırlarsa, önerdikleri kişi kral olarak atanmıştır. Halk ise bir bütün olarak, sadece kralın vereceği bir nutku dinlemek, dini törenlere katılmak, bazı adli durumlarda “tanıklık etmek” üzere toplanma hakkına sahip olmuşlardır.⁴⁴ Bu dönem Etrüsk etkisinin Roma’da tamamen etkili olduğu dönem olarak görülmektedir. Bu dönem ayrıca, Roma halkının her yönden teşkilatlanmasının başladığı bir dönem olarak görülmektedir. Kralın sonsuz yetkiyle (*imperium*) donatıldığı bu dönem sonunda, kralların şahsi ihtiraslarına yenik düşmeleriyle neticelenmiştir. Bu durum da Roma halkına artan kral zulmü ve bu zulmün sonunda kralın Roma’dan kovulmasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁵

Roma toplumunun cumhuriyet dönemine gelindiğinde, sınıf esasına dayalı bir sistem içerisinde yaşadığı görülmektedir. Bunun sebebi ise kralların halkı idare edebilmek için bölümlere ayırmalarıdır. Bu konuyu, insan topluluklarının geçmişteki yaşamış olduğu siyasi ve sosyal ilişkilerle ilgili olarak geniş incelemeler yapmış olan Ünlü Fransız Aydınlanma dönemi düşünürü Montesquieu “*Kanunların Ruhü*” adlı eserinde şöyle açıklamıştır:

⁴⁰ Pierre Grimal, *The Civilization Of Rome*, George Allen & Unwin Ltd., London, 1963, s. 30

⁴¹ *Impeirum*: Kat’i olarak kabul edilen, tartışılmaz iktidar.

⁴² Reginald H. Barrow, age., s. 45

⁴³ Bu *Senatoyu* oluşturan kişiler, Roma’da “yurttaş hakları”ndan yararlanan Roma halkı (*populus romanus*), üç *tribus* (kabile)’de toplanmışlardı. Her *tribus*, on *curia* (Roma halkından her bir bölüm)’ya, her *curia* da on *gens* (klan)’e bölünmüştü. Böylece *populus romanus*’u oluşturan oluşturan üç kabile, otuz *curia*’yı ve üç yüz *gens*’i oluşturmaktaydı.

⁴⁴ Bu anlatılanlar çalışmanın başında da değinildiği gibi Roma’nın “efsanelere” dayalı olarak anlatılan dönemine aittir. Bu dönemle ilgili olarak en geniş bilgiler, Titus Livius, *Roma Tarihi –Ab Urbe Condita-*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul adlı eserin I. ve II. kitaplarına bakılabilir.

⁴⁵ Michael Grant, age., s. 25

“...Halkçı devletlerde halkı birkaç sınıfa ayırırlar ... (Ancak) Servius Tullius⁴⁶, sınıfların kuruluşunda aristokratik kafaya göre hareket etmiştir. Oy kullanma yetkisini nasıl bir kanıyla yalnız yüksek halk tabakasına tanıdığını .... öğreniyoruz. Romalıları altı sınıf meydana getiren yüz doksan üç “centurie”⁴⁷ye bölmüştü. Sayısı çok az olan zenginleri ilk centurielere, sayısı daha çok olan daha az zenginleri müteakip centurielere koymuştu; fakir fukarayı da son centurieye bırakmıştı; her centurienin ise yalnız bir oyu olduğundan, oy kullanma hakkı böylece kişilerden ziyade imkanlara ve servete verilmiş oluyordu.”⁴⁸

Kralın yetkisi, Cumhuriyet devrine geçişle birlikte önce “*proetor-consul*” (meslektaş başkan), sonradan ise yalnızca *consul* adı verilen iki “yargıç”a devredilmiştir. Bu iki *consul* arasında biri veya bunların dışında bir kimse, buhran anlarında sonsuz yetkiyle donatılan “diktatör” olarak atanmışlardır. Bu diktatör, belli bir amaç ve süre için yetkiyi elinde tutma yetkisindeydi. *Consuller* bu sırada görevlerine devam etmişlerdir (Bu *consuller*den biri diktatör olursa, diğeri görevine aynen devam ederdi). *Consuller* birbirlerinin verdikleri teklifleri “veto” yetkisine sahip olmuşlardır. Bu yüzden *consuller* uzlaşmış oldukları bir kararı uygulama hakkına sahip olmuşlardır. Bu durum da, bu kurumun çok uzun yıllar konumunu korumasını sağlamıştır. *Consuller*, ayrıca krallara ait olan dini törenlere başkanlık etme ve iktidarlarını direk *Romulus*’tan aldıklarına inanılan sonsuz yetkilerle (*imperium*) donatılmaktaydılar.⁴⁹

Roma Cumhuriyeti’nde oluşturulan bu siyasi yapı, genellikle patricilerin oluşturduğu *Senato* ve geçmişlerinden getirmiş oldukları zenginlikleriyle patricilerle o zamanlarda daha adı konmamış bir mücadeleye başlamış olan pleblerin ağırlığındaki Roma Halk Meclisi, Roma’nın cumhuriyet döneminin gücünü simgeleyen ve zamanla gelenekselleşecek bir güçle birlikte geliyordu (*Senatus Populus Que Romanus* = *Senato ve Roma Halkı*).⁵⁰

Ayrıca Romalılar, cumhuriyet ve imparatorluk döneminde *Romulus*’tan itibaren oluşturmaya çalıştıkları temel geleneklerinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Bu

⁴⁶ Servius Tullius: M.Ö. 578 yılında doğup, M.Ö. 534 yılında ölen, Roma kentini geniş surlarla çeviren ve vatandaşları çeşitli statülere bölen kraldır.

⁴⁷ Roma halkının ayrılmış olduğu bölümler.

⁴⁸ Montesquieu, *Kamunların Ruhu, Cilt I*, (Çeviren: Fehmi Dalbaş), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963, s. 60

⁴⁹ H. L. Havell, *Republican Rome*, Oracle Publishing, London, 1996, s. 39

⁵⁰ Toktamış Ateş, age., s. 21

durumla ilgili olarak, Roma medeniyetinin idari yapısıyla ilgili olarak önemli bilgiler veren ve yirminci yüzyıldaki bu konuyla ilgili geliştirilmiş olan görüşleri önemli ölçüde etkilediği bilinen “*Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*” adlı eserinde Montesquieu şu görüşleri belirtmektedir:

“Roma azim ve dayanıklılıkta bir harikadır. Tezin, Terebiye, Terazimen hezimetlerinden daha müthiş olan Kana⁵¹ felaketinden sonra hemen bütün İtalyan kavimleri kendisini terk etmiş olduğu halde Roma asla barış talebinde bulunmadı. Bunun sebebi ise *Senato* ’nun en eski ve esaslı ilkelerinden vazgeçmemesidir.”⁵²

Consulleri, krallardan ayıran en önemli şey görev sürelerinin bir yılla sınırlandırılması olmuştur. Meclis halindeki bütün “halk” tarafından seçilmişlerdir. Cumhuriyetin en önemli özelliği bu olmuştur. *Consuller* imperiumu halktan almaktaydılar. Bu *consul* seçimi *Senato* tarafından onaylanmaktaydı. *Senato* ’nun konumu krallık devrindekiyle aynı olmuştur. Cumhuriyet devrinde *Senato* ’ya yeni aile başkanlarının eklenmesiyle, *Senato* ’nun üye sayısı iyice kabarmıştır.⁵³ Ayrıca *consullerin* bir yıllık bir süre için seçilmiş olmaları ve iki kişiden oluşmaları sebebiyle iki başlı bir idare olmalarından dolayı, bu durum *Senato* ’ya zaman içinde artan bir güç vermiştir.⁵⁴ *Consuller* değişiyordu; fakat, *Senato* devamlı bir kurum olmuştur.

Cumhuriyet devrinin kurulduktan sonraki ilk iki yüzyılı, cumhuriyetin kurumlarının gelenekselleşmesi ile geçmiştir. M.Ö. beşinci yüzyılın ortalarında, günümüzde “sınıf mücadelesi” olarak anılabilecek bir çekişme, Roma Cumhuriyeti’nin kurumlarını, çöküşüne kadar sürecek bir şekilde etkilemiştir. Bu çekişme, *patriciler* ile *plebler* arasında yaşanan cumhuriyetteki hakimiyet mücadelesidir.⁵⁵

Bu mücadelenin yaşanma sebebini ve bu mücadelenin sonucunu Montesquieu şöyle değerlendirmiştir:

⁵¹ Bu savaşlarda Roma devleti dış güçler tarafından büyük mağlubiyetlere uğratılmıştır ve yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

⁵² Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çeviren: Ahmet Saki, Sadeleştiren: Resul Bozbeğ), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001, s. 39

⁵³ Reginald H. Barrow, age., s. 46

⁵⁴ Reginald H. Barrow, age., s. 47

⁵⁵ H. L. Havell, age., s. 46

“Patriciler (cumhuriyeti kurmalarıyla birlikte) kralların iktidar mevkiine dönmelerine engel olmak için halkın bilincinde var olan heyecan ve şiddet dalgasını harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat bu hareketlerinin neticesi, maksatlarına ulaşmalarını olumlu yönde etkilemedi. Onlar krallar aleyhine kin ve nefret duygusu aşılamağa halkta (pleblerde), hürriyet için aşırı bir heves ve arzu uyandırmıştır. Esasen hükümdarların nüfuz ve gücü tamamıyla *consullere* geçtiğinden, halk kendisine bu kadar sevdirmeye uğraşılan hürriyete sahip olmadığını hissederek *consulluk* makamının etkisinin ve sadece soylular sınıfına özgü bir fazilet olduğu ve servetin – güç ve iktidarın çeşitli merhalelerine ulaştırılan bu gizli ve gürültüsüz metodun – aşığıldığı bir şehirde hesap ve nesebin şan ve şerefin sağlayacağı yararların bir kıymeti olmayacağından, patriciler halkın bütün isteklerini yerine getirmek zorunda kaldılar. Bundan dolayı hüküm ve idarenin, sayıları fazla olan tarafa intikali ve soylular sınıfı (patriciler) yönetiminin yavaş yavaş bir avam hükümetine dönüşmesi zorunluydu.”⁵⁶

Roma devletinin krallık ve cumhuriyet devirlerinde oluşturulan kurumlar, eski geleneklerine bağlı, Roma’nın ordularını kurmuş ve onlara komutanlık etmiş, Roma’da en önemli zenginlik belirtisi olan hayvan ve toprak sahibi olan zengin patriciler (soylular) tarafından oluşturulmuştu. Bunlar Roma’nın “soylu” sınıfı idi ve Roma Devleti’ni krallık devrinde de *Senato* ile birlikte yönetmişlerdi.⁵⁷ Ancak, Roma’da bu “soylu” kimselerden başka ve Roma nüfusunun büyük kısmını oluşturan ailelerde var olmuştu. Bu ailelerden bazıları soyluların akrabası, bazıları tüccar ve zanaatkâr, bazıları da başka ülkelerden ve bölgelerden gelen insanlardı. Bunlar da plebleri (avam) oluşturmuşlardır ve plebler de Roma’da “vatandaş”tılar ve *Senato*’da temsilcileri vardı.⁵⁸

Patriciler ile plebleri ayıran şey gelenekler olmuştur. Geleneklere göre, soylu yargıçlar (*consul*), kendilerinden sonraki yargıçlar için *Senato* tarafından kabul edilecek soylu halefler seçiyorlardı. Soylu yargıçlar tarafından alınan kararlarda *patres*⁵⁹ tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe giriyorlardı.⁶⁰ Bu durumda pleblerin isteklerinin yerine gelmesini engellemiştir. Roma’da toplumun büyük bir çoğunluğu pleblerden oluştuğu için, bu durum toplumun büyük bir kısmının hoşnutsuzluğu anlamına gelmiştir. Bu

⁵⁶ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 73

⁵⁷ David W. Taylor, *Roman Society*, Nelson Press Ltd., London, 1992, s. 30

⁵⁸ David W. Taylor, *age.*, s. 31

⁵⁹ *Patres*: Babasının yolunda gitmek, geleneklere uygun davranmak. *Consuller* geleneklerin onlara verdiği kadar yetkiyle donanabiliyorlardı ve ona göre idareleri şekilleniyordu.

hoşnutsuzluk bir süre sonra pleblerin, “plebler kurulu (*comitia centuriata*)” şeklinde toplanmalarına sebep olmuştur. Bu kurul o gün adına resmi değildir ve geleneklere aykırıdır. Plebler bunu yapmak zorunda bırakılmışlardı, çünkü sorun *consuller*in aşırı yetkilerle donatılması ve bu mevkilerinde de patricilerin elinde bulunmasıydı. Plebler idare gücünün tamamen patricilerin elinde olmasından dolayı, kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Bu kurulu oluşturma nedenleri de buydu.⁶¹ Ordu patricilerin elindeydi ve bazen kontrolden çıkabilen ordu, pleblere Roma’da “vatandaş” olmalarına rağmen zarar verebilecek hareketlerde bulunabiliyordu.⁶² Bu durumda, pleblerin Roma’ya olan bağlılıklarını azaltıyordu. Hatta plebler bir dönem Roma’dan ayrılarak, başka bir kent kurma fikrini bile düşünmüşlerdi. Pleblerin başka bir kent kurma düşüncesi, Roma’yı bölebilecek ve yıkabilecek gelişmelere sebep olabilirdi. Ayrıca, Roma ordusunun insan gücü pleblerden oluşuyordu. Patriciler açıklanan bu sebeplerden dolayı, pleblere önemli sayılabilecek “haklar” ve “tavizler” vermek zorunda kalmışlardır (M.Ö. 494). Buna göre, artık plebler kendi yargıçlarını seçebileceklerdi ve bu yargıçların süresi *consuller* de olduğu gibi bir yıl olacaktı. Bu temsilciye “*tribunus*” adı verilmişti. *Tribunus*ların sayısı önce iki, sonra ona yükseltilmiştir. Bu *tribunus*ları, plebler kurulu seçecekti.⁶³

Daha önce de belirtildiği gibi, plebler kurulu patrese aykırıydı. Böylece *tribunusluk*ta patrese aykırı olmuş oluyordu. Bu nedenle *tribunusluk* makamına önce *imperium* verilmemiştir. Bunlara *imperiuma* göre daha sınırlı bir yetki olan *potestas*⁶⁴ verilmiştir. *Tribunus*lara bu yetkinin verilme sebebi, plebleri *consuller*in gelenek dışı yargılarına karşı koruyabilmektir. *Tribunus*ların dokunulmazlığı vardı. Bunlara plebler kurulunu toplama yetkisi de verilmişti. Zamanla *tribunuslar* Roma idaresinde büyük yetkiler elde etmişlerdir. *Consuller* bir noktadan sonra *tribunus*ların artan bu yetkilerini kısmak adına bir çok girişimlerde bulunsalar da bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁶⁵ Cumhuriyetin yıkılma sürecinde, *tribunus*ların bu artan yetkileri, İmparatorluk iktidarının temelleri oluşturulurken kullanılmıştır.⁶⁶ *Tribunusluğun* bu ilk kurumsallaşma yıllarında patriciler ile plebler arasındaki geleneklerden kaynaklı farklılıkları ortadan kaldırmayı

⁶⁰ Richard E. Mitchel, *Patricians and Plebians*, Cornell University Press, London, 1990, s. 73

⁶¹ Richard E. Mitchel, age., s. 73

⁶² Reginald H. Barrow, age., s. 48

⁶³ Michael Grant, age., s. 71

⁶⁴ *Potestas*: Roma’da yüksek devlet memurluğu olarak bilinen yetkililere verilen ve gücü *Senatonun* verdiği yetkilerle sınırlanan yetki. Kelime olarak; güç, kudret ve iktidar anlamlarında Roma’da zaman zaman kullanılmıştır.

⁶⁵ Titus Livius, *Roma Tarihi –Ab Urbe Condita- “Kitap III-IV”*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997, s. 53

amaçlayan M.Ö. 471'de çıkartılan *Lex Publilia* ve M.Ö. 456'da çıkartılan *Lex Icilia* kanunları, pleblerin patriciler ile gelecekte eşit olabileceklerine dair umutlarını artıran dar kapsamlı hukuki gelişmeler olmuştur.⁶⁷

Tribunusluk makamının Roma Cumhuriyeti'ndeki işlevini J.J. Rousseau, on dokuzuncu ve yirincinci yüzyıl siyasi tartışmalarında önemli bir etkiye sahip olan "*Toplum Sözleşmesi (Du Contrat Social)*" adlı eserinde Roma'nın, medeniyetin gelişmesi üzerindeki önemini belirttiği bölümünde kendi yorumuyla şöyle açıklamıştır:

"*Tribunusluk*, siteyi oluşturan parçalardan biri değildir, hiçbir zaman ne yasama gücünden ne de yürütme gücünden pay alabilir; kendi gücünün daha büyük oluşu da buradan gelir: Hiçbir şey yapamaz, ama her şeyi engelleyebilir. Yasaların koruyucusu olarak onları uygulayan hükümdardan ve onların sahibi olan egemen varlıktan daha kutsal ve daha saygındır. Bu olgu, Roma'da tüm açıklığıyla görülmüştür: Oldum bittim bütün halkı hor gören o kibirli patriciler, hiçbir üstünlüğü ve yargı yetkisi bulunmayan yalın bir halk görevlisinin önünde eğilmek zorunda kalmışlardır(*Top. Söz. IV, 5*)."⁶⁸

İlk *tribunusluk* makamının kuruluşundan otuz iki yıl sonra her sınıftan iki olmak üzere on *tribunus* seçilmeye başlanmıştır. Bundan sonra da *tribunus*ların seçimleri bu şekilde kabul edilmiştir.⁶⁹ Bu süreçte pleblerin kazanmış olduğu haklar, *tribunus*lara verilen yetkilerle orantılı olarak artmıştır. Fakat uzunca bir süre *tribunus*ların bu yetkileri patricilerin, pleblere karşı olan tutumlarını tam anlamıyla değiştirememiştir. Bu durumun tamamen düzelmesi için *tribunus*lar, patres'in yazılı bir hale gelmesine yönelik çalışmalar başlatmışlardır. Böylece patricilerin de, pleblerlerin de tamamen güvenlik içinde yaşamaları sağlanacak ve Roma Cumhuriyeti'nin geleceği teminat altına alınacaktı. Bu konuda ilk olarak *tribunus Terentilius Arsa* M.Ö. 462 yılında patres yerine, her iki grubunda haklarının korunabileceği bir yazılı metnin oluşturulması ve bunun için bir komisyon oluşturulmasını *Senato*'ya teklif etmişti. Ancak patriciler de buna karşı çıkmışlardı. Buna rağmen *tribunus*lar bu işin olması için yoğun uğraşlar vermişler ve bu

⁶⁶ Reginald H. Barrow, age., s. 48

⁶⁷ John L. Myres, *A History of Rome*, Rivingtons Constable Ltd., Covent Garden, London, 1950, s. 72

⁶⁸ J. J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (Çeviren: Alpagut Erenuluğ), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, s. 186

⁶⁹ Titus Livius, age., "Kitap III-IV", s. 62

uğraşlar sonucunda M.Ö. 451 yılında yazılı bir metin oluşturmak amacı ile on kişiden oluşan bir komisyon kurulmasını sağlamışlardır.⁷⁰

Tribunuslar ve *consuller* tüm yetkilerini bu *decemvir* adı verilen komisyona bırakarak görevden çekilmişlerdir. Fakat, *Senato* ve plebler kurulu kaldırılmamıştır. Bu komisyonda eski *consul* ve *tribunus* olan insanlar bulunmuştur. Bu komisyon bir senelik bir çalışma sonrasında, on levha yazılı kanun hazırlamıştır. Fakat bu kanunun yazılması bu süre içinde bitmemiş ve süre bir yıl daha uzatılmıştır. Bu eklenen zamanda, bu kanunlara iki levha yazılı kanun daha eklenmiştir. Böylece hepsi birden “on iki levha kanunları (*leges duodecim tabularum*)”⁷¹ adını alan kanunları oluşturmuş ve bu kanunlar tüm kent merkezlerine asılarak Roma halkına duyurulmuştur.⁷²

Decemvirlerin on iki levha kanunlarını oluşturmaları ile ilgili yaptıkları işleri ve sonrasında ilgili gelişmeleri Titus Livius şöyle anlatmaktadır:

“...(on iki levha kanunlarının hazırlanma safhasında) Patriciler Atina’ya Postimius Albus, Aulus Manlius ve Publius Sulpicius Camerinus’dan kurulu bir komisyon gönderirler. Bu komisyona Solon’un meşhur kanununun bir kopyasını almasını ve diğer Grek devletlerinin kanunlarını, gelenek-göreneklerini ve siyasi kuruluşlarını tanımaları ve bunlar hakkında kendilerine bilgi vermelerini emrederler ... (çalışmalar bittikten sonra) Şimdi komisyon üyeleri Atina’dan kanunlarla dönüyorlardı. Bunun üzerine *Tribunuslar*, en nihayet bu kanunların bir kanunname şeklinde yazıya dökülmesinin bir başlangıcının yapılmasında daha ısrarlı davrandılar. Hiçbir veto hakkı tanınmaksızın decemvirlerin tayinine ve o yıl zarfında başka hiçbir devlet memurunun bulunmamasına karar aldılar. Pleblere devlet görevinde bir pay verilmesine karşın, yine de zaman zaman muhalefete düştüğü oluyordu. En sonunda plebler, Aventinum hakkındaki *Icilia* kanunu ve

⁷⁰ H. L. Havell, age., s. 54

⁷¹ *On iki levha kanunlarının* metinleri, Milattan Önce dördüncü yüzyılın başlarında Galyalıların Roma’ya saldırılarında kaybolmuştur. Günümüze bunların çok az bir kısmı yazılı olarak kalabilmiştir. Fakat daha sonra bu kanunlara eklenen maddeler ve yenilemeler yüzünden, kanunun ilk haliyle ilgili sağlıklı bilgi bulunmamaktadır. Fakat bilgiler, bu kanunlar ile Roma’daki medeni hukuk, kamu hukuku ve ceza hukuku gibi ayrılmalar olmadığını, kanunların olay olay incelemeler neticesinde ulaşılan sonuçlara göre şekillendirildiğini vermektedir. Bazı yazarlar, bu kanunların patresin yazılı hale getirilmesinden başka bir şey ifade etmediğini savunmuşlardır. Ancak bazı yazarlar da, bu kanunların hukuk biliminin gelişimi ve Avrupa tarihi açısından önemli sonuçlar doğurduğu ileri sürülmüştür.

⁷² Raymond Bloch, age., s. 124

diğer kutsal kanunların⁷³ (dokunulmazlığı olan kanunlar) feshedilemeyeceği hususunda patricilerle uzlaşarak, onların dediklerine boyun eğdiler.⁷⁴

On iki levha kanunlarına göre pleblere medeni hukuk alanında, patricilerle eşit haklar tanınmış ve patrici olan memurların, idareyle olan münasebetlerinde pleblere karşı keyfi tutum sergilemeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Fakat buna karşılık, devlet makamlarının hem patricilere, hem de pleblere karşı otoriteleri kuvvetlendirilmişti. Bu kanunlarla pleblerin üzerinde durduğu önemli konulardan biri olan patricilerle evlenebilmelerine ilişkin yasak kaldırılmamıştır. Bu durum on iki levha kanunlarında özellikle belirtilmiştir.⁷⁵ Tam anlamıyla plebleri tatmin edebilen bir metin olmamasına rağmen on iki levha kanunları, bir hukuk toplumu olmanın gereklerini yerine getirmek adına Roma Cumhuriyeti'nin attığı önemli bir adım olmasından dolayı önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir.⁷⁶

Decemvirler tarafından çıkartılan on iki levha kanunları, mevcut hukuki durumun yazılı hale gelmesi haricinde, ayrıca pleblerin bir süreliğine vatandaşlık taleplerinin artırılmasına yönelik çabalarını dindiren bir girişim olmuştur. Bir süre geçtikten sonra, *tribunus*ların öncülüğünde plebler yeni haklar için mücadelelere başlamışlardır.⁷⁷ Bu mücadelelere, dönemin bazı *consullerinin* pleb yanlısı tutumu da etkili olmuştur. Bu *consullerinde* yazılı metinlerle ilgili olarak yapmış oldukları, pleblerin haklarını artırmaya yönelik tasarılar ile destekleri olmuştur. Bu süreç kısa sürmüş ve bu sürecin sonucunda M.Ö. 449 yılında “Valerius-Horatius Kanunları (*Leges Valeriae-Horatiae*)”⁷⁸ diye anılan kanunlar kabul edilmiştir. Bu yeni kanunlar on iki levha kanunlarına göre daha düzenli ve

⁷³ Burada, özellikle bir “*tribunusluk kanunu*” oluşturulmasına yönelik bir girişimde bulunulmuştur. Ancak, bu girişim *patresi* tamamen yıkmaya yönelik bir hareket olarak algılanarak, patriciler tarafından kesinlikle reddedilmiştir. Bu yüzden *tribunuslar*, oluşturulmaya çalışılan on iki levha kanunlarının yazılması aşamasında Roma toplumunda yeni bir gerginlik çıkmasını istemedikleri için bu konuda ısrarlı olmamışlardır.

⁷⁴ Titus Livius, age., “Kitap III-IV”, s. 64

⁷⁵ Pierre Grimal, age., s. 133

⁷⁶ Richard E. Mitchel, age., s. 68

⁷⁷ H. L. Havell, age., s. 58

⁷⁸ Bu kanunlara göre, vatandaşların itiraz ve temyiz (*provocatio*) hakkı kabul edilmiştir. Bu şekilde plebler, diktatör dönemleri haricinde tüm devlet memurlarının kendileri üzerindeki tasarruflarına karşı *Senatoya* müracaat edebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca bu kanunlar ile *tribunuslara* dokunulmazlık hakkı verilmiş ve sayıları ona çıkartılmıştır. Pleb kurullarının da *Senato* karşısındaki durumu daha güçlü bir konuma getirilmiştir. Ayrıca, bu olaydan kısa bir süre sonra plebler, patricilerle evlenme hakkını da elde etmişlerdir.

anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. Bu kanunlar hak ve ödevleri daha kapsamlı olarak belirtmiştir.⁷⁹

Bu kanunlar Roma Cumhuriyetinin merkezi kurumlaşması adına önemli bir yere sahip olmuştur. Bu kanunlarla birlikte plebleri temsil eden *tribunus*ların konumu, artık hukuki ve kanuni bir şekilde tanımlanmıştır. *Tribunus*lar, resmi olarak pleblerin temsilcileri hüviyetini kazanmışlardır. Bunların yanında bu kanunlar ile plebler kurulunun verecekleri kararların* bütün Roma için kapsayıcı bir hale gelmiş olması, cumhuriyetin geleceğindeki yaşanacak gelişmeler açısından önemli bir durumdur. Fakat bu gelişmelerden başka, bu kanunlara göre, plebler kurulunun kararları *Senato* tarafından tasdik edilerek, yürürlüğe girecektir.⁸⁰ Fakat bu döneme göre, bu sınırlama önemli olarak addedilmemiştir. Bazı yazarlara göre bu kanunlar, Roma'da pleblerin elde ettiği kazanımlar açısından "Roma'nın Magna Cartası"⁸¹ olarak belirtilmiştir.

Bu gelişmelerin sonucunda Roma Cumhuriyeti'nde ilk zamanlarda yaşanan patrici-pleb ayrımı ortadan kalkmaya başlamıştır. Pleblerin vermiş oldukları mücadelelerle belli görevlere gelebilmeleri ve artık *Senato*ya girebilmeleri sonucunda, plebler, patricilerle cumhuriyetin geleceğiyle ilgili ortak kararlar vermeye başlamışlardır. Bu gelişmelerle beraber artık Roma'daki "vatandaş"lar kökenleri bakımından değil; servet ve devlette aldıkları görevleriyle birbirinden ayrılmaya başlamışlardır. Bu noktadan sonra plebler kavramı, Roma kentlerinin yoksul halkını belirtmek için kullanılır olmuştur. Artık Roma Cumhuriyeti'nde patriciler ile zengin olarak adlandırılabilir eski pleb sınıfına mensup kişiler tarafından oluşturulan yeni bir "aristokrasi sınıfı" kurulmuştur. Bu yeni sınıf önceleri *nobilitas* (soylular) olarak adlandırılmış, daha sonra *optimates* (en iyiler) olarak adlandırılmaya başlamışlardır.⁸²

⁷⁹ John L. Myres, age., s. 76

* plebiscita(plebisit)

⁸⁰ Richard E. Mitchel, age., s. 13

⁸¹ *Magna Carta*: 1215 yılında soyluların krallığa karşı haklarının güvenceye alınması ile ilgili olarak yayınlanan bildiridir. Bu kanunların kendilerinden bin beş yüz yıldan fazla bir süre sonra oluşturulan İngiliz Magna Carta'sı gibi oluşturulmadıkları muhakkaktır. Bu kanunlar Roma'da bir süredir varolan bazı kurumların varlığının bir yazılı metin ile kabul edilmesi anlamını kuvvetlendirdiği için bu şekilde değerlendirilmişlerdir. Bu konuda daha geniş bilgi edinebilmek için, Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953 bakılabilir.

⁸² Toktamış Ateş, age., s. 24

Bu şekilde sonuçlanan sınıf mücadelesiyle, artık patricilerle eşit haklara ulaşan plebler, kendi aralarından *consul* çıkması için uğraşmışlardır. Buna karşılık, patriciler *consullüğün* kaldırılması ve her sınıftan *consul* yetkisini taşıyacak, altı tane “*consul-tribun*” seçilmesi önerisini yapmışlardır. Plebler bu teklifin üzerinde uzun süre durmuşlardır. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalınca M.Ö. 366 yılında, plebler, *consullerin* yaptıkları bazı önemli işlemlerde söz sahibi olan ve *consul* yardımcılığı olan, *quaestor*⁸³ makamını ele geçirmeyi başarmışlardır.⁸⁴ Patriciler bu gelişmenin üzerine *ensor*⁸⁵ adı verilen memurluğu yaratmışlardır. Bu devlet memurluğu ile beraber de patriciler, gelecekte pleblerin ellerine geçeceğine inanmaya başladıkları *consullük* makamının yetkilerini azaltmaya çalışmışlardır.⁸⁶ Bazı yazarlara göre, *ensor* adı verilen bu yeni devlet makamı, Roma'nın bir cumhuriyet olarak varlığını iki yüzyıl kadar uzatmıştır. Montesquieu tarafından *ensor* makamının Roma devlet geleneği ve cumhuriyet devri açısından önemi şöyle açıklanmaktadır:

“Roma devletinin devamlılığını sağlayan bir idare tarzından bahsetmem gerekir ki bu da sansör(*ensor*)ler usulüdür. Bu memurlar ülkede nüfus sayımı gerçekleştirdikleri gibi –Cumhuriyet yönetiminin bütün gücü, düzen ve güvenliğin korunmasına, ahlâka sıkı sıkıya ve düzenli olarak uyulmasına bağlı olduğundan- kanunda olmayan veya hakim tarafından ceza verilemeyen bazı uygunsuz davranışlara cezalar tertip ederlerdi. Bazı kötü davranışlar vardır ki cinayetten daha çirkin ve zararlıdır. Örf ve ahlâka aykırı davranışlardan dolayı yıkıma sürüklenen devletler, kanunlarına uymadıklarından aynı felakete uğrayan devletlerden daha çoktur. Roma'da tehlikeli bir takım yeniliklere imza atan ayânın fikir ve anlayışını değiştirmeye, durumların devamına, aile veya amme hayatına bağlı karışıklıklara mani olan her şey, sansör(*ensor*)ler tarafından engellenir ve düzeltilirdi. Bunlar, *Senatodan* istediklerini alaşağı ederdi. Ahali tarafından beslenen atını şövalyeden almak, reayadan birini başka bir kabileye vermek, hatta ayrıcalıklarından yararlanmaksızın şehre ait yükümlülükleri, aşiret ve kabilelerden birine yüklemek gücüne sahiptir. *Levius* (dönemin *ensoru*) bizzat ahaliyi bile cezalandırmış ve otuz beş aşiretin otuz dördünü şehir imtiyazlarından yararlanmayan ahali sırasına

⁸³ *Quaestor*: Hazine ve maliyeden sorumlu olan, aynı zamanda idam cezası vermeye yetkili olan devlet memurudur.

⁸⁴ John L. Myres, age., s. 106

⁸⁵ *Censor*: Nüfus sayımı yapan, vatandaşların adlarını ve servetlerini tutan, bunlarla ilgili beyanları değerlendiren devlet memurudur. *Senatoya* bu konularla ilgili görüş bildiren ve *Senato* adına bu konularda “yargıç” sıfatıyla karar veren kişidir. *Censorlar* önceleri beş yıllık bir zaman dilimi için, sonraları da bir buçuk yıllık bir süre için seçilmeye başlanmışlardır.

koymuştur. Bunun sebebini açıklarken: ‘Beni mahkum ettikten sonra *consul* ve sansör (censor) makamına çıkardınız, beni *consul* yapmakla bir defa, sansör (censor) yapmakla da iki defa cezalandırarak görevinizi kötüye kullandınız’ diyordu.

Halk hakemi (*tribunus*) Doronius, görevi sırasında genel şenliklere ait masrafları belirleyen kanunu yürürlükten kaldırmasından dolayı sansör(censor)ler tarafından *Senatodan* düşürülmüştür.

Bu yöntem akla çok uygundu. Gerçekten görev ve kamu yararının gözetilmesinde titizlik gösterilmek şartıyla sansör(censor)ler kimseyi memuriyetten almak yetkisine sahip değildiler. şu kadar var ki bunların, ahalinin sınıf ve derecelerini düşürme yetkileri de yoktu.⁸⁷

Titus Livius da censorların gücünün ve bu gücün *Senatus* ile çatıştığı zaman bile nasıl kullanılarak, en üst karara dönüştüğünü yaşanan örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Livius verdiğı bir örnekte censorların gücünü şöyle açıklamıştır:

“Censorlar, kamu gelirlerini en yüksek fiyattan sattılar ve kamu hizmetlerini (görölmesini de) en düşük fiyattan taşeronlara verdiler.

Devlet adına para karşılığı vergi toplayanlar (taşeronlar –tax farmers-), bu tür işlerinde (kendilerine en düşük fiyattan verilen) sözleşmelerinin (ihalelerin) iptaline ve bu sözleşmelerinin yenilerinin yapılmasına ilişkin yalvarmalarıyla *senatusu* ikna ettiler (*senatus* bu sözleşmeleri iptal etti). Buna karşılık olarak censorlar orijinal sözleşmede yer alan hükümleri yerine getirmeyen taşeronların sözleşmeye katılmasını yasaklayan bir kararname yayınladılar. Aynı zamanda yeni sözleşmelerinde bir miktar daha düşük fiyattan (taşeronlara) verilmesini sağladılar.⁸⁸

Roma Cumhuriyeti’nin uzun uğraşlar sonunda elde edebildiğı bu kurumsallaşma çabaları, kendi içinde yaşamış olduğı mücadeleler ile daha uzunca yıllar sürmüştür. Bu mücadeleler esnasında Roma, giderek genişlemesinden ve güçlenmesinden kaynaklanan, dıştan gelen saldırılarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadeleler esnasında Roma kendisini askeri ve ekonomik yönden geliştirmenin yollarını aramıştır. Roma bu

⁸⁶ Reginald H. Barrow, *age.*, s. 49

⁸⁷ Montesquieu, *Romaluların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 76

dönemde hem askeri hem de ekonomik reformları, süratle ve kendinden ileri olan devletleri izleyerek gerçekleştirmiştir. Romalılar savaşmayı bir sanat olarak ele almışlar ve kendilerinin gelişmesi adına en çok uğraştıkları şey olarak askeri gelişmelerini görmüşlerdir.⁸⁹ Romalılar kendilerinden üstün gördükleri düşmanlarının tekniklerini araştırarak önemli mesailerini bu konularda kendilerini geliştirmek üzerine harcamışlardır. Romalılar, düşmanlarının kendilerini nasıl mağlup ettiklerini anlamaya çalışmış ve dünyada o dönemler itibariyle görülmemiş bir süvari ve piyade ordusunu yetiştirmeyi başarmışlardır.⁹⁰ Bu süreçte Romalılar, kendilerini cumhuriyet devrinin olgunlaşma sürecinde Akdeniz Havzası'nın ve Ortadoğu'nun en önemli gücü olan İskender ile kıyaslamaya gidebilecek kadar önemli bir orduya sahip olmuşlardır. Bu kıyaslamayı Titus Livius şöyle yapmaktadır:

“ ... Kumandanları karşılaştırmayla işe başlamak için, hepsinin en önde geleni, İskender'in fevkalâde bir komutan olduğunu inkar etmiyorum. Şimdiye kadar gelmiş geçmiş komutanların arasında tek komutan gerçeğiyle şöhreti hala etkisini yitirmemiş, hatta daha da artmıştır. Bundan başka hayatta diğer şeylerde henüz fazla bir tecrübesi olmadan, başarılarının sel gibi akıp gittiği bir dönemde genç yaşta ölmüştür ... Roma komutanlarının hepsini veya her birinin yaşını değil, fakat *consul* veya diktatör olarak İskender'le harp etmiş Roma kumandanlarının adlarını tekrar etmeyi gerekli görüyorum. Marcus Valerius Corvus, Gaius Marcius Rutulus, Gaius Sulpicius, Titus Manlius Torquatus, Quintus Publilius Philo, Lucius Papirius Cursor, Quintus Fabius Maximus. İki Decius'lar, Lucius Volumnius, Manius Curius. Eğer o ilk önce Carthago daha sonra Roma ile harp etmeye dikkatini sarf etseydi, bunlardan sonra gelen birkaç fevkalâde adam kendisinin yaşlılığında İtalya'ya geçmiş olacaktı. Bunlardan her bir tanesi cesaretiyle ve kabiliyetleriyle İskender kadar olağanüstü bir tanrı vergisine sahip bulunuyordu. Askeri disiplin ve eğitim Roma'nın başlangıcından itibaren nesilden nesile devretmiş ve bir sanat karakterine bürünmüştü. Devamlı olarak önderler yetişti. Böylece krallıklar harp ettiler. Sonra sürülen krallıklar Iuniuslar ve Valeriuslar. Birbiri peşi sıra gelen Fabiuslar ve Quinctiuslar. Gençlerin İskender'le yaşlılığında muharebe ettiğini gördükleri Furius Camillus. Muharebede İskender bir askerin göstereceği performans bakımından hiç de yabana atılacak bir şöhrete sahip değildi. Manlius Torquatus yada Valerius

⁸⁸ Livy, *Rome and the Mediterranean "The History of Rome from its Foundation- Book XXXIV"*, Penguin Books, London, England, 1976, s. 433

⁸⁹ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 21

⁹⁰ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 26

Corvus hakikaten ona baş eğdirebilirlerdi. Muharebede onunla karşı karşıya geldiler. Asker olarak meşhur olmalarına karşın, şimdiye dek önder olarak kazanmadıkları bir şöhrete sahip oldular!”⁹¹

Romalılar, kendilerine güvenen bu bakış açılarıyla ve olağanüstü çabaları ile bir kent devletinden, kısa bir sürede Akdeniz Havzasının en güçlü devleti Kartacalıları⁹² yenebilecek bir güce ulaşmayı başarmışlardır.

Bu konuda Romalılara hayran olan Montesquieu, Roma’da ordunun başarılı olma sebebi ve düzenli bir orduya geçildikten sonra askerlerin disipline edilmeleriyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Roma’nın hakimiyeti İtalya’ya münhasırken cumhuriyet kolaylıkla varlığını koruyabiliyordu. Her asker aynı zamanda halktan da sayılırdı. Her konsül savaşa bir ordu sevk eder ve diğer ahali ise onun arkasından gidenlerin maiyetinde savaşa giderdi. Esasen askeri birliklerin sayısı pek fazla olmadığından şehrin korunmasına yararı olacak kişilerden başkasının askere alınmamasına dikkat ediliyordu. *Senato* meclisi de komutanların hareketlerini pek yakından takip ettiğinden asıl görevlerinin dışında başka bir şey yapmak fikri onların zihinlerinde uzak bulunuyordu...”⁹³

...Askerler beş saatte yirmi bazen de yirmi beş mil mesafe almaya alıştırılırdı. Bu yürüyüş sırasında askere otuz kilo ağırlığındaki eşya taşıtırlıyordu. Askerlere silahlı oldukları halde koşmak, atlamak alışkanlığı kazandırılırdı. Talim esnasında kullanılan kılıç, ok ve yaylar normal silahların ağırlığından bir misli fazlaydı. Bu talimlerin ardı arkası kesilmezdi.

Talimler yalnız kışla ve ordugahta yapılmıyordu. Şehirde halkın savaş yeteneklerini, becerilerini geliştirmesi için Şandomars denilen bir meydan vardı. Askerler eğitimden sonra hem yıkanmak hem de yüzme sporlarını geliştirmek için Tyber nehrini kullanırlardı...”⁹⁴

⁹¹ Titus Livius, *Roma Tarihi –Ab Urbe Condita- “Kitap VIII-IX-X”*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999, s. 121

⁹² Kartaca(Carthage): Tunus’da M.Ö. 814 yılında bir ticaret merkezi olarak kurulmuştur. Sonrasında Kuzey Afrika, Sicilya, Sardunya ve İspanya’da bir dönem hakimiyet kurmuşlardır. Büyük bir imparatorluk olarak, Romalılarla ve Yunanlılarla aynı dönemlerde Akdeniz Havzasında hakimiyet mücadelesine girişmişlerdir.

⁹³ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 81

⁹⁴ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 22

Roma, önceleri ticaretten ve sanattan mahrum bir kent olmasına rağmen, askeri başarılar ile birlikte kentin kazandığı ganimetler ve Roma yakınlarındaki Ostia⁹⁵ limanının Akdeniz Havzasında kazanmaya başlamış olduğu önemle ekonomik anlamda da bir güç olmaya başlamıştır. Ticaret hayatının ve tarımın da, Romalılarınca ekonomik gelişmede önemli bir yere getirilmesi, Roma'nın bir cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. Bu da Roma'nın bir çok alanda kendisini diğer ülkelere karşı kabul ettirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Roma, diğer ülkelerle her konuda kendi çıkarını en üstte tutan bir ilişki içerisine girmekteydi. Bu durum Romalıların diğer kavimlere karşı psikolojik bir üstünlük kurmalarını sağlamıştır.⁹⁶

Roma'nın diğer ülkelere karşı üstünlüklerini kabul ettirmeleriyle ilgili olarak yine Montesquieu'nun yapmış olduğu şu tespitler, cumhuriyet devrinin sonlarına doğru ve imparatorluk devirlerindeki Akdeniz Havzası'nda ve çevresindeki hakimiyetini açıklar niteliktedir:

“Romalılar düşmanlarına, düşünülenin çok üstünde kötülük yaptıklarından aleyhlerine asla ittifaklar kurulmazdı. Çünkü kötülüklerinden emin olanlar başlarına felaket gelmesinden korkarlardı.”⁹⁷

Bu arada Romalıların halkın arasında savaş ganimetlerinden dolayı sorunlar yaşanmaması için o dönem için gerekli olan, bazı önemli iktisadi sistemleri Roma'da uygulamaya koymuşlardır. Kentte kalan ahalinin de diğer ülkelerle yapılan savaşlardan elde edilen ganimetlerden istifade etmesi sağlanmıştır. Fethedilmiş yeni toprakların bir kısmı hazineye aktararak iki kısma ayrılmıştır. Bir bölümü satılıp parası halk arasında pay edilmekteydi. Diğer bölümü de devlete olan yükümlülüklerini yerine getirmesi şartıyla patriciler dışındaki diğer halka pay edilerek dağıtılırdı.⁹⁸

Romalıların bu askeri ve iktisadi gelişmeleri sürdürürken, siyasi ve sosyal alanlarda plebler, M.Ö. 365- M.Ö. 287 yılları arasında *consullük* makamının birini daha elde etmeyi başarmışlardır. Sonra pleb konseyinin aldığı kararların patres tarafından onaylanması

⁹⁵ Ostia: Romalıların tarafından kurulan ve geliştirilen bir liman kenti. İmparatorluk döneminde önemi iyice artan Ostia, bu dönemde Akdeniz Havzasının en önemli liman kentlerinden biri olmuştur.

⁹⁶ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 15

⁹⁷ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 56

⁹⁸ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 15

kaldırılmıştır. Bu iki önemli gelişmeden sonra artık pleblerin, patricilerle olan mücadeleleri sonucunda cumhuriyetin egemenliğini fiilen ele geçirmeye başladıkları görülmüştür. Böylece bir “aristokrat cumhuriyet” olarak doğan Roma Cumhuriyeti, patricilere göre sayıca üstün bir grup olan pleblerin eline geçmiştir. Ancak iktidarlarını kanunlardan ziyade zenginlikleri ve patresten alan patricilerin cumhuriyet idaresi üzerindeki etkileri, dönem dönem artarak ve azalarak, cumhuriyet dönemi yıkılana kadar sürmüştür.⁹⁹

Plebler tarafından haklarının korunması ve artırılması için yaratılan *tribunusluk* makamı, artık amaca ulaşılmasına rağmen cumhuriyet devri boyunca varlığını sürdürmüştür.¹⁰⁰

M.Ö. 287’den sonra Kartacalılarla, Romalılar arasında Akdeniz Havzasının elde edilmesine yönelik olarak yaşanan büyük mücadele, artık bir kent devletinden sıyrılarak, eyaletlerle yönetilmeye başlayan bir devlet hüviyetine geçmekte olan Roma için önemli idari ve siyasi değişiklikler doğurmuştur.¹⁰¹ Kartacalılarla yapılan bu mücadeleler I. Pun (M.Ö. 264- 241) ve II. Pun Savaşları (M.Ö. 221-218)¹⁰² olarak anılmıştır. Bu savaşlar sonucunda Romalılar Kartacalıları yenmeyi ve Akdeniz Havzasının hakimiyetini ellerine geçirmeyi başarmışlardır. Ayrıca bu mağlubiyetler Kartaca’nın bir devlet olarak da yıkılmasının başlangıcını oluşturmuştur.¹⁰³ Bu savaşlar Kartaca’nın yıkımını getirmekle kalmamış, aynı zamanda Roma’nın gelenekler ile bezenmiş bir siyasi ve sosyal yapısının oluşması için yüzyıllarca sürmüş olan mücadeleleri sonucunda oluşturulabilen cumhuriyet rejiminin sarsılmasına ve imparatorluk yönetiminin kurulmasına sebep oluşturan

⁹⁹ Reginald H. Barrow, age., s. 50

¹⁰⁰ Bu gelişmelerden sonra cumhuriyet devrinin yıkılmasına doğru, haklarını elde etmiş ve idareyi ellerine geçirmiş pleblere (Pleblerin haklarını patricilere karşı elde etmiş oldukları süreçte, daha çok askerlikle uğraşan ve yeni toprak sahibi olmaya başlayan *Senatoya* bağlı “*Atlılar (equites)*” sınıfı diye bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıf cumhuriyet devrinin kapanmasına doğru Roma’daki siyasi çatışmaların yaşanmasında önemli bir rol üstlenmiştir.) karşı, Roma’nın genişlemesiyle ortaya çıkan, yeni halk tabakası arasındaki mücadelede, *tribunusluk* makamı, pleblerin patricilere karşı korunmaları gibi, yeni halk sınıfının korunmasında yine önemli bir yer teşkil eden makam olmuştur.

¹⁰¹ Richard E. Mitchel, age., s. 147

¹⁰² Bu savaşlara Kartacalıların büyük kumandanı “*Hannibal*”ın adı da verilmiştir. Bu savaşların ilkinde Hannibal tüm Romayı işgal etmiştir. Fakat daha sonra Romalılar Hannibal’ı yenmeyi başarmışlardır. İkinci savaşta ise, Kartacalıları ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Bu savaş neticesinde Kartacalılar tarih sahnesini terk etmişlerdir. Bu savaşlardan sonra, Roma bir şehir devleti ve cumhuriyet havasını yitirerek, eyaletlere sahip olan bir imparatorluk görünümüne sahip olmuştur. Ancak, bundan sonra Roma’da cumhuriyeti muhafaza etmeye yönelik olarak verilen mücadele M.Ö. 27 yılında *Augustos (Caesar’ın yeğeni Octavius)*’un iktidarı tamamen ele geçirmesiyle son bulmuştur.

¹⁰³ Cyril E. Robinson, *A History Of Rome*, Methuen Educational Ltd., London, 1986, s. 58

gelişmelerin de başlangıcını oluşturmuştur.¹⁰⁴ Bu dönemde *Senato*'nun gücü iyice artmıştır. Savaş konusunda yetkili kurul *Senato*'ydu. Fakat artık plebler burayı ele geçirmişlerdi. Ayrıca her zaman pleb kurulunu toplamak mümkün olmuyordu ve önemli konular hızlı bir şekilde *Senato*'da görüşülüp, karara bağlanabiliyordu. *Senato* üyeleri arasında -her ne kadar *Senato* pleblerin eline geçmiş olsa da- patrici olan tecrübeli devlet adamları ve askerler bulunuyordu. Bir süre sonra bu haliyle *Senato*, bu savaşlar döneminde *consullere* ve *tribunuslara* karşı bir güç olan ve tüm devlet işlerinin nihai olarak sonuçlandırıldığı bir yer olmuştur. Bu durum Romalıların, savaşın başlarında kendilerinden üstün bir güce sahip olan Kartacalılara karşı zaferlerini hazırlamıştır.¹⁰⁵

II- Çöküş Sürecinde Roma Cumhuriyeti

Yaşamış olduğu bu askeri başarılar Roma'ya belirli bir zenginliğin de akmasını sağlamıştır. Bu süreç kentlerde, önceki bölümde kısaca bahsedilen *equites* (atlılar) adı verilen ve genelde askerlik ve ticaretle uğraşan yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sınıf, zenginlikleri oranında, orduda da güçlü bir şekilde bulunmalarından ötürü cumhuriyet kurumları üzerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler, cumhuriyet döneminin yıkılmasını hızlandıran sürecin ciddi anlamda başlamasına da sebep olmuş olayların başlamasına ve geleneklerle oluşturulan cumhuriyet kurumlarının sarsılmasına da zemin hazırlamıştır.¹⁰⁶

Bu gelişmelerin yanı sıra, Kartacalılarla yapılan savaşlar sırasında, Cumhuriyetin kuruluşundan o güne kadar ayakta tutulmaya çalışılan devlet kurumları bir değişim süreci içerisine girmiştir. *Senatonun* içindeki idareyi ilgilendiren tayinler bu savaşlara kadar, *consuller* tarafından yapılırdı. Bu savaşlar esnasında doğan olağanüstü durumlar sebebiyle bu yetki censorlara verilmiştir. Bu daha sonra bir gelenek halini almış ve bu yetki *consullerin* elinden tamamen alınmıştır. Bu gelişmeyle birlikte, bir yıllığına da olsa, idare üstünde tek yetkili konumunda olan *consulün* yetkileri kendinden alt konumdaki yetkililer arasında paylaştırılmaya başlanmıştır. Böylece patricilerin ellerinden gitmemesi için uğraştıkları *Senato* da pleblerin yetkili kişiler vasıtasıyla ağırlıklarının artması söz konusu

¹⁰⁴ H. L. Havell, age., 209

¹⁰⁵ Halil Demircioğlu, age., s. 224

¹⁰⁶ Toktamış Ateş, age., s. 25

olmuştur.¹⁰⁷ Bu yetkilerle donatılan kişiler, görevlerinden ayrıldıktan sonra daimi *Senato* üyeliği hakkı elde etmeye başlamışlardır. Böylece halk *tribunusları* ve bazı alt kademedeki görevli devlet memurları *Senato*'da çoğunluğu ele geçirmeye başlamışlardır. Bu da *Senato*'nun bir soylular meclisi olmaktan çıkmaya başlamasını ve bir aristokratlar cumhuriyeti olarak kurulan Roma Cumhuriyeti'nin temel kurumlarının soylular adına sarsılmasını doğurmuştur. Titus Livius soyluların idaredeki etkinlerinin azalmasıyla ilgili olarak, bazı kanunların değiştirilmesine, ataların kanunlarının çiğnenmesi olarak bakarak karşı çıkışlarını o dönemdeki soylu *Senato* üyelerinin ağzından vermiştir. M.Ö. 195 yılında, Roma'daki ceza kanunu niteliğindeki *Lex Oppia*'nın *Senato*'da değiştirilmesi sırasındaki tartışmalarda panik içindeki bir patricinin konuşmasını şu şekilde aktarmıştır:

“... Bir kanun geçtikten sonra durumun (eski) aynı olacağını düşünebilir misiniz? Bir hainin yargılanmadan kaçması onun beraat etmesinden daha iyidir. Aynı şekilde, düzeltilemeyen şey şimdikinden daha çok kötü hale gelebilir. Tıpkı, vahşi bir hayvanın boynundaki zincirin onu ilk kez sıkması ve daha sonra serbest bırakılması gibi. Bana göre; *Lex Oppia* hiçbir zaman kaldırılmamalıdır. Bütün tanrıların alacağınız kararınızı kutsaması için dua ediyorum.”¹⁰⁸

Bu gelişmelerin yanı sıra, artık bir çok devlet memuru, bu dönemde çıkarılan bazı kanunlarla görevinin sonunda bir *Senato* üyesi olacağı için *Senato*'ya ve kararlarına karşı daha saygılı olmaya başlamıştır.¹⁰⁹ Özellikle Pun Savaşları esnasında, savaşla ilgili ani kararların verilmesi gerektiğinde halk meclisinin toplanmasının ne kadar zor olduğu görülmüştür. Bu sebeple sürekli toplantı halinde bulunabilen ve bir çok tecrübeli asker ve devlet adamını içinde barındıran *Senato* daha ön plana çıkmıştır. Bu dönemde senatörlerin gücü artmıştır ve daha önceleri devleti ilgilendiren önemli gelişmelerde bildirilen “*Senato* fikri” yerini “*Senato* kararı”na bırakmıştır. Artık *Senato*'da, *consul* tarafından sunulan konu sadece tartışılmıyor, sunulan konu bir karara da bağlanıyordu. Savaşın en zor zamanlarında bu süratli karar alma süreci işe yaramış ve Roma'nın Kartacalılara karşı üstünlük elde edebilmesindeki kritik kararlar bu mecliste alınmıştır. Bu gelişmeler *Senato*'ya, cumhuriyetin kuruluşundaki etkin olan, fakat pleblerin haklarını alabilmek amacıyla giriştikleri mücadelelerinden sonra kaybetmiş olduğu prestijini yeniden vermiştir. Ancak *Senato*'nun bu prestij kazanımı daha sonraları gündeme gelen ve

¹⁰⁷ David Shotter, *The Fall Of The Roman Republic*, Routledge Press, London, 1994, s. 34

¹⁰⁸ Livy, age., “Book XXXIV”,s. 146

cumhuriyetin yıkılmasını hazırlayan gelişmelerin de, *Senato* tarafından hızlandırılmasına sebep olmuştur.¹¹⁰

Roma, İtalya'daki üstünlüğünü savaşlarla ve diğer İtalya topluluklarının kendisine katılmasıyla elde etmişti. Bu süreçte Roma bir şehir devleti olarak kurulmasına rağmen bir sıkıntıyla karşılaşmamıştır. Roma ayrıca, İtalya'da günümüzde bir konfederasyon olarak tanımlanabilecek yapıyı oluşturmayı başarmıştır. Roma kendine bağladığı kavimler ve ülkelerde, içte tam bir bağımsızlık, dışta ise kendine tamamen bir bağlılık sağlayabilmiştir. Buralarda Roma'yı idareci olarak *praetorlar*¹¹¹ temsil etmiştir. Ancak Roma, özellikle II. Pun Savaşından sonra Akdeniz Havzası'nın en güçlü devleti konumuna geçince ve genişlemeye başlayınca bu sistem değişmek zorunda kalmıştır. Roma, önceleri İtalya dışında ele geçirdiği toprakları sadece silahsızlandırmış ve çeşitli vergiler koyarak kendine bağlama yolunu seçmiştir.¹¹²

Makedonya, Sardinya ve Sicilya gibi dönemin önemli ülkeleri fethedilince, buralarda yaşanabilecek bir sorun, Roma'yı da etkileyebilecek hale gelmiştir. Artık, bu ülkeler Roma'ya bağlı "eyalet"ler olmuştur. Eyaletlerden oluşan bir devlete geçmek ise Roma'nın buralara bir "vali" atmasını zorunlu kılmıştır. Bu valilerinde emirlerinde bir ordu, bir hazine ve o ülkeye göre düzenlenecek yeni bir yönetim sistemini gündeme getirmiştir. Bu valiler, buldukları eyaletlerde *consulün* temsilcisi olarak, *pro-praetor*¹¹³ ve *pro-consul* adları ile görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu görevlilere de buldukları eyaletlerde *consuller* gibi bir imperium yetkisi tanınmıştır. Bu imperium sınırlı olup, *Senato* tarafından belirlenen sınırlar içinde ve buldukları topluma göre şekillenmiştir. Ancak, bu yetkiler görevlilerin kendilerine güvenlerinin artması için ve eyalet halkına karşı daha cömert olabilmeleri için esnek olarak tespit edilen kurullarla sınırlandırılmıştır. Bu esneklik, Roma'yı bulunduğu eyalette temsil eden ve Roma'nın hakimiyetinin sürebilmesi için tüm politikaları yürütecek olan kişilerin şahsiyetleri ve tecrübeleriyle yakından ilgili hale gelmiştir. Bu durum Roma'nın gücüne güç katabileceği gibi, Roma'nın o eyalette zor duruma düşebilmesini ve bu yetkililerin Roma'ya döndüklerinde

¹⁰⁹ David Shotter, age., s. 35

¹¹⁰ Reginald H. Barrow, age., s. 51

¹¹¹ *Praetor*: Roma içerisinde hazine başkanlığı görevi olup, Roma'nın kolonilerinde idari teşkilatın lideri ve yılda bir değiştirilen *Magistratuslar*(Yüksek devlet görevlisi).

¹¹² Mary Beard & Michael Crawford, *Rome In The Late Republic*, Cornell University Press, New York, 1985, s. 6

¹¹³ *Pro-praetor*: Cumhuriyet döneminde eyalet valisi veya vali yardımcılığı görevi.

yanlarında büyük bir maddi güç ve kendilerine bağlı bir ordu ile dönmesine kadar varabilecek sonuçlar doğurabilmiştir.¹¹⁴ Bu durum, *Senato*’da ve Roma içerisinde belli imtiyazlara sahip güçlü ve artık kendi gücü için çalışan şahsiyetlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu kişilerin o zamanlardaki Roma’da ve dışarıdaki mevcut konumlarının nasıl olduğunu, yirminci yüzyılın önemli Roma araştırmacılarında Reginald H. Barrow şöyle açıklamaktadır:

“Bu senatör sınıfından olanlar Roma’da, İtalya’da ve eyaletlerde sanki ayrı bir ırktanmış gibi dolaşmaktaydılar. Roma için duydukları övgü büyüktü, kendilerini oldukça büyük görüyorlardı. Onlara göre, Roma, tüm dünyanın merkeziydi, bunu böyle gören dışarıda olanlar değil, kendileriydi. Mesleklerine askerlikle başlamışlardı, Roma’da bazı görevlerde bulunduktan sonra eyaletleri idareyle görevlendirilmişlerdi. Krallık mekanlarında ağırlanmışlar, edebiyatçılar ve yüksek mevkideki kimselerle görüşmüşlerdi. Meclisler onlara övgüler düzmüş, hatta krallık ve atalarına gösterdikleri dini bir saygıyla onlara yaklaştırmışlardı.”¹¹⁵

Roma Cumhuriyeti’nin idari anlamda kurumlarının “birlik” düşüncesine dayanan güçlü yapısının, kişilerin maddi güçleri ve şahsiyetlerine dayanan bir güce ulaşmaları ile bireylerin başarılarına ve gücüne bağlı bir yapıya kaymasına neden olmuştur.¹¹⁶ Cumhuriyet döneminin sarsılmasına ilişkin meydana gelen bu gelişmeler artık sürekli bir hal almıştır. Özellikle savaşlardan sonra komutanların galip ordularına vermeye başladıkları kamu topraklarının dağıtılması* ile birlikte *latifundia*¹¹⁷ adı verilen sistem oluşmaya başlamıştır. Bu zamanda Roma’da başlayan köle ayaklanmaları da cumhuriyetin ekonomik ve sosyal yönden sıkıntılara girmesine sebep olmuştur.¹¹⁸

Cumhuriyet devrinin sarsılmaya başlamasıyla ilgili olarak, Montesquieu sorunun mali tanzimin sosyal yapı üzerindeki etkisinde durarak, bu konuda şu bilgileri vermiştir:

“Devletin düzeni bozulmadan önce, gelirler ilk olarak hazine, asker ve çiftçiler arasında paylaştırılırdı. Cumhuriyetin idaresi bozuldukça, bu gelirler öncelikle

¹¹⁴ David Shotter, age., s. 13

¹¹⁵ Reginald H. Barrow, age., s. 71

¹¹⁶ Mary Beard & Michael Crawford, age., s.6

* occupatio (zaptetmek)

¹¹⁷ Roma’da büyük arazi sistemi. Bu sistem ile büyük arazilere sahip, toprak sahipliliği sistemi oluşmuştur. Bu sistem Ortaçağdaki feodalitenin kökenini oluşturmuştur.

¹¹⁸ Toktamış Ateş, age., s. 26

zenginlerin eline ve sonra bunlardan kölelere, meslek erbabına intikal eder, askere ise vergilerin bir kısmı ayrılırdı. Bu tür kişiler ise savaşmaya uygun değildi (bu durum zamanla askerler arasında bir tepki doğurdu)...

...(Bu taksim neticesinde) Roma'ya başlangıçta içinde bulunduğu düşük mevkiden kurtulma iktidarını veren amil gelirlerin eşit bir şekilde dağıtılmasıydı. Bu hakikat, Roma gücünü kaybedip, bozulduğu vakit tam anlamıyla ortaya çıkmıştır."¹¹⁹

Roma Cumhuriyeti'nde, iktidarın gücüne karşı ciddi sınırlamalar getirilmesi bu makamlardaki görevliler tarafından yürütülen bir faaliyet olarak da siyaset adına önemli bir durum oluşturmuştur. Romalılar, iktidarın gücü hakkında önemli bir ayırımı dikkat çekmek için iki kelime kullanmışlardır. Bu iki kelime, fiziksel güç anlamına gelen *potentia* (bir göreve bağlılığı) ve bununla birlikte yasal hakları tanımlayan *potestas*tır. Buna ek olarak da pleblerin devlet kademelerinde yer bulmalarıyla devletin güçlerinin paylaşıldığı *imperium*dur.¹²⁰ Cumhuriyet devrinin, yüzyıllarca uğraşp kurmaya çalıştığı, önce geleneklere, sonra yazılı metinlere dayalı idari ve siyasi yapısı, Roma'nın Kartaca'yı yaktığı M.Ö. 130'lu yıllarda ilk ciddi sarsıntısını geçirmiştir.¹²¹

Bu sarsıntıyı yaşatan kişi, o dönemin *tribunusu* olan *Tiberius Gracchus* olmuştur. Bu *tribunus*, görevli olduğu dönemdeki uzun süreli savaşlar sebebiyle nüfusun azalmasını önlemek ve tarımın ülke ekonomisinde yeniden işlerlik kazanabilmesi amacıyla ülke içinde birçok reform girişiminde bulunmuştur. Ama bu reform sayılabilecek işleri yapabilmek için, görevde bulunduğu bir yıllık *tribunusluk* süresinin yetmeyeceğini düşünmüş ve kendisinin bu süreden daha fazla görevde kalabilmesi için, *Senato*'nun yetkilerini kısıtlayacak bazı girişimlerde bulunmuştur.¹²² Bu girişimlerle Gracchus, Kartacalılarla yapılan savaşlar esnasında sayıları artan ve asıl amaçları *consuller*in yetkilerini kısıtlamaya yönelik oluşturulan görevler ile görevlilerin de yetkilerini ellerinden almaya kalkışmıştır. Bunu yaparken de, *Senato*'yu genişletmek istemiş, bazı önemli yetkileri iş adamlarından oluşan yeni bir toplumsal sınıfa¹²³ vermeye çalışmış ve

¹¹⁹ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 28

¹²⁰ Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, Liberte Yayınları, Ankara, 2002, s. 26

¹²¹ David Shotter, age., s. 19

¹²² H. L. Havell, age., s. 366

¹²³ Bu sınıf ilk bölümde de bahsedilmiş olan pleblerin içerisinde çıkmış ve bir noktadan sonra, savaş ganimetleri ile ticaretten elde ettikleri kazançlarla Roma siyasetinde güçlü bir konuma gelen "atlı sınıfı" dır. Çalışmamızın üstüne kurulu olduğu *Cicero*'da bu sınıfın içinden çıkmış bir kişidir. Ancak, Roma'da

bu arada halkın da desteğini sağlamak için halka düşük fiyattan buğday satmıştır. Bu girişimleri Gracchus'un halkın desteğini kısa bir süre de olsa almasını sağlamıştır. Ancak, patriciler ve *Senato*'nun ileri gelenleri Gracchus'un bu girişimlerini Romalıların nefret ettikleri "krallığa" doğru bir gidiş olarak görmüşler ve bu hareketlere karşı çıkmışlardır. Kısa süre sonra Gracchus öldürülmüştür.¹²⁴ Bu dönemlerle ilgili önemli bilgilerin eserleri ve mektupları vasıtasıyla edinildiği Cicero, bu girişimin M.Ö. I. yüzyılda yaşanan ve cumhuriyetin yıkılmasını getiren süreçteki gelişmelerin başlangıcı olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

Roma Cumhuriyeti'nin bu son zamanlarındaki kötü gelişmeleri ve bu gelişmeler karşısında halkın konumunu J. J. Rousseau şöyle açıklamaya çalışmıştır:

"Cumhuriyetin son zamanlarında, yasaların yetersizliğiyle baş edebilmek için çoğu kez olağandışı bir takım çarelere başvurmak gerekti. Kimi zaman düzmece tansıklara (mucizelere) başvurulduğu bile oluyordu; fakat bu, halkın gözünü boyuyorduysa da onu yönetenleri etkilemiyordu. Kimi zaman adaylar (seçimlerde) dolap çevirmeye fırsat bulamamaları diye toplantı çağrısı ansızın yapılıyor; kimi zaman da önceden elde edilmiş olan halkın kötü bir karar alabileceği anlaşılınca, tüm bir oturum konuşmayla tüketiliyordu. Ama tutku, tüm bu önlemleri alt etti hep. İnanılmaz olan şu ki, bu büyük halk, onca kötülüğün ortasında, magistratusları seçmek, yasaları onaylamak, davalara bakmak, özel ve genel işleri görmek gibi görevlerin altından, eski yönetmelikler sayesinde, neredeyse *Senatonun* başarabileceği bir kolaylıkla kalkıyordu (*Top. Söz. IV, 4*)."¹²⁶

Bu gelişmelerle birlikte, M.Ö. I. yüzyıl, Roma'nın özellikle coğrafi olarak aşırı gelişmesinden dolayı ulaştığı yeni yapısına, devlet idaresini uydurmağa çalışan devlet adamlarının ortaya çıktığı bir çağ olmuştur. Bu devlet adamlarının girişimleri, kişisel tutkuların tatmini adına artık siyasi ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynayan güçlenmiş orduların kullanılmasına ve devletin ele geçirilmesinde kişisel rekabetlerin sertleşmesine sebep olmuştur. Bu dönemde çıkartılan bazı kanunlarla Roma'da yüzyıllardır süregelen toplumsal çatışmalar bir süreliğine son bulmuştur. Bu kanunlar ile

---

cumhuriyet idaresinin yıkılmasının sebeplerinden biri olarak gösterilen bu sınıftan biri olan Cicero, şahsiyet olarak cumhuriyetin yıkılmaması için büyük mücadeleler vermiş bir devlet adamı ve düşünürdür.

¹²⁴ Reginald H. Barrow, age., s. 54

¹²⁵ David Shotter, age., s. 29

¹²⁶ J. J. Rousseau, age., s. 183

Po Nehri'nin kuzeyindeki yaşayan tüm insanlara "vatandaşlık" verilmiştir. Daha sonra M.Ö. 89 yılında, "Pompeus Kanunları" olarak anılacak kanunlar ile Transpodanes of Cisalpine Gaul (Güney ve Kuzey İtalya)'de yaşayan tüm insanlara "yarı vatandaşlık" verilmiştir. Bu vatandaşlık verilmesi işlemleriyle birlikte, Roma kentinin dışından olan insanlara çeşitli imtiyazlar verilmesi gündeme gelmiştir. Bu imtiyazlar ile Romalı olmayanlar devlet işlerinde ve politikada yer almaya başlamışlardır. Bu durum ilk imparator *Augustos (Octavius)* zamanında iyice genişletilmiş ve Roma hakimiyetine giren her yerdeki insanlar için bu imtiyazlar bahşedilmeye başlamıştır. Daha sonraları bir slogan haline gelen "Tota İtalia (İtalya Birliği)" fikrinin temelini bu imtiyazlar oluşturmuştur. Böylece Roma Cumhuriyeti adım adım İmparatorluğa giderken, merkez, Roma'dan tüm İtalyan Yarımadası'na doğru kaydırılmıştır. Bu durumda Roma'daki toplumsal çatışmaların bitmesine, ancak "Romalı" olma bilincinin ve eskiden çok kıymetli olan "Roma vatandaşı" olma ayrıcalığı ve ahlaki sorumluluğunun da zamanla yok olmasına sebep olmuştur.¹²⁷

Bu yüzyılda Roma toplumunun varmış olduğu çöküntüyü Montesquieu şöyle belirtmektedir:

"Gitgide (Romanın büyümesiyle birlikte) halkın hırs ve tamahı o dereceye vardı ki yöneticileri tarafından gasp edilmeyen değersiz şeylerin en adisine bile el uzatıldı. Yönetici ve eyalet valileri yaptıkları zulümlere karşılık hükümdarlardan çok para alıyorlardı (Görevli oldukları ülkelerin krallarından). Hak iddia eden iki düşman taraftan her biri henüz serveti tükenmemiş rakibinin aleyhine her vakit şikayet edeceği bir himayeye nail olabilmek için servetinin tümünü harcayabiliyordu. Çünkü kötülük yaptıkları zaman haydutlarda var olan iffet ve doğruluk bile Roma'da yoktu (Yok olmaya başlamıştı)."¹²⁸

Cumhuriyetin ve geleneklerin kurtarılmasına yönelik olarak çabaların yoğunlaştığı bu yüzyılda, Roma devlet geleneğinin en önemli özelliği olan "devlete bağlılık" sarsılmıştır. Bu dönemde sürekli genişlemeden kaynaklanan ve uzun süren savaşlar yüzünden devlet, büyük komutanların tutkularına zaman zaman boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu komutanlar da güçlerinin devamı için orduların tüm isteklerini yerine

¹²⁷ David Shotter, age., s. 36

¹²⁸ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 64

getiriyorlardı ve askerlerine toprak bağışlıyorlardı. Bu sebeple devletin önemli olan ekonomik ve mali gereksinimleri ikinci planda kalmıştır. *Senato*'daki üyeler de bu komutanları tatmin etmeye yönelik kararlar alarak, bu komutanların güçlerinin yasal yönden de gelişmesine neden olmuşlardır.¹²⁹

Ordunun Kartacalılarla yapılan savaşlardan sonra ülkenin ve devletin gelişmesine olan katkısı büyük olmuştur. Ordunun bundan sonra siyasete olan yakın ilgisi, Roma'nın bir imparatorluk olarak gelişimini tamamlamasını sağlayan *Consul* ve ordu komutanı *Marius* döneminde artmıştır. *Marius*'un İtalya dışındaki topraklara yapılan akınlar için ve diğer devletlerin Roma'ya saldırılarını engellemek amacıyla, kendi dışındaki gelişmelere uyarak, yeni askeri metotlara göre eğitilen ve teşkilatlandırılan uzun süreli hizmet gerektiren sürekli ordunun kurulması bu dönemden sonra ortaya çıkan bir durumdur.¹³⁰ İtalya'nın çeşitli yerlerinden ve eyaletlerden toplanan büyük ordu artık komutanlara bağlı bir hale getirilmiştir. Eskiden sadece Roma kentinde yaşayan ve "vatandaşlar"dan oluşan ordu tarihe karışmıştır. Bu yeni ordu komutanların emrinde, Roma'daki siyasi ve sosyal olaylar karşısında bir silah olarak kullanılmıştır. Ordu Roma'yı yücelttiği gibi, M.Ö. I. yüzyılda zaman zaman iç karışıklıkların merkezinde yer alarak, tehlikeli bir noktaya ulaşmıştır. Ordunun tam anlamıyla denetim altına alınması ancak, *Octavius (Augustos)*'un imparatorluğu kurmasından sonra gerçekleşebilmiştir.¹³¹ Montesquieu komutanların Roma idaresinde öneminin artmasını ve orduların Roma için bir tehlike haline gelmesini şöyle açıklamaya çalışmıştır:

"... *Senato* meclisi komutanların hareketlerini pek yakından takip ettiğinden asıl görevlerinin dışında başka bir şey yapmak fikri onların zihinlerinden uzak bulunuyordu. Fakat askerler Alp Dağları'nı ve denizi geçtiği zaman egemenlikleri altına alınan ülkelerde yapılan seferlerin uzaması süresince zorunlu olarak bırakılan muharebeler şehirlilik ruhunu kaybettirdiği gibi, ordulara sahip komutanlar da sahip oldukları kuvvetin şuuruna vardıklarından artık itaat etmez oldular.

Asker, komutanından başkasını tanımamaya, bütün ümidini ona bağlamaya başladı. Ülkesini ve şehrini hayalinden iyice uzaklaştırdığından artık o asker cumhuriyet

¹²⁹ Reginald H. Barrow, age., s. 55

¹³⁰ Plutarch, *Fall of the Roman Republic*, (Translated by Rex Warner with introductions and notes by Robin Seager), Penguin Books, Middlesex, England, 1976, s. 13

¹³¹ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 112

askeri değil, Seila'nın, Marius'un, Pompeus'un, Sevir'in askeri oldu. Roma bir vilayette, ordunun başında bulunan kişinin kendisine bağlı bir komutan mı? yoksa bir düşman mı? olduğunu kestiremiyordu.”¹³²

Yine bu yüzyılın önemli komutanlarından ve reform denebilecek girişimlerde bulunan devlet adamı *Sulla*, orduyu iki amaç için kullanmıştır. İlki, yabancı düşmanların tehditlerine karşı Roma'yı korumak ve ikincisi, cumhuriyeti koruyabilme adına yazılı bir kanun hazırlayarak, *Senato*'nun üstünlüğünün tüm Roma'da kabul edilmesini sağlamak olmuştur. Bu kanunu da çıkarmayı başarmıştır. Ancak, bunu başarır iken tarihte olmayan bir şeyi yaparak orduyu Roma'ya sokmuş ve o dönemde yaşanan iç karışıklığı bastırmayı bu şekilde başarmıştır. Tüm kenti bir süreliğine de olsa ordunun denetimi altına sokmuştur ve bu olay bundan sonra ordunun çeşitli olaylar vasıtasıyla zaman zaman Roma kentine girebilmesine zemin hazırlamıştır.¹³³ *Sulla* bunu yaparken Roma'yı o kadar süratli bir değişim sürecine sokmuştur ki, Roma'daki mevcut sistemin çöküşünün de ciddi anlamda sonunu hazırlamıştır.¹³⁴

Sulla, dönemindeki Roma'nın yaşamış olduğu iç karışıklıklardan ötürü, bir çok senatör ve bir kısım halk için bir umut olmuştur.¹³⁵ Ancak *Sulla*'nın gerçekleştirdiği reformlardan sonra *Senato*, *Sulla*'nın kendisine sağlamış olduğu, tekrar geleneklere dayalı yapının oluşmasına yönelik çabayı haklı çıkartamamıştır. *Senato*, Kartacalılarla yapılan savaşlar sonrası bozulmuş ve kendi menfaatlerinin peşine düşmüş bürokratlardan oluşmasından ötürü bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. *Sulla*'nın *Senato*'nun üstünlüğünün tüm Roma için kayıtsız olarak kabul edilmesine yönelik olarak çıkartmış olduğu kanun, onun iktidarı bırakmasından sonra kaldırılmıştır. Ancak, *Sulla*'nın bundan başka koyduğu kanunların, Roma'nın cumhuriyet döneminden sonra imparatorluk dönemlerinde, idari ve hukuki mekanizmanın gelişmesinde önemli katkıları olmuştur.¹³⁶

Sulla'nın Roma cumhuriyeti adına yaptıkları bir çok yazar tarafından böyle nitelendirilirken, tarihçi Freeman *Sulla*'nın yaptıklarını, cumhuriyet rejiminin sonunu hazırlayan gelişmeler olarak görmüştür:

¹³² Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 81

¹³³ Thomas Wiedemann, *Cicero and the End of the Roman Republic*, Bristol Classical Press, London, 1994, s. 31

¹³⁴ Plutarch, age., s. 66

¹³⁵ Robinson, age., s. 143

“...M.Ö. 82’de *Sulla* bir orduyla Roma’ya girdi ve normalde altı aylığına verilen bir görev olmasına karşın herhangi bir süre belirtmeden kendisini diktatör ilan etti ... *Senato*’ya itibarını ve gücünü kazandıracak anayasal reformlar tasarladı. Üç yüz olan geleneksel üye sayısı, altı yüze çıkarılacaktı. Fazladan bu üç yüz üye equites (atlılar) sınıfına mensup olmak zorundaydı ve bu atamalar *Sulla*’ya, *Senato*’yu kendisine sadık adamlarla hınca hınç doldurma şansı verdi. Bu arada equites sınıfı, jüri üyesi olma hakkını yitirdi; bundan böyle jüri üyeleri senatörler arasından seçilecekti. Halk liderlerinin yükselişini engellemek için, magistratusluklara geleneksel rollerini geri vermek konusunda ayak diretti ... (Ancak) Siyasi sisteme bu yıllarda girmiş olan şiddet zamanla onu çürütmeye başladı. Ordular Roma’nın içinde savaşmış, anayasa insanların güvenini sarsacak şekilde zor kullanılarak çökertilmiş ve büyük çapta toprak istimlaklarıyla İtalya’nın huzuru kaçmıştı. Bu koşullarda *Sulla*’nın *Senato*’yu eski gücüne kavuşturma çabaları da yapay bir onarımdı ve birdenbire (*Senato*) baskı altına girdi. *Tribunuslar* kendi konumlarının tekrar güçlendirilmesi için kışkırtmalara başladılar ve bir çok durumda *consullerle* çatıştılar ... (Birçok sebeplerden dolayı) *Senato* eyaletler üzerindeki denetimini yitirdi ... *Sulla*’nın senatörleri, diktatörün kendilerine biçtiği rolü taşıyamamışlardı. Gerçekte, sorumluluktan kaçınmaktaki gösterdikleri vahamet ile, kurtuluşu *Senato* üyesi bile olmayan genç bir komutana bağlayarak, *Sulla*’nın reformlarındaki bütün amacını sekteye uğrattılar. Bu kişi, *Pompeus*’tu ...”¹³⁷

Sulla’nın Roma’da hüküm sürdüğü yıllardan sonra, iktidarda onun komutanlarından *Pompeus*’un etkisi olmuştur. *Pompeus*, özellikle İspanya, Yunanistan ve Pontus’a yapmış olduğu başarılı seferler dolayısıyla halkın ve senatörlerin takdirini kazanmıştır. Aynı zamanda sonradan cumhuriyet rejimine yapılacak saldırılar karşısında göstermiş olduğu kararlılıkla özellikle *Senato* için önemli bir şahsiyet olmuştur.¹³⁸ M.Ö. 62’de Roma’ya döndüğü zaman cumhuriyete olan bağlılığı ile bozulan kurumları yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Ancak, Roma’ya döner dönmez *Sulla*’nın getirdiği orduyu şehre sokma işini yapmamış ve geleneklere saygılı bir komutan olarak orduyu terhis etmiştir. Kente korumasız bir şekilde girmiştir. Bu olay cumhuriyet geleneğinin sürdürülebilmesi açısından iyi bir hareket olarak görülmüş olsa da, kısa bir süre sonra,

¹³⁶ Reginald H. Barrow, age., s. 55

¹³⁷ Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma*, (Çeviren: Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 401

¹³⁸ Robinson, age., s. 166

ordusuz ve ordusuz olması sebebiyle de desteksiz olmasından dolayı büyük bir komutan olmasına rağmen, Roma'da geleneğin sürmesine yönelik *Senato* ile birlikte giriştiği girişimler sonuçsuz kalmıştır. *Pompeus* ve yandaşları görmüşlerdir ki, Roma halkı ile *Senato* kişisel çıkarlarını daha üstte tutmuştur. Bu gelenekleri diriltmeyi ve cumhuriyeti sürdürmeyi amaçlayan girişimlerin, Roma'da bu vakitten sonra, büyük bir güç olan ordunun desteği alınmadan gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmıştır.¹³⁹

Bu gelişmeler üzerine *Pompeus*, yıllardır Galya ve Britanya'da Roma hakimiyeti kurma adına mücadele veren komutan *Caesar*'den yardım istemek zorunda kalmıştır. *Caesar*, tamamen güce inanan ve *Senato*'ya iyi gözle bakmayan bir kişidir. Önce *Pompeus*'a yardım etmiştir ve bu yardımla *Pompeus*, Roma'da idari reform sayılabilecek girişimlerinde başarılı olabilmıştır. Bir süre sonra *Caesar*, bu yardımı karşılığında Roma'daki iktidarın tamamını istemiştir. Bu da Roma'da cumhuriyet devrinin yıkılarak, imparatorluk devrine geçiş sürecini izleyen gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur.¹⁴⁰ *Caesar*, bir süre *Pompeus* ve *Crassus* ile birlikte, *Senato*'dan aldıkları diktatörlük yetkisiyle ülkeyi bir "triumvirlik"¹⁴¹ ile idare etmiştir. *Pompeus*, *Caesar*'ın gerçek niyetini öğrendiğinde onunla mücadele etmek istemiştir. Bu mücadelede *Senato*'nun da desteğini almıştır. Ancak arkasında güçlü bir ordu ve halkı kendisine bağlayabilecek maddi gücü çoktan sağlamış olan *Caesar*'a karşı bir şey yapamamış, bu mücadele sonucunda da ölmüştür.¹⁴² Bu durum Roma'nın iç karışıklıklarla boğuştuğu bir süreci getirmiştir. Bu süreç sonucunda Roma'da *Senato* ve komutanların iktidar mücadelesi bir yirmi-yirmi beş yıl sürmüştür ve bu mücadele, Roma Cumhuriyeti'nin yıkılması ile sonuçlanmıştır.

M.Ö. I. yüzyıldaki bu siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler Roma tarihi açısından önemli gelişmelerdir. Bu konuyla ilgili günümüze ulaşan birçoğu sağlıklı bilgiler

¹³⁹ The Cambridge Ancient History, "Volume IX 'The Roman Republic' 133-44 B.C.", (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971, s. 510

¹⁴⁰ Reginald H. Barrow, age., s. 56

¹⁴¹ *Triumvirlik*: Roma Cumhuriyet tarihinin son dönemlerinde iki kere yaşanan ve aslen asker olan bu üç devlet adamının birbirleriyle eşit yetkilere sahip olarak ülkeyi yönetmeleridir. Bu girişim ilk olarak M.Ö. 60 yılında *Caesar*'in, diğer Triumvirlik üyelerini ortadan kaldırması ve kendisini "tek idareci" olarak seçmesi ile bitmiştir. Bu girişimin ikincisi de M.Ö. 43 yılında *Caesar*'in ölümünden sonra *Caesar*'in yeğeni *Octavius*, Yaveri ve dönemin *consulü Antonius* ve *Lepidus* ile de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu girişim sonucunda da triumvirlik üyeleri birbiriyle savaşmışlardır. Bu savaşlardan da *Caesar*'in yeğeni *Octavius* M.Ö. 31 yılında başarılı çıkmıştır. Bu mücadeleler ile birlikte fiilen cumhuriyet devri Roma'da son bulmuştur. M.Ö. 27 yılında da *Octavius* kendisini *Augustos* (kutsal, kutsanmış ve imparator) adıyla "birinci yurttaşın yönetimi"ni ilan ettiğini belirterek, cumhuriyet devrinin tamamen bittiğini resmileştirmiştir.

¹⁴² H. L. Havell, age., s. 484

Cicero'nun yazmış olduğu mektuplardan ve eserlerden edinilebilmiştir.¹⁴³ Bunlara göre, cumhuriyet devrinin son bulmasındaki en önemli sebeplerden biri, topraklarını bu yüzyılda iyice geliştiren Roma'nın kurmuş olduğu eyalet sisteminde, merkezi idarenin tam bir etkinliğinin kurulamamış olmasıdır. Buradaki sorun, Romalı yetkililere verilen imperiumların, bu toprakların elde tutulması adına sürekli arttırılmasıdır. Bu durumda, büyük güç elde eden yetkililerin zamanla kendilerini Roma'dan ve kanunlardan üstün görmelerine sebep olmuştur. Elde ettikleri bu güçlü durumlarını Roma'ya döndüklerinde, bu başarılarından dolayı elde etmiş oldukları mevkilerde de sürdürmeye çalıştıkları zamanda, çözüme kaçınılmaz olmuştur.¹⁴⁴ Ayrıca bu eyaletleri ele geçiren komutanlar, buraları elde tutmak için halka refah vaat etmişler ve bu sözlerini yerine getirince halk tarafından yüceltilmişlerdir. Bu durumda, hem halk *tribunusu*, hem de ordu komutanı olan *Caesar* gibi komutanların, bir noktadan sonra kendilerinin tek lider olma hevesine kapılmaları sonucunu doğurmuştur. Orduların düzenli ve disiplinli bir hal almaları ile ülkenin genişleyen sınırları birlikte ele alınınca, bu tek kişilik hakimiyet ile iktidarı bir arada arzulayan şahısların yolu siyasi olarak da açılmıştır. Zenginliğin ve ordu gücünü elinde bulundurmanın yanı sıra geleneklere olan bağlılığın azalmasına senatörlerin satın alınmaya başlanması eklenmiş ve sayılan güçleri ellerinde barındıranlar, *Senato*'dan istedikleri yetkileri almaya veya istemedikleri yetkileri verilmemesine başlayabilmişlerdir.¹⁴⁵

M.Ö. 50'lere gelindiğinde toplumsal uzlaşmalar yerini gerilimlere bırakmıştır. Böyle bir dönemde güçlü olanın kazanmasının kaçınılmazlığı görülmüştür. Devletin bünyesindeki halk iyice hareketli bir yapı kazanmıştı. *Clodius* gibi yaşadıkları dönem ölçüsünde bile ahlâki değerleri hiçe sayan siyasi kimselerin, siyaset alanındaki her çalkantıdan kendilerine bir çıkar sağlamaya çalışmaları artmıştır. Bu gibi kimseler bu durumlardan çıkar elde etmeye de başlamışlardı. Roma'nın artan nüfusu da bu durumlara karşı cumhuriyetin sağlamış olduğu birliğin muhafazasını imkansız bir hale getirmişti.¹⁴⁶ Artık Roma'nın bir kent devletinde yapısı oluşturulan ve aristokratlardan oluşan bir cumhuriyet idaresiyle ayakta kalamayacağı gerçeği açıktan açığa belirmiştir. Bu sıkıntı Montesquieu'nun ifadeleriyle şöyledir:

¹⁴³ Montesquieu, age., s. 102

¹⁴⁴ Reginald H. Barrow, age., s. 57

¹⁴⁵ H. L. Havell, age., s. 415

“Şan ve şöhret sahibi bazı kişiler sırf seçimlerle ortalığı karıştırmak veya kendi lehlerine kullanmak üzere bir çok şehir ve milletlerden insanları Roma şehrine getirdiler. Meclisler gerçek birer isyan ve kargaşa merkezi oldu. Hükümet aleyhine çalışan kişilerin oluşturduğu birliğe komite ismi verildi. Ahalinin nüfuzu, kanunları hatta bizzat kendisi artık hayali bir şekil aldı. Kötü yönetim o dereceye vardı ki bir buyruğun halk tarafından kabul edilip edilmediğini anlamak mümkün olmuyordu.”¹⁴⁷

Akdeniz Havzası'nın büyük bir bölümünü elinde tutan ve sadece Romalıların değil, İtalya yarımadasındaki diğer topluluk mensuplarının bile artık bazı yetkileri ellerinde tutamadıkları ve başka milletlere mensup kişilerin de yönetimin üst kademelerinde görev almaya başladığı bir devletin, dönemin şartları da göz önüne alındığında cumhuriyetle idare edilemeyeceği belli olmuştu. Bu gerçeğe inanamayan birkaç Romalı devlet adamı ve aristokratların çabalarının yetmeyeceği belli olmuştur. Bu sebepler bir araya geldiği zaman Roma Cumhuriyeti'nin, doğal bir sonuç olarak bir imparatorluk idaresine dönüştüğü bir çok yazarca kabul edilen bir görüştür.¹⁴⁸

Bu konuda yine Montesquieu'nun şu açıklamaları konuyu özetleyebilmek açısından önemli olarak görülebilir:

“Roma kanunları, devletin çeşitli kuvvetlerini, birbirlerine destek olması ve yürütmede adaleti sağlaması için makam ve memuriyetlerin dağılımını çok iyi bir şekilde sağlamıştı ... (bu süreçte) Roma kanunları cumhuriyeti idare edemeyecek derecede zayıflamıştı. Ancak her zaman görülmüş bir husustur ki, küçük bir cumhuriyetin büyümesine neden olan iyi kanunlar büyüdüktan sonra adeta ona yük olur. Çünkü bu kanunlar, büyük bir milleti idare etmek değil onu geliştirmek gayesine hizmet ediyordu...”¹⁴⁹

¹⁴⁶ Charles Freeman, age., s. 437

¹⁴⁷ Montesquieu, age., s. 84

¹⁴⁸ Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için; Edward Gibbon, Roma İmparatorluğu'nun *Gerileyiş ve Çöküş Tarihi I*, (Çeviren: Asım Baltacıgil), Tuba Matbaacılık, 1987; David Shotter, *The Fall Of The Roman Republic*, Routledge Press, London, 1994; Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çeviren: Ahmet Saki), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001; M. A. Ağaoğulları & L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Kitabevi, Ankara, 1991; Server Tanilli, *Uygurluk Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 1981; Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, I. Cilt, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1970 adlı eserlere bakılabilir.

¹⁴⁹ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 85

“...(Bu noktadan sonra) Cumhuriyetin çöküşü kesin bir noktaya ulaştığından mesele artık bunun, kimin tarafından ve ne şekilde gerçekleştirileceğinde düğümlenmişti.”¹⁵⁰

Caesar'ın, cumhuriyet rejimini sürdürmek isteyenlerin son bir hamlesiyle öldürülmesi de Roma'nın bir cumhuriyet olarak kalmasına yetmemiştir. Özellikle *Caesar*'ın ölümünü izleyen yıllar tam bir anarşi içerisinde geçmiştir. Bu karışık dönemde cumhuriyeti yeniden canlandırma adına çalışan bazı isimler ön plana çıkmıştır. Bu isimler bir dönem Roma Cumhuriyetinde *consulluk* makamına kadar yükselmeyi başarmış olan ve *Senatoda* yer alan *Cato*, *Brutus*, *Cassius*, *Cicero* gibi isimler olmuştur. *Cato* ve *Brutus*, *Caesar* yanlılarıyla fiili bir mücadelenin içine girmişler, bunun sonucunda öldürülmüşlerdir. *Cicero* ise cumhuriyeti, cumhuriyetin son yüzyılındaki problemlerine karşı yazmış olduğu eserlerle ve bunda başarılı olamayınca da bu konuda vermiş olduğu yoğun siyasi çabalarla savunmaya çalışmıştır. *Cicero* bunu Roma adına “yeni adam” kabul edilen, *equites* sınıfının bir bireyi olarak yapmıştır.¹⁵¹ Ancak *Cicero*, bu mücadelesinde başarılı olamamış ve bu çabalarının neticesinde *Caesar* yanlılarının büyük nefretini çekmiştir. Bu nefretin sonucunda da *Caesar* yanlılarınca öldürülmüştür.¹⁵²

Cicero'nun çabaları, cumhuriyet rejiminin Roma devletinde fikri olarak son savunulması olmuştur. Bundan sonra Roma iç savaşlarla sarsılmıştır. Bu sırada *Caesar*'dan aldığı mirası iyi bir şekilde değerlendiren yeğeni ve manevi oğlu *Octavius*, *Senatoyu* arkasına almaya başarmış ve manevi babasına atfedilen itibarı kendisinde tutmayı bilmiştir. Bu sırada *Senato*'ya kendisini, *diji filius* (tanrının oğlu) olarak kabul edilmesini onaylattırıştır. Aldığı unvanlarla beraber *Octavius*, iç savaşlardan da M.Ö. 31 yılında başarılı olarak çıkmayı başarmıştır.¹⁵³ Bu mücadeleler ile birlikte fiilen cumhuriyet devri Roma'da son bulmuştur. Bu dönemde Roma'nın binlerce ileri geleni ölmüştür. Roma'yı yorgun düşüren bu mücadeleler M.Ö. 31 yılında *Actuim Savaşı* ile son bulmuştur. Bu savaşın sonunda galip gelen *Caesar*'ın yeğeni *Octavius* kendisinin *Augustos* (kutsal, kutsanmış ve imparator) olarak “birinci yurttaşın yönetimi”¹⁵⁴ni ilan ettiğini belirterek, cumhuriyet devrinin tamamen bittiğini resmileştirmiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 93

¹⁵¹ Plutarch, age., s. 311

¹⁵² Reginald H. Barrow, age., s. 69

¹⁵³ Charles Freeman, age., s. 434

¹⁵⁴ *Birinci Yurttaşın Yönetimi*: *Cicero* tarafından tanımlaması yapılan bu kavram, her şeyden özveride bulunarak, yurttaşlarının çıkarlarını gözetecek, cumhuriyetin tüm kurumlarını kollayıp, koruyacak, halkın zor dönemlerinde

Bu gelişmeler Roma içerisinde bir devrin kapanmasıyla sonuçlanmış olsa da Roma dışarıda büyümeye devam etmiştir. Özellikle de cumhuriyet döneminin idari kurumlarını iyi muhafaza ederek, Ortaçağ'a kadar dünyanın en güçlü ve büyük devleti olmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra *Augustos*'tan sonraki gelenler, onu otoritenin son kaynağı olarak görmeye başlamışlar ve *Augustos*'un ilkeleriyle imparatorluğu yönetmeye çalışmışlardır. *Augustos*'un hem Roma'yı birliğe kavuşturabilmesi, hem de dönemi itibariyle dünyanın en güçlü devleti yapması önemlidir. Cicero'nun da bu şahsiyete bir kurtarıcı gözüyle bakarak, diğer *Caesar*culara karşı desteklemesi de, *Augustos*'un sonraki yaptıklarını görememesine rağmen, Cicero'nun bir devlet adamı olarak ileriye görebilme gücünü göstermektedir.¹⁵⁶ *Octavius*'un *Actium*'daki *Antonius*'u yenmesiyle, elde ettiği zafer, cumhuriyetin çöküşü değil, cumhuriyetin, o günler için dünyanın değişen şartlarına göre değişmesidir. Bu durum Roma Devleti'nin devamı adına bazı yazarlarca faydalı olarak görülmüştür. Bu süreçte Augustus, Cicero'nun "*princeps* (birinci yurttaşın yönetimi)"in, *respublica*'yı idaresinin, cumhuriyetin, kuvvetlerin dağıtımını öngören mevcut yapısıyla imkansızlığını görmüştür. *Augustos*, Cicero'dan esinlenerek, kendi geliştirmiş olduğu "*princeps* (*principate*)" yönetimini -kendi çıkarları doğrultusunda-Roma'nın geleneksel yapısını koruyarak hayata geçirmiş ve Roma'yı dünyanın en güçlü devleti haline getirmiştir.¹⁵⁷ Roma "cumhuriyet dönemi", geçirmiş olduğu bu değişimin yanı sıra bir devlet olarak, yüzyıllar alan bir gelişme süreci ile kurmuş olduğu siyasi, hukuki ve idari sistem ile günümüz devletlerinin hukuki, siyasi ve idari yapısına ilham kaynağı olmuştur. Bazı değişmelerle birlikte günümüz "cumhuriyetçi" devletlerinin yapısal olarak kendilerini temellendirmelerinde Roma Cumhuriyeti, bir çok siyasi ve hukuki unsur kazandırmış bir devlet olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁵⁸

Roma'yı kurtarabilecek bir diktatör konumundaki bir idarecidir. Bu idareci *princeps*'dir. Yani, kendide yurttaş olduğunu unutmayan, ama yurttaşlar arasında "eşitler arasında önceliği olan" bir lider konumundaki şahsiyettir.

¹⁵⁵ Reginald H. Barrow, age., 58

¹⁵⁶ David Shotter, age., s. 99

¹⁵⁷ David Shotter, age., s. 96

¹⁵⁸ M.N.S. Sellers, *American Republicanism- Roman Ideology in the United States Constitution*, Macmillan Press Ltd., London, 1994, s. 5

İKİNCİ BÖLÜM

CICERO: YIKILAN CUMHURİYETİN SAVUNUSUNDA BİR DEVLET ADAMI

Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin yıkılış döneminde karışık siyasi ve sosyal olayların yaşandığı bir dönemde yaşamıştır. Bu dönem özellikle siyasi yönü ile, Cicero'nun ölümü de dahil, tüm hayatını etkilemiştir. Buna karşılık Cicero da şahsiyeti, yaptıkları, söyledikleri ve yazdıklarıyla bu dönemdeki gelişmeleri etkileyen bir kişi olmuştur. Bu dönemde Cicero'nun Cumhuriyetin muhafaza edilmesi için yapmış oldukları, kendinden sonra gelecek insanlara fikren önemli katkılarda bulunmuştur. Cicero'nun bunun yanında edebiyata ve söylev sanatına katkıları, günümüzde de bu konuyla ilgilenen bilim adamları tarafından önemli olarak görülmektedir.¹ Bu kişiler tarafından Cicero'nun eski Yunan felsefesine dayanan siyasi fikirleriyle de "Aydınlanma Çağı" düşünürlerini önemli ölçüde etkilemiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yirminci yüzyıldaki devletler üzerinde etkili olan "vatanseverlik" ve "cumhuriyetçilik" ideolojilerinin temellerinin ilk çağlara dayandığını düşünen hukukçular ile siyaset bilimciler de vardır. Bu görüşü savunanlar tarafından bu konuda ilkçağda yaşamış Romalı düşünür ve tarihçilerden Livius, Tacitus ile birlikte Cicero'nun da önemli olduğu belirtilmiştir.²

I- Hayatı, Eserleri ve Siyasi Kişiliği

Cicero'nun tam adı, Marcus Tullius Cicero olup, M. Ö. 106 yılında Roma'ya 6 mil uzaklıktaki Latium yöresinde, küçük bir kasaba olan Arpinum'da doğmuştur. Ailesi

¹ The Cambridge Ancient History, "Volume LX 'The Roman Republic' 133-44 B.C.", (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971, s. 741

² M.N.S. Sellers, *American Republicanism- Roman Ideology in the United States Constitution*, Macmillan Press Ltd., London, 1994, s. XI

pleblerin sonradan zenginleşerek patricilerle aynı hakları kazanmış olan Atlılar (*equites*) sınıfındandı ve zengin sayılabilirdi. Cicero bu yönü ile önemli bir kişidir. Çünkü Cicero'nun Roma'da tam bir asil olmamasına ve sonradan asillerin haklarını kazanan bir aileye mensup olmasına rağmen, yaşamış olduğu cumhuriyet döneminin kurucuları olan patricilerin bile muhafazasında fazlaca bir gayret göstermedikleri bu dönemin sürdürülmesi adına vermiş olduğu mücadele ve bu mücadele sonunda öldürülmesi oldukça önemli bir durumdur.³ Cicero, bu mücadeleyi yaparken, vermiş olduğu bir çok söylevinde asil bir soydan gelmediğini de belirtmiştir.⁴

Bunun yanında Cicero'nun babasının, oğullarını okutmak adına Roma'ya gelerek, kendi sınıfının özelliği olan belli bir büyüklükteki toprağa sahip, orta halli ve kültürlü bir insan olduğu belirtilmektedir. Annesi hakkında fazlaca bir bilgi bulunamamıştır.⁵ Cicero, babasının da kendisine vermiş olduğu imkanlarla, küçük yaşlarda çalışkanlığı ve güzel konuşmaya olan merakıyla dikkati çekmiştir. Küçük bir çocukken Roma'daki ünlü Forum meydanına giderek, zamanın büyük hatiplerini dinlemekten zevk aldığı belirtilmektedir. M.Ö. 87 yılında İtalya'ya gelmiş olan dönemin önemli hatiplerinden Rodoslu *Molon*'un⁶ vermiş olduğu "Hitabet Sanatı Konferansları"na katılmıştır. Bu konferansların Cicero'nun daha sonraki hayatının alacağı seyirde önemli etkileri olduğu ileri sürülmüştür.⁷ Cicero bu konferansların etkisi ve hitabet sanatına olan merakıyla 24 yaşında ilk avukatlık deneyimlerini tatmaya başlamıştır. Cicero, daha iyi bir hukuk eğitimi almak amacıyla babası tarafından Augur *Quintus Mucius Scaevola*'ya⁸ gönderilmiş ve ileri düzeyde bir avukatlık bilgisi edininceye kadar onun yanında kalmıştır.⁹

Bu eğitimin ardından, ilk kez M.Ö. 81 yılında *Quinctius* adlı bir kişinin savunmasıyla, bu konuda kendinden bahsettirmiştir. Bu savunmasından sonra ertesi yıl yapmış olduğu *Sextus Roscius* adlı bir kişinin savunması Cicero'yu Roma'da önemli bir avukat konumuna getirmiştir. Bu dava bir cinayet davasıdır. Buna karşı Cicero'nun davayı

³ David Stocton, *Cicero: A Political Biography*, Oxford University Press, New York, 1988, s. 10

⁴ Ayşe Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 18

⁵ David Stocton, *age.*, s. 10

⁶ *Molon*: Cicero'nun yaşadığı dönemlerde bir eğitim sistemi ve konuşmanın bir sanat olarak ele alınmasını sağlayan *rhetorica* olarak anılan "söylev sanatı"nın gelişmesinde önemli yeri olan Rodoslu felsefe adamıdır.

⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, (Çeviren: F. Gül Özaktürk), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s. 10

⁸ Augur *Quintus Mucius Scaevola*: Cicero'nun yaşadığı dönemde önemli bir din adamı ve avukat olarak ün yapmış bir şahsiyettir. Augur; Roma'da din adamları verilen addir.

ele alışı, geleceği açısından önemli olmuştur. Cicero bu savunmasında, dönemin kendisini diktatör yetkileriyle donatmış devlet adamı *Sulla*'yı ve onun yönetimini dolaylı bir şekilde eleştirmiştir. *Sulla* ile ilgili olarak, onun dönemindeki bir çok devlet adamının ve halkın birçoğunun dile getiremediği eleştirilere yer vermiş ve bu savunmayla Roma'da tanınan bir şahsiyet olmuştur. Bu davadan sonra *Sulla*'nın dikkatini çeken Cicero, bazı dostlarının uyarısı ve hitabet eğitimini tamamlamak için M.Ö. 79 yılında, dönemin önemli bir eğitim ve kültür kenti olan Atina'ya gitmiştir.¹⁰ Burada Epikuros okulundan *Phaidrus*'un yanında felsefe eğitimi almıştır. Bunların yanında diğer Yunan felsefe okullarından *Askalon*'lu *Antiochos*¹¹ ve Yeni Akademia okulunda dönemin önemli temsilcilerinden sayılan *Larissa*'lı *Philon*'un derslerini de alma fırsatı bulmuştur. Bu almış olduğu dersler sayesinde siyaset ile ilgili görüşlerini geliştirmiştir. Almış olduğu bu siyaset eğitimi, onun daha sonraki siyasi düşüncelerini etkileyecek önemde olmuştur.¹² Siyaset eğitiminden sonra Atina'dan Rodos'a geçmiş ve Roma'da vermiş olduğu konferanslarına katıldığı dönemin önemli hitabet ustası *Molon*'dan "hitabet" dersleri almıştır. Bunların yanında bir sürede Stoacı *Poseidonios*¹³'dan da, bu felsefe akımıyla ilgili dersler almıştır. Cicero M.Ö. 77 yılında, Roma Medeniyetinde her dönem eksikliği hissedilmiş, felsefi yönü gelişmiş ve hitabet gücü kuvvetli bir şahsiyet olarak Roma'ya geri dönmüştür. Roma'da patricilerden başka kimselerin devlet görevlisi olabilmesi için gerekli şartlardan biri olan avukatlık mesleğini sürdürmüş ve bu dönemde de yapmış olduğu bazı savunmalarla kısa sürede ünlü bir hatip olmuştur.¹⁴ Cicero eğitimi sırasında, sanatla da ilgilenmiş ve sanatların genel anlamda birbirleriyle olan ilişkilerini felsefi bir temele oturtmaya çalışmıştır. Tarih bilgisini geliştirmeye çalışmış ve tarih yazmanın bir sanat olduğunu düşünmüştür. Bu düşünceleri onu, sonraları vermiş olduğu tüm eserlerinde tarihsel bir anlatım kullanmaya itmiştir.¹⁵

⁹ Çiğdem Dürüşken, *Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica (Roma'da Rhetorica Eğitimi)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, s. 119

¹⁰ David Stocton, age., s. 12

¹¹ *Antiochos* (M.Ö. 120- M.Ö. 68): yaşadığı dönemde Akademia okulunun başkanlığını yapan ve Platonculuğa yeni bir şekil vermeye çalışan Yunanlı filozoftur. Cicero'nun Stoacılığının yanında, Akademiadan da etkilendiği belirtilmektedir.

¹² Plutarch, *Fall of the Roman Republic*, (Translated by Rex Warner with introductions and notes by Robin Seager), Penguin Books, Middlesex, England, 1976, s. 314

¹³ *Poseidonios* (M.Ö. 135- M.Ö. 51): Tüm stoa okulunun en büyük üyesi olarak sayılan Yunanlı filozoftur. Bütün Akdeniz Havzasında, bulunduğu dönemde dersler vermiştir. Stoacılığın Roma dünyasında yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Cicero'un fikirlerinde önemli etkileri olduğu belirtilmektedir.

¹⁴ David Stocton, age., s. 25

¹⁵ Thomas N. Mitchell, *Cicero the Senior Statesman*, Yale University Press, London, 1991, s. 14

Bu başarılarının ardından asıl amacı olan devlet görevliliğine giden yol açılmıştır. M.Ö. 75 yılında quaestor (*consul* yardımcısı) olarak Batı Sicilya'da devlet görevine başlamıştır. Bu görev, genç yaşında onun, Roma adına ne kadar önemli bir noktaya geldiğinin kanıtı olmuştur. Bu görevde oldukça başarılı olan Cicero, *Senato* tarafından M.Ö. 66 yılında praetor (yüksek yönetici) olarak atanmış ve bir *Senato* üyesi olmuştur. Bu görevdeyken, ilk önemli siyasi söylevini vermiştir. Dönemin önde gelen *Senato* üyelerine karşı, ordunun düzenleyeceği bir seferde ünlü komutan Pompeus'un orduyu yönetmesini savunmuş ve bu savunmasında başarılı olarak, *Senato*'da ağırlığı olan bir üye konumuna gelmiştir.¹⁶ M.Ö. 63 yılında, cumhuriyete karşı düşünceleri olan *Catilina*¹⁷'nin *consullüğe* aday olduğu dönemde Cicero'da *consullüğe* aday olmuştur. Cumhuriyetin yıkılabileceğinden korkan *Senato* üyelerinin oylarıyla, Cicero *consul* seçilmeyi başarmıştır. Bu başarı, Cicero'nun siyasi hayatta ulaşabildiği en önemli görev olmuştur. Bu görev cumhuriyet döneminin en üst devlet göreviydi. Bu nedenle Cicero, patrici olmamasına rağmen, Roma Cumhuriyet rejimi adına en üst devlet makamına gelmeyi başarmıştır. Bu geldiği noktada Cicero, ailesinden yetişen en ünlü ve en zengin insan olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Cicero'da bir söylevinde "*Ben benden doğdum ve kendime dayanarak yükseldim(Pro Plancio, XXVII, 67)*"¹⁸ demiştir.

Cicero *consul* görevine geldikten sonra *consullük* mücadelesinde rakibi olan *Catilina*, *Senato*'yu bertaraf edecek bir ayaklanma planlamaya başlamıştır. Cicero, bir *consul* olarak bu planı öğrenerek, bu çabayı bertaraf etmeye çalışmıştır. Bu konuda *Senato*'yu karar almaya zorlamıştır. Bu konuyla ilgili *Senato*'ya göstermiş olduğu kanıtlarla, *Senato*'nun bir sıkıyönetim ilanı olarak adlandırılabilir, "*senatus consultum ultimum* (kararname)" almasını sağlamıştır. Aynı günlerde Cicero bu sorunlarla bağlantılı, bir suikast girişimi atlatmıştır. Bu olay üzerine Cicero, *Catilina*'ya karşı *Senato*'da bir söylev vermiştir. Bu söylevdeki etkileme gücü üzerine, *Catilina*'ya karşı tepki artmış ve *Catilina* Roma kentinden kaçmak zorunda kalmıştır. Bundan sonra *Senato*'da bu konuyla

¹⁶ Thomas Wiedemann, *Cicero and the End of the Roman Republic*, Bristol Classical Press, London, 1994, s. 43

¹⁷ *Catilina*: Cicero'dan önceki dönemde praetorluk yapmıştır ve Cicero ile *consullük* mücadelesine girişmiş, ancak *consul* seçilememiştir. Hayatını *consul* olmaya adanmış, bunu başaramayınca isyan çıkartmayı denemiş, başarısız olmuş ve öldürülmüştür. Bu süreçte, *consullüğü*, kral olmak amacıyla kullanacağı iddiasıyla Cicero tarafından itham edilmiştir ve bu nedenle "vatan haini" ilan edilmiştir. Cicero'nun bu iddiaları daha sonra gerçek çıkmış ve Cicero'nun *consullüğünü* hazmedemeyen *Catilina*, Cicero'ya suikast girişiminde bulunmuş ve isyan çıkartmaya çalışmıştır. *Catilina* ilgili daha geniş bilgi edinmek için; The Cambridge Ancient History, "Volume IX 'The Roman Republic' 133-44 B.C.", (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971 adlı esere bakılabilir.

ilgili tartışmalar yaşanmış ve *Catilina*'nın başlatacağı ayaklanmayla ilgili kesin kanıtlara ulaşılmıştır. Bunun üzerine Cicero, *consullük* makamının verdiği yetkiyle *Catilina* ve ayaklanmanın ele başlarını yakalatmıştır. İsyancılar idam edilmiştir. Bu girişim Cicero'nun meslek yaşamında Roma adına en önemli noktaya ulaştığı dönem olmuştur. Tüm Roma halkının desteğini kazanmış ve cumhuriyet rejimini kurtardığına inanılarak "pater patriae (tüm vatanın babası)" olarak adlandırılmıştır. Cicero o gün adına ülkenin en önemli devlet adamı olmayı başarmasına rağmen, *consullük* makamını dönemi dolunca bırakmıştır ve sade bir senatör olarak devlet görevine devam etmiştir.¹⁹

Cicero *consullüğü*nden sonra *Senato*'da dönemin önemli siyasi olaylarıyla ilgili olarak verdiği tepkilerle hep adından söz ettirmiştir. M.Ö. 60 yılında, *Caesar*, Pompeus ve *Crassus* tarafından oluşturulan triumvirliğe destek vermesi için *Caesar* tarafından kendisine iletilen çağrışı, Roma geleneklerine ve yasalarına aykırı olduğunu gerekçe göstererek reddetmiştir. Bundan sonra yine *Caesar*'ın Galya'da idari bir göreve gitmesiyle ilgili önerisini de reddetmiştir. Bunun üzerine *Caesar*'ın öfkesini üzerine çeken Cicero, M.Ö. 58 yılında *Caesar* tarafından *tribunus* olarak atanan *Clodius* tarafından Makedonya'ya sürgün edilmiştir. Cicero burada bir süre kalmış, daha sonra Thessalonike (Selanik) ve İlyria'ya gitmiştir. Sürgünden bir yıl sonra, hayatının büyük bir bölümünde, siyaset hayatında ve yaşamında hep destek olan Pompeus'un ve dostu *tribunus Milo*'nun çabalarıyla Roma'ya geri dönmüştür.²⁰ Cicero sürgünden döndükten sonra Pompeus'u, *Caesar*'a karşı uyarmaya çalışmış ve *Caesar*'ın cumhuriyeti yıkabileceği ve kral olmak gibi bir gayesi olduğunu belirtmiştir. Bu telkinleri bir sonuca ulaşmamış ve kendisini sürgünden döndüren Pompeus'a olan sevgi ve saygısı yüzünden, bir süre sonra triumvirliğin yanında yer aldığını açıklamıştır. Bu dönemde triumvirlik ve *Caesar* üzerine övgü dolu söylevler verip, yazılar yazmıştır.²¹

Bu dönemde kendi kişiliğinden bir çok ödün verdiği fikrine kapılan Cicero, Pompeus'la görüşerek *Senato*'dan ayrıldı. Kendi içine kapanan Cicero, bu dönemde sürekli evinde yaşamıştır ve *De Oratore* (M.Ö. 55, Söylev), *De Republica* (M.Ö. 54-52, Devlet)'yı yazmıştır. Yine bu dönemde *De Legibus* (M.Ö. 52, Yasalar)'u yazmaya başlamıştır. Bu yazmış olduğu eserler Cicero'nun siyaset ve hukuk alanında yazmış

¹⁸ Cicero, age., s. 10

¹⁹ Elizabeth Rawson, *Cicero 'A Potrait'*, Cornell University Press, New York, 1983, s. 80

²⁰ Elizabeth Rawson, age., s. 120

olduğu en önemli eserleri olmuştur.²² Bu arada dostu *Milo*'nun zor durumda kalıp, suçlu bulunduğu bir davada onu savunmuştur, ancak bu savunmasında etkili olamamıştır.

M.Ö. 51 yılında *Pompeus*'un senatodan çıkarmış olduğu bir kanunla ve onun yoğun baskılarıyla Kilikya (Clicia)²³ pro-consullüğünü kabul ederek, bir yıl süreyle burayı yönetmek için Roma'dan ayrılmıştır.²⁴ O sıralar Kilikya'ya karşı bir Pers saldırısı beklenmekteydi. Ancak bu saldırı gerçekleşmemiştir. Bu bölgede, Cicero'nun pro-consullüğü döneminde birkaç yerel ayaklanma olmuştu. Cicero bu ayaklanmaları bastırmayı başarmıştır. Görevi bittiğinde Roma'ya dönüşünde, herkes bu eyaleti iyi ve doğru bir şekilde yönettiğini kabul etmiştir.

Cicero Roma'ya döndüğünde, artık bir savaşa dönüşmüş olan *Caesar* ve *Pompeus* arasındaki iktidar mücadelesine tanık olmuştur. M.Ö. 49 yılında *Caesar*'ın İtalya'yı istila etmeye başladığı zaman, *Pompeus*'la Roma'da buluşup, onun adına asker toplama görevini üstlenmiştir. Ancak yeterli asker toplanarak, *Pompeus* İtalya'dan ayrılmaya karar verdiği zaman Cicero, *Pompeus* ile birlikte hareket etmemiştir. Bu olaydan sonra İtalya'da kalan Cicero, *Caesar* ile bir görüşme yapmış, *Caesar*'ın *Senato*'ya dönmesi için yaptığı teklifini reddederek, ona karşı olduğunu belirtmiştir.²⁵ Cicero'nun bu dönemde, kendisini "süresiz diktatör" ilan eden *Caesar*'la karşılıklı tartışmaya girebilen tek kişi olduğu belirtilmektedir. *Caesar*, Cicero'nun bu yaklaşımını takdirle karşılamıştır. Ancak Cicero'yu dinlememiş ve *Pompeus*'u takip ederek, onunla savaşmış ve yenmiştir. Bu dönemde savaşa katılmayan Cicero, *Oratore* (Söylev) ve *Paradoxa Stoicorum* (Stoacıların Paradoksları) adlı eserlerini vermiştir. M.Ö. 45 yılında *De Finibus Bonorum et Malorum* (İyilerin ve Kötülerin Sınırları Üzerine) adlı felsefe eserini vermiştir. M.Ö. 44 yılında *Caesar* öldürüldükten sonra ise *Tusculanae Disputationes* (Tusculum Tartışmaları), *De Natura Deorum* (Tanrıların Doğası Üzerine) ile en önemli siyasi ve felsefi eserlerinden biri olan *De Officiis*²⁶ (Ödevler) adlı eserlerini yazmıştır.²⁷

²¹ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 98

²² Kenan Yonarsoy, *Cicero'nun Felsefi Terminolojisi*, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1982, s. 4

²³ Kilikya (Clicia): Günümüzde Tarsus, Adana ve Mersin yörelerini içine alan bölgenin genel adıdır. Kilikya, o dönemde Roma'da bir sınır bölgesi olması sebebiyle önemli bir eyalettir.

²⁴ Manfred Fuhrmann, *Cicero and the Roman Republic*, (Translated by W. E. Yuill), Blackwell Publishers, Oxford, 1992, s. 122

²⁵ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 140

²⁶ *Caesar* öldürüldükten sonra, *Caesar* yanlıları Cicero'nun bu eserinde *Caesar*'ın öldürülmesini övdüğünü ve hatta bu komple içine bulunduğunu iddia etmişlerdir. Cicero, ikinci triumvirlik kurulduktan sonra

Caesar öldürüldüğünde, Cicero *Senato*'da bulunmamıştır. *Caesar*'ın öldürüldüğü karışık dönemde, olayların dışında kalmaya çalışmıştır. *Caesar*'ın ölümünden sonra altı ay *Senato*'ya girmemiş olan Cicero, kendisini *Caesar*'ın varisi ilan eden, *consul Antonius*'un yapmış olduğu ve cumhuriyetin tamamen yıkılmasına yönelik olarak gördüğü davranışlar üzerine *Senato*'ya geri dönmeye karar vermiştir. Bu arada *Caesar* yanlıları ve *Antonius*, Cicero'yu, *Caesar*'ın katlini planlayanlar arasında göstermiştir. *Senato*'ya gelip, kendisini savunmazsa, onun zorla *Senato*'ya getirtileceğini belirtmişlerdir. *Senato*'ya dönen Cicero, *Senato*'da M.Ö. Eylül 44 tarihinde Birinci ve M.Ö. Nisan 43 tarihinde de İkinci “*Philippicae Söylevleri*”ni²⁸ vermiştir.

Bu söylevlerde *Antonius*, *Caesar* ve yanlılarını eleştiren Cicero, cumhuriyetin sürdürülmesi gerektiği üzerine son konuşmalarını yapmış ve hem halkı, hem senatörleri bu yönde etkilemeye çalışmıştır. Bir hata yaparak, her zaman karşı çıktığı *Caesar*'ın yeğeni olan, *Octavius*'u *Antonius*'a karşı göstermiş ve senatörleri ile halkı *Antonius*'a karşı, *Octavius* altında birleşmelerini önermiştir.²⁹ *Octavius* bu desteği sağlamış; ancak, bir süre sonra *Antonius* ile Lepidus adlı komutan ile birleşerek, ikinci triumvirliği kurmuştur. *Octavius*, *Antonius*'un Cicero'yu ortadan kaldırma isteğine karşı çıkmamıştır. *Antonius*'un adamları M.Ö. 7 Aralık 43 tarihinde Cicero'yu Caila yöresinde yakalamışlar ve öldürmüşlerdir. Başı ve elleri, bir çok kez Roma halkına söylev verdiği, *rostra*³⁰da bir süre sergilenmiştir.³¹

Cicero, yaşadığı dönemde her zaman siyasi alanda önemli bir yer tutmuştur. Ancak hiçbir zaman birinci adam konumunda olmamıştır. Kişilik olarak, hep önde giden ve lider kişi olma konumunda olmak istemesine rağmen, bunu ancak yaşamının son bir yılında, Roma'nın siyasi açıdan çok tehlikeli olduğu bir dönemde yaşamış, bu dönemdeki siyasi tavrının sonucunda da canından olmuştur. Yaşadığı dönemin büyük devlet adamları

Caesar'ın sağlığında en yakın adamı olan ve onun vasiyetine göre hareket ettiğini ilan eden *Antonius* tarafından öldürtülmüştür.

²⁷ Elizabeth Rawson, age., s. 230

²⁸ Cicero'nun en önemli söylevlerinden biri olan *Philippicae* söylevleri, Cicero'nun özellikle *Caesar*'ın ölümünden sonra cumhuriyeti yeniden diriltmek amacıyla *Senato*'da ve halka forumda vermiş oldukları nutuklardır. Bu söylevlerin on dört tanesi günümüze ulaşmıştır. Cicero'dan sonra yaşayan bazı yazarların ve bazı aydınlanma düşünürlerinin daha fazla sayıdaki bu söylevin bazı bilinmeyen bölümlerinden alıntı yapmaları, söylevin on dörtten fazla olduğunu göstermiştir.

²⁹ Elizabeth Rawson, age., s. 279

³⁰ *Rostra*: Roma Forumu'nda konuşmacılar için ayrılmış olan platform.

tarafından sevilen, sayılan ve danışılacak bir kişi olarak görülmüştür. Bu dönemde Cicero, Roma devletinin siyasi örgütlenmesi üzerine düşünme olanağı bulmuş ve bu düşünceleri yaşadığı dönemde önemli bir kişi olmasını sağlamıştır. Cicero, Roma tarihinde bu konumuyla, bir düşünür olarak, en çok yazan ve fikir üreten şahsiyet olma özelliğini kazanmıştır.³²

Cicero'nun M.Ö. 67 yılı ile M.Ö. Temmuz 43 tarihleri arasındaki yazmış olduğu mektuplar, günümüze ulaşan ve Roma'nın, Cicero'nun yaşadığı dönem adına en önemli belgeleri olarak kabul edilmektedir. Bu mektuplar ayrıca, Cicero'nun çeşitli olaylar karşısında göstermiş olduğu tepkileri, duyguları ve kişiliği ile ilgili en önemli ipuçları veren belgeler olarak görülmektedir.³³ Bu mektuplardan 864 kadarı günümüze ulaşmıştır. Bunlardan, 416'sını dostu ve mali danışmanı, equitas sınıfından olan *Titus Pomponius Atticus*'a³⁴, diğer mektuplarını ise tanıdığı, dönemin önemli devlet adamları ve akrabası olan 94 kişiye yazmıştır.³⁵ Ancak birkaç yüzyıl saklanabilen ve günümüze ulaşmadığı bilinen de bir çok mektubu bilinmektedir. Bunlardan en önemlileri, Pompeus'a Catilina'nın isyan hareketinin nasıl bastırıldığını anlatmış olduğu mektup ve *Pro Sulla* (Sulla'nın Savunması) adlı mektubudur. Bu mektupların önemi, cumhuriyet devrinin çöküş döneminin siyasi açıdan değerlendirebilmesine katkıda bulunabilecek belgeler olmalarıdır. Bu mektuplarının birçoğu Cicero'nun ölümünden sonra o dönemlerdeki mevcut siyasi durumlar nedeniyle yok olmuştur.³⁶

Cicero'nun mektupları genellikle dört gruba ayrılmaktadır: *Atticus*'a (*Ad Atticum*) yazmış oldukları 16 kitapta, dostlarına (*Ad Familiares*) yazmış oldukları 16 kitapta ve kardeşine yazmış oldukları (*Ad Quintum Fratrem*) ise 3 kitapta toplanmıştır. Dördüncü grubu ise *Brutus*'a (*Ad Brutum*) göndermiş olduğu mektuplar oluşturmaktadır.³⁷ Cicero'nun bu mektupları, sadece Roma Cumhuriyet dönemi adına değil, tüm ilk çağ

³¹ Elizabeth Rawson, age., s. 296

³² Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, University Of California Press, Oxford, England, 1991, s. 122

³³ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 11

³⁴ Cicero'nun en yakın arkadaşı ve sırdaşı olan *Atticus*, ömrünün büyük bir kısmını Atina'da geçirmiştir. Cicero iyi ve kötü her anında *Atticus* ile fikir alış-verişinde bulunma ihtiyacı duymuştur. *Atticus*'un, Cicero'dan uzakta olması nedeniyle, Cicero ona sürekli mektuplar yazmıştır. Bu mektuplar daha sonra Cicero'nun şahsiyeti, felsefi ve siyasi görüşleri olarak günümüze ulaşan en önemli belgeler olarak önem kazanmıştır.

³⁵ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 11

³⁶ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 12

³⁷ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 12

adına, ayrıntılı ve tarihsel kaynak niteliği taşıyan belgelerdir. Kesin tarihleri bilinemeyecek bir çok olay, bu mektuplar sayesinde kayıtlara geçirilebilmiştir. Bundan başka bu mektuplar, günümüzde de önemli bir devlet adamı ve komutan olarak kabul edilen Cicero'nun çağdaşı olan, bunun yanında öldürülme sebebi de olan *Caesar* ile ilgili yapılan bazı yorumların yanlışlığını göstermek için zaman zaman kullanılmıştır. Bunun yanında, tüm insani ilişkilerini, yaşadığı olayları ve fikirlerini yazıya döken Cicero'nun ileri görüşlü bir kişi olması sebebiyle bu mektupları kendini olduğundan daha saygın bir kişiliğe sokmak ve düşmanlarını daha zor durumlara düşürebilmek için de yazmış olabileceği belirtilmiştir.³⁸

Cicero, Latin dilinin ve şiirinin gelişimine de önemli katkıda bulunmuştur. Bu alandaki en önemli eserleri, bu eserlerde kendisini övdüğü iddia edilerek eleştirilen *De Consulatu Suo* (Konsüllüğü Üzerine) ve *De Temporibus Suis* (Dönemler Üzerine)'dir. Cicero'nun şiirleri edebi anlamda önemli olarak addedilmiştir. Bu şiirlerinde retorik kullanmış ve Latince'nin edebiyat dili olmasını sağlamıştır. Kendinden sonra yetişen, Latin dilinin önemli şair ve yazarlarının yetişmesine de katkıda bulunmuştur (Örneğin, I. yüzyılda yaşayan ünlü Romalı şair *Vergilius*, Cicero'dan etkilendiğini kendisi belirtmiştir).³⁹

Cicero bütün bu özelliklerinin yanında yaşadığı dönem adına asıl ününü, bir devlet adamı olması nedeniyle siyaset alanındaki faaliyetlerinden ve bir avukat olarak mahkeme salonlarında hatip olarak kazanmıştır. Girmiş olduğu davalarda genellikle savunma tarafı olmayı seçmiştir. Etkileme gücünden faydalanabilmek için bu davalarda son konuşmayı kendisi yapmaya çalışmıştır. Bu savunmalarında Cicero, o dönemin önemli hitabet şekli olan ve süssüz, sakın *attika* üslubu yerine, heyecan verici ve oldukça süslü bir üsluba sahip olan *asia* tarzını benimseyerek, diğer önemli avukatlar ve hatiplerden ayrılmaktadır. Bu kullandığı tarz ile de yaptığı savunmaların büyük çoğunluğundan başarı ile çıktığı bilinmektedir. Cicero kullandığı bu tarzı zamanla geliştirmiş ve *attika* üslubundan da bazı unsurlar alarak kendi üslubunu yaratmıştır. Hitabet alanında Cicero, çağında en önemli şahsiyet olmuştur ve hitabet eğitiminin Roma'da gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.⁴⁰

³⁸ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 13

³⁹ Müzehher Erim, *Latin Edebiyatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 95

⁴⁰ Çiğdem Dürüşken, age., s. 67

Cicero, felsefenin temel öğretilerini bir bütün olarak Latince'ye aktarma ve Romalılara tanıtmaya isteğinin nedenlerini bir çok yapıtında dile getirmiştir. Özellikle fizik ve doğal bilimlere gösterilen ilgi Romalıların sadece ahlak felsefesi ile ilgilendikleri düşüncesini çürütecek büyüklükte olmuştur. Cicero, ciddi olarak, bu toplumda felsefi anlamdaki değişimlere sebep olabilecek çalışmalar yapmıştır. Cicero, Roma'da bazı düşünürlerin ve yazarların felsefe alanında daha önce yapmış oldukları çalışmalarını yetersiz olarak tanımlamıştır. Ayrıca ölümünden sonra ve günümüzde Latince'yi her alanda en iyi kullanan kişilerden biri olarak nitelenen Cicero, kendisinden önceki düşünürlerin birçoğunun Latince olan bu yetersiz eserlerinin anlaşılmasının da güç olduğunu belirtmiştir.⁴¹ Bu eleştirel bakışlarının yanı sıra Cicero, felsefe alanında çok ciddi çalışmalar içerisinde bulunmuştur.

Cicero, ayrıca yukarıda belirtildiği gibi, Latin dilinin gelişmesine ciddi katkıda bulunmuştur. Cicero, Latince'nin bir yazı dili olarak da gelişmesini sağlamıştır. Cicero'nun Latin edebiyatına, diline ve yazımına yaptığı katkılar o kadar büyük olmuştur ki, M.Ö. 70'ten, M.Ö. 43'e kadar süren dönem Latin dili adına "Cicero Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Bu dönem bazı yazarlara göre Latince'nin "Altın Çağı" olarak belirtilmektedir. Bu dönem özellikle, Cicero'nun vermiş olduğu söylevleriyle önemli bir yer kazanmıştır. Cicero'nun söylevleri yaşadığı dönemle ilgili bir çok önemli gelişmeyi günümüze taşımıştır ve söylevlerinden bir çoğu günümüze ulaşmıştır. Cicero'nun söylevleriyle birlikte, Latince'ye yapmış olduğu katkılar her zaman kabul edilmiştir.⁴²

Cicero'nun Roma kültürüne yaptığı en önemli katkı, Roma'da bir felsefe geleneğinin oluşmasındaki rolüdür. Roma'da Stoa⁴³ ve Epikuros⁴⁴ öğretileri üzerine Latin

⁴¹ Cicero, age., s. 13

⁴² Çiğdem Dürüşken, age., s. 68

⁴³ *Stoa* felsefesine göre, tabiatın varlıkları cisimlerdir. Deney her bilginin kaynağıdır. Yüce iyilik, erdeme ulaşmak için harcanan bir çabadır. Bilgelik, erdemle sağlanır. Erdem de, doğaya, akla uygun yaşamaktır. Akılla bağdaşmayan duygulara meydan vermemeli, bunların doğmasını önlemeye çalışmalıdır. Erdem, insanın, kendi içinde bir uyuma varması, öbür insanlarla da uyum içinde yaşamasıdır. Elde edilecek ve kaçınılacak şeyleri, doğru değerlendirmek gerekir. Kötülük, insanı mutsuz, erdem de mutlu yapar. İnsanlar kardeşirler, eşit ve özgürdürler. Stoacı görüş, Roma İmparatorluğu döneminde yaygınlaşarak, önemli bir öğreti halini almıştır.

⁴⁴ *Epikuros* felsefesine göre, Epikuroscu öğreti bir ahlak felsefesidir. İnsanı mutlu edecek davranışları ve araçları inceler. Bütünüyle doğa, insanın doğası ve doğru eylemin ölçüsü araştırılır. Ruhun huzursuzluktan kurtulmasını sağlamak için uğraşmalıdır. Epikurosa göre hayatın amacı, geçmiş için hoş anıları olmak, gelecek içinde de kendini güven içinde hissetmektir. Bilge ve erdemli insanlar arasında olabilecek gerçek dostluk, erişilmek istenen idealdir.

dilinde daha önce de yazılmış birkaç esere rastlanmıştır. Ancak Cicero, özellikle Akademia felsefesini Roma'ya, Latince'ye aktaran ilk Roma'lı yazardır. Kuşkuculuğu esas alan Akademia'nın⁴⁵ konunun her iki yönü ile tartışılması yöntemini ve *Platon*⁴⁶ ile *Aristoteles*⁴⁷den aldığı diyalog tarzını geliştirmiştir. Cicero, bu tekniği ilk olarak, siyasi ve felsefi bir eser olarak kabul edilen *De Republica*'da kullanmıştır. Fakat daha sonraki bir çok eserinde hem diyalog, hem de daha uzun anlatımlı bölümler kullanarak, kendine has kabul edilebilecek bir üslup geliştirmiştir. Bu yöntemiyle Cicero, felsefenin önceden kuralları oluşturulmuş öğretilerden oluşmadığını, felsefenin yaşayan ve gelişen bir şey olduğunu vurgulamıştır. Cicero'nun yapıtları, felsefeyi, geliştiren ve okuyucunun mutlak bir doğruya bağlanmamasına katkıda bulunan bir yapıya getirmiştir. Cicero, felsefeyi politika ve rhetorica ile birleştirerek üçünü bir bütün olarak algılamıştır. Bu olgular Cicero'nun düşünce yapısını vermiş ve bir düşünür olarak, insanın gelişmesine yönelik olarak attığı adımlar adına önemli bir yerde olduğunu göstermiştir. Bu yaptıklarıyla Cicero, Roma'da kendinden sonra gelecek olan bütün düşünürleri etkilemiştir. Cicero, Roma'da bir felsefe kültürünün ve terminolojisinin oluşmasını sağlamıştır.⁴⁸ Bu konuda vermiş olduğu en önemli eserleri, *De Finibus Bonorum et Malorum* (İyilerin ve Kötülerin Sınırları), *De Officiis* (Ödevler) ve Tanrıların niteliği hakkında yazmış olduğu *De Natura Deorum* (Tanrıların Doğası), kızının M.Ö. 45 yılındaki ölümü üzerine yazmış olduğu *De Amicitia* (Dostluk), yine bu dönemde yazmış olduğu sırasıyla *De Senectute* (İhtiyarlık), *Paradoxa* (Ahlak) ve *Academia*'dır.⁴⁹

⁴⁵ Akademia felsefesi, Platoncu felsefenin isimlendirilmesi olarak algılanan ve Aristoteles tarafından geliştirilen bu öğretiyi, ahlaki, spekülatif ve dogmatik bir görüşü içermektedir. Şüphelilik bu öğretilerde asıldır. Metafizikteki her türlü kesin görüşü reddetmiştir. Bir sistem geliştirmeyi reddetmiştir ve insanları düşünmeye, araştırmaya yönlendirmek isteyen bir akım olarak dikkat çekmiştir.

⁴⁶ *Platon* (M.Ö. 427-347): Sokrates'in öğrencisi olarak bilinen Platon, felsefe tarihindeki ilk sistematik bilgileri ortaya koyan düşünürdür. Duyulur dünya ile asıl gerçek olan idealar dünyasının karşıtlığı üzerine temellendirdiği idealist felsefe öğretisiyle kendinden sonraki dünyada bilgiden estetiğe, ahlaktan devlet anlayışına kadar bir çok konunun sistemli bir şekilde irdelenmesini sağlamıştır. Cicero'nun etkilendiği bir düşünürdür. Cicero, "De Republica" adlı eserini, Platon'un "Republica" adlı eserine karşılık olarak yazmış ve o eserdeki tekniği, eserinde kullanmıştır.

⁴⁷ *Aristoteles* (M.Ö. 384-322): Platon'un öğrencisi olduğu bilinen Aristoteles, Platon'un felsefeye getirmiş olduğu geniş çerçeveli bakış açısını geliştirmiştir. Aristoteles, deneysel gerçekçilik ve ereksel, teleojik bir dünya görüşüyle Yunan felsefesini doruğa ulaştıran düşünür olarak kabul edilmektedir. Felsefenin varlığı, varlığın bileşkelerini, nedenlerini ve kökenlerini ele almış ve Aydınlanma çağında gelişen bir çok felsefi, siyasi ve fen bilimlerine yönelik çalışmaların temellerini atmıştır. Cicero'nun etkilendiği düşünürlerden olan Aristoteles'in "Topic" adlı eserine karşılık, Cicero "Topica" adlı eseri vermiş ve eserinde Topic adlı eserdeki yöntemi izlemiştir.

⁴⁸ James E. Holton, *History Of Political Philosophy "Marcus Tullius Cicero"*, (Edited by Leo Strauss and Joseph Cropsey), The University Of Chicago Press, Chicago and London, 1987, s. 158

⁴⁹ Elizabeth Rawson, age., s. 230

İlk çağdaki önemli Yunan düşünürlerinden sonra, bir devlet adamı olma özelliğinin yanı sıra önemli bir düşünür olarak anılan Cicero, Ortaçağda az okunan, ancak unutulmayan bir düşünür olmuştur. Latince'ye yapmış olduğu katkılar daha sonraki çağlarda unutulmuş olsa da, Rönesans döneminde yeniden ele alınmıştır. Bir çok yazar ve düşünür tarafından, eserleri ve şahsiyeti incelenmiş ve hakkında öyküler yazılmıştır. Aydınlanma Çağı öncesi ve sonrası, özellikle felsefi eserleri ve söylevleri daha titizlikle incelenmiştir. Eserleri, bu dönemde önemli okullarda okutulmuştur. Önemli düşünceleri Aydınlanma düşünürlerinin üzerinde etkili olmuştur. Cicero'nun özellikle felsefi eserlerinde ortaya koymuş olduğu düşünceler, kendisinin de bir çok eserinde kullandığı *humanitas* sözüyle özetlenebilmektedir. Cicero, kendince kullandığı ve çağına göre şekillendirdiği "uygar" bir insanın karakter ve kafa yapısını tanımladığı *humanitas*'ın en önemli öğeleri iyilik, incelik ve erdemli bir kişiliğe ulaşabilmektir. Bu konuda Cicero "*hepimize insan deniyor, ancak sadece insani bilimler aracılığıyla uygarlaşmış olanlarımız insandır*" diyerek *humanitas* anlayışını özetlemiştir. Bu görüş bazı yazarlarca, Cicero'nun felsefesinde önemli etkileri olan, Stoa felsefesinin "insanların kardeşliği" ilkesinden kaynaklanmaktadır. Cicero, bu düşünceyi dünyaya aktarmış ve Batı medeniyetinin, özellikle Ortaçağ adına kafa yapısı olarak özgürleşmek için attığı adımlarda ve Rönesans hareketinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁵⁰

Günümüzde Cicero ile ilgili genel kanıya, onun Latin dilinin en büyük yazarı, hukuk dilini, felsefe dilini Avrupa'ya kazandırmış bir düşünür ve bazı yazarlarca da bir "hukukçu" olduğudur.⁵¹ Bütün bu özelliklerinin yanında, Cicero'nun insanlık adına en önemli yönü -bazı yazarlarca kendini yüceltmek ve önemli bir mevkiye gelmek adına yapmış olduğu girişimler bir yana bırakılırsa- *Caesar*'ın şahsında (zaman zaman kendisiyle çelişen ve *Caesar*'ı öven sözler sarfetmiş olmasına rağmen) diktatörlüğe karşı ve Roma Cumhuriyeti için vermiş olduğu mücadeledir.

II-Cumhuriyet'in Yıkılışına Karşı Duruşu

Cicero, devlet hizmetine girdiği günden itibaren, Roma'daki mevcut cumhuriyet rejiminin devamına çalışmış devlet adamlarından biri olarak dikkat çekmiştir. Cicero,

⁵⁰ Çiğdem Dürüşken, age., s. 53

özellikle almış olduğu eğitim ve benimseyerek öğrendiği Yunan felsefesi sayesinde, önemli düşünürlerin fikirleriyle şekillenen bir zihinsel gelişim geçirmiştir. Cicero, insani yönü ağır basan bir devlet yapısı öngören fikirlerle ve Yunan felsefi öğretilerinin kendisine vermiş olduğu düşüncelerle beslenmiştir. Ayrıca kendisinin sonradan patricilerin haklarına kavuşmuş olan *equites* (atlılar) sınıfından gelmesinden de kaynaklanabilecek bir şekilde, Roma'daki cumhuriyet rejimine güçlü bir bağlılığı olabileceği de belirtilmektedir. Uzun süre alan Roma cumhuriyet rejiminin gelişmesi ve tüm Roma halkını içine almaya yönelik olarak geçirmiş olduğu evrim, belirli dönemlerde sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılı gelişim süreci boyunca, cumhuriyet dönemi çeşitli zamanlarda yıkılma tehlikeleri yaşamıştır. Bu tehlikeler, patriciler ile plebler arasındaki sınıf mücadelesi sayılabilecek huzursuzluklar ve dış devletlerin Roma'ya karşı girişmiş oldukları saldırılardır. Ancak Cicero'nun yaşadığı dönemde tek adam hakimiyetine dayalı bir idare oluşturma düşüncesi güden *tribunuslar*, *consuller* ve ordu komutanlarının ortaya çıkmasıyla ve artık cumhuriyetin taşıyamayacağı büyüklükte bir coğrafyanın Roma'nın hakimiyetinde bulunmasıyla, cumhuriyet döneminin ömrünü doldurduğu görülmeye başlamıştır. Cicero bu dönemdeki bir çok siyasi olayın gelişimi ve bu olayların sonuçlarından dolayı, cumhuriyetin devamını ve yeniden eski geleneklere dayalı bir şekilde, *Senato*'nun hakim olduğu bir idareyi hararetle savunmuştur.⁵²

Cicero Roma'ya devlet adamı olarak çeşitli görevlerle ve ölümüne kadar senatör olarak hizmet etmiştir. Ancak, Cicero'nun Roma'nın cumhuriyet dönemi adına yaptığı en önemli hizmet ve bazı yazarlarca cumhuriyet rejiminin bir süre daha ayakta kalmasını sağlayan hareketi, devlet adına en yüksek görevde bulunduğu sırada, *consul* iken "*Catilina* suikastı ve ayaklanması" sırasında göstermiş olduğu cesur devlet adamlığıdır.⁵³ Cicero *consul* olarak dönemindeki cumhuriyet rejiminin geleneklerini yıkmaya çalışanlarla mücadele etmesiyle dönemindeki bir çok devlet adamından ayrılmıştır. Cumhuriyetçi inanışları ve yapmış olduğu uygulamalar, Roma içerisinde oluşabilecek "tek adam iktidarı"na karşı mücadele veren bir çok siyasi kişiye cesaret vermiştir. *Catilina* ve yandaşlarına karşı mücadelesini idealleri üzerine inşa etmiştir. Cicero bunu yaparken,

⁵¹ Neal Wood, age., s. 2

⁵² Michael Grant, *Selected Political Speeches of Cicero*, Penguin Books, London, England, 1989, s. 9

⁵³ Michael Grant, age., s. 71

Roma'nın geleneksel yapısı içerisindeki sosyal yapılar arasında, cumhuriyetin devamı adına bir birlikteliği de kurmak için uğraş vermiştir.⁵⁴

Cicero *consullüğe* adaylığını koyduğu zaman, dönemin zengin ailelerinden birinin oğlu olan ve aynı zamanda Roma'da siyasi mücadeleye girişen *Catilina*'da *consullüğe* adaylığını koymuştur. *Catilina*, Cicero ile girişmiş olduğu *consullük* yarışını, yaşantısı nedeniyle kazanmış olduğu kötü ün ve Cicero'un *Senato*'yu kendi lehine etkileyebilecek kadar iyi bir hatip olmasından dolayı kaybetmiştir. *Catilina* bunu hazmedememiş ve bir isyan çıkartarak, idareyi ele geçirmeyi tasarlamaya başlamıştır(*Att. I, 12*).⁵⁵

Bir devlet adamı olarak, *consullüğün* kendisine vermiş olduğu imkan ve yetkileri kullanmayı bilen Cicero, çeşitli bilgi kaynakları sayesinde *Catilina*'nın bir isyan hareketine girişeceğini öğrenmiştir.⁵⁶ Cicero bu olayı öğrenir öğrenmez *Senato*'yu toplantıya çağırmıştır. Elinde bu konuyla ilgili bulunan her şeyi *Senato*'ya sunar. *Senato* olayın ciddiyetine inanınca, *consullere* diktatörlük yetkisi verir ve ayrıca *Catilina* ve adamlarına karşı bir ordu toplanmasını kararlaştırır. Bu alınan kararlar üzerine *Catilina* geri adım atar ve isyandan vazgeçerek, ortadan kaybolur.⁵⁷

Bir süreliğine kendisini unutturan *Catilina*, bir sonraki *consul* seçimi için gizli den gizliye hazırlıklara girişmişti. Bir sonraki yapılan *consul* seçiminde de aday olmuş ve Cicero'ya karşı yine seçimi kaybetmiştir. Bu sefer bir yıl önce uygulamaya koyamadığı isyan planını hayata geçirmeye çalışır. İlk iş olarak Cicero'ya suikast düzenlemeye çalışan *Catilina*, bu girişiminde başarısız olmuştur.⁵⁸ Olayı önceden öğrenen Cicero, bu tuzaktan kurtulmayı başarmıştır. Fakat elinde bir kanıt bulunmayan Cicero, suikast girişiminin ertesi günü *Senato*'yu toplantıya çağırmış ve *Catilina* aleyhine şiddetli bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasının ardından Cicero, *Senato*'dan *Catilina*'nın Roma'yı terk etmesini talep etmiştir. Bunun üzerine *Senato*'nun da kendisine karşı şiddet kullanımını onaylayacağını anlayan *Catilina* Roma'yı terk etmiştir. *Catilina* artık ihtirasının son raddesindedir ve Roma'ya yakın bir yerde bir ordu toplayarak, Roma'ya saldırmayı

⁵⁴ Thomas N. Mitchell, age., s. 11

⁵⁵ Cicero, *Letters to Atticus I*, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press "The Loeb Classical Library", London, 1999, s. 57

⁵⁶ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 45

⁵⁷ Michael Grant, age., s. 75

⁵⁸ Michael Grant, age., s. 109

planlamaya başlamıştır. Bu durum üzerine, diğer *consul Antonius* ile birlikte iyi bir istihbarat elde eden Cicero, bir baskın şeklinde *Catilina* ve yanındakileri yakalama fırsatı bulmuştur. *Catilina* konuşlandığı yerde ani bir baskınla yakalanır ve yanında Cicero'ya suikast girişiminin de kendisi tarafından planlandığını ispatlayacak bir çok mektup ele geçirilir. *Catilina*'nın yakalanmasının ardından, ertesi gün diğer taraftarları da yakalanmıştır. Konuyla ilgili *Senato*'daki uzun tartışmalar sonunda Cicero'nun teklifiyle ve *Cato* gibi Cicero'nun dostu olan bazı senatörlerin de desteğiyle yakalananların suçlu olduğu kabul edilir ve idam edilmeleri *Senato* tarafından kararlaştırılır. Suçlular, bundan sonraki siyasi hayatı boyunca Cicero'nun suçlanmasına neden olacak bir şekilde, *Senato* kararı mutlak kabul edilerek, mahkemeye dahi çıkartılmadan, bir süre sonra öldürülürler.⁵⁹

Bu hızlı infaz halk arasında coşku ile karşılanmıştır. Fakat *Caesar* ile bir çok senatör ve asker, olayı tasvip etmediklerini her fırsatta vurgulamışlardır. Bu olayda *Senato* tarafından suçlu olarak kabul edilen insanların mahkeme edilmeden öldürülmesinin ağır bir ceza olduğunu belirtmişlerdir. Bu tepkilere rağmen *Senato*, yapılan işi cumhuriyet adına övülecek bir girişim olarak görmüş ve Cicero'yu bu olaydaki başarısı dolayısıyla, “*pater patriae* (vatanın babası)” ilan etmiştir. Cicero ve onun fikirleri ile yaptıklarının doğru olduğuna inananlar, yaşadığı dönem boyunca bazı olaylar karşısında göstermiş olduğu tutumlarını meşrulaştırmak için bunu bir unvan gibi kullanmışlardır.⁶⁰

Cicero, *Catilina* ayaklanmasındaki tutumu, kendisine karşı girişilecek olan suikastı ortaya çıkarması ve bu girişimlerin engellenmesini başararak birlikte, uzunca süredir Roma içinde önü alınamayan isyan, suikast ve *Senato*'ya karşı girişilen çeşitli gizli hareketlerin engellenebilmesi adına, cumhuriyete olan güveni yeniden sağlamıştır. Bu da *Senato*'nun, kişilere karşı saygınlığını bir süre de olsa sürdürebilmesine olanak tanımıştır. Cicero'nun bu başarısı, yaşadığı dönemdeki *consuller*in ve devlet adamlarının, bu tür olaylara karşı ellerindeki yetkilerin farkına varmalarına ve kendilerine olan güvenlerini yeniden kazanmalarını sağlamıştır. Ayrıca Cicero'nun siyasi alanda isminin uzun bir süre gündemde kalmasında bu olay önemli olmuş ve bir devlet adamı olarak uzunca yıllar Roma devleti içerisinde bulunabilmesinin de yolunu açmıştır.⁶¹

⁵⁹ Thomas Wiedemann, age., s. 45

⁶⁰ Elizabeth Rawson, age., s. 80

⁶¹ Plutarch, age., s. 323

Cicero, böyle bir olayı, ülkeyi karışıklığa sürüklemeyi, halkın olaylara karışmasına izin vermeden ve birbirini öldürmelerine kadar varabilecek olaylara ulaşmadan engelleyebilmiştir. Ayrıca Roma'nın geçmişte bir çok kez olduğu gibi yakılıp, yıkılmasını da engellemeyi başarmıştır. Bunu yaparken Cicero, bir devlet adamının ülkesi adına faydalanması gereken istihbarat bilgileriyle bu olayları engellemiş ve bunları yaparken halkın desteğini de kazanmasını bilmiştir.⁶²

Bu konuda Cicero'nun çağdaşı olan Romalı tarihçi *Sallustius Crispus*, Cicero'nun *consullüğü* dönemindeki devlet adamlığıyla ilgili yorumlar yapmış ve *Catilina* suikastıyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

“...(Catilina) Cicero'ya her yoldan tuzak hazırlıyordu. O da korunmak için kurnazlıkta, ustalıkta ondan aşağı değildi. Nitekim daha *consullüğü*nün başında bir çok vaatlerde bulunarak, Fulvia⁶³ aracılığıyla *Catilina*'nın tasarılarını kendisine açmasını sağlamıştı. Üstelik iş arkadaşı *Antonius*(Diğer *consul*) ile eyalet değişimi yaparak⁶⁴, onun devlete karşı tutumda olmamasını sağlamıştı; kendi çevresinde, gizlice, dostlarından, korunuklarından oluşan bir savunma kolu bulunduruyordu. Halk toplantıları günü geldikten sonra, adaylığı ve *consullere* alanda kurmuş olduğu tuzaklar başarıyla sonuçlanmayınca, *Catilina* gizli girişimleri zararlı, utançla bittiği için, savaş açmaya ve en son bütün yolları denemeye karar verdi.”⁶⁵

Bu olayı Cicero yaşamı boyunca bir siyasi malzeme olarak kullanmaktan hiçbir zaman çekinmemiş ve bu olaydan ötürü ölünceye kadar, Roma'da önemli bir siyasi şahsiyet olarak ağırlığını hissettirmiştir. Bu başarısından ötürü Cicero, bir çok kereler *Senato*'da kimin atanacağı tartışma konusu olan görevlere layık görülmüştür.⁶⁶ Cicero bu konuyla ilgili olarak yazmış olduğu “*In Catilinam*” adlı eserinde açıklamış olduğu

⁶² Ayşe Sarıgöllü, age., s. 46

⁶³ *Catilina*'nın yakın dostu Quintus Curius'un hanımı olan Fulvia, Cicero'ya bu konuda bir çok bilgiyi ulaştırmış ve suikasttan kurtulmasını sağlamıştır.

⁶⁴ M.Ö. 64 yılında “*sortitio provinciarum* (*consuller* arasında eyalet bölüşümü için çekilen kur'a)” sonucunda Macedonia eyaleti Cicero'ya, Gallia Cisalpina eyaletiyse *Antonius*'a düşmüştür. Cicero, zengin Macedonia'yı paraya düşkünlüğüyle bilinen *Antonius*'a bırakarak, onun kendisine olan bağlılığını ve mihnet duygusunu kazanmaya çalışmıştır.

⁶⁵ Gaius Sallustius Crispus, *Catilina Tertibi*, (Latince'den çeviren: Güngör Varınlıoğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 39

⁶⁶ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 56

fikirleriyle, bu olayda vermiş olduğu kararlar ve yapmış olduğu hareketleri yaparken ki düşünce yapısını da ortaya koymuştur.⁶⁷

Bu başarının Cicero'ya kazandırdıklarıyla ilgili olarak ise tarihçi Freeman diğer yazarlara göre biraz daha farklı bir yorum getirmiştir:

“... (Cicero) kendisini, sorunların acilen halledilmesi gereken çalkantılı zamanlarda, devlete rehberlik etmek gibi özel bir sorumluluğa sahip kıdemli devlet adamı olarak görmeye başladı ... Bir çok senatörün gözünde Cicero sonradan görmeydi, üstelik daha önce hiç komutanlık yapmamıştı. Alacağı destek sınırlı kalmaya mahkumdu. Daha kaygı verici olan, günün heyecanı yatışıkça Roma yurttaşlarının ölüme yollanmasının doğru olup olmadığını sorgulayanların ortaya çıkmasıydı; bu durumda kastedilenler, Roma'da yargılanmadan yakalanan komploculardı. Bu soru dönüp dönüp Cicero'nun yakasına yapışacaktı.”⁶⁸

Cicero, *Caesar*'ın yakın dostu olan bir kişinin girişmiş olduğu bu hareketi ölüm cezası vererek bastırması olmasının kendisine bir çok düşman kazandıracığını ve hatta hayatının bile tehlikeye girebileceğini düşünmüştür. Bu olayda vermiş olduğu ani ve geri dönülemez bazı kararlarda ve bu konuyla ilgili olarak *Senato*'da yapmış olduğu hararetli konuşmalarda tereddüte düştüğü olmuştur. Fakat kendisi, görevine ve onun kendince korumak zorunda olduğu cumhuriyet değerleri adına bu hareketleri yapmak zorunda olduğunu düşünerek, hareket etmiştir. Siyasi geleceği adına sonraki birkaç olayda çekingen davranışlar sergileyen Cicero'nun, bu olaydaki tutumuyla, döneminde ve sonrasında kendisine ilişkin yazılanlardan anlaşıldığı üzere cesur ve hiçbir menfaat gözetmeden, sadece cumhuriyetin devamı ve kamu yararı için hareket ettiği genel kabul görmüştür.⁶⁹

Cicero'nun *consullüğü* dönemi, cumhuriyet döneminin sonları adına iyi bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Cicero *consullüğü* dönemine *Senato* ile *tribunuslar* ve halk arasındaki ilişkilerde ahenk kurmayı başarmıştır. *Tribunuslara* karşı *Senato*'nun aktif

⁶⁷ Cicero *Catilina* suikastı ve ayaklanmasıyla ilgili olarak *Senato*'da ve halk karşısında vermiş olduğu dört söylevi “*In Catilinam*” adı altında yayınlamıştır. Bu söylevlerin büyük bir bölümü “Cicero, *In Catilinam I-IV*, (Edited and Translated by C. Mac Donald), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1996”; “Michael Grant, *Selected Political Speeches of Cicero*, Penguin Books, London, England, 1989” adlı eserlerde mevcuttur.

⁶⁸ Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma*, (Çeviren: Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 407

olarak görevini yerine getirdiği son dönem de Cicero'nun *consul* olduğu dönemdir. Atlılar (*equites*) ile particilerin işbirliğini arttırmaya çalışmış ve kendisinin de bir ferdi olduğu atlılar sınıfının devlet içindeki nüfuzunun artmasına az da olsa çalışmış, ancak ülkedeki zaten azalmış bulunan sınıflar arası farklılıklara son vermek için çabalamıştır. Bu girişimlerinin asıl nedeni, Cicero'nun amacı olan "Roma yurttaşı"nı yaratmak gayesidir. Cicero'nun bu girişimleri, bir süreliğine de olsa iktidarı ele geçirdiği anda siyasi fikirlerini uygulamaya çalışması açısından önemlidir.⁷⁰

Cicero, *Catilina* suikastını ve ayaklanmasını bastırmasını her zaman çok önemsemiştir. Cicero bu sebeple yaşadığı döneme ters bir şekilde zaman zaman siyaset ile orduyu ayrı düşünmeye çalışmış ve bu ilişkiyi önemsememiştir. Bu olaydaki başarısının onu bir zaman sonra siyaseten yalnızlığa itebileceğini düşünememiştir. Orduyu her zaman devlet için ikinci planda düşünmüştür. Bu fikriyle de dönemi içinde yaşamış devlet adamları ve siyasetçilerinden ayrılmıştır. Ancak bu fikrini ömrünün sonuna kadar sürdüren Cicero, yaşamış olduğu olaylar karşısında daima hayal kırıklığı yaşamıştır ve güvendiği insanları da bazı dönemlerde, ordudan çekinerek hareket etmelerinden ötürü yaptıkları bazı hareketlerden dolayı yargılamıştır.⁷¹

Cicero, bu görüşlerinin yanında döneminin büyük komutanlarını ve onların yaptıklarını zaman zaman küçümsemiştir. Cicero "*In Catilinam IV*" söylevinde:

"Birçokları vatana hizmet etti, topraklar kattı, ben ise onların bu fetihlerinden sonra gelecekleri vatani kurtardım."⁷²

demesi, yakın dostu ve o dönemin önemli komutanlarından olan *Pompeus*'u bile kızdırmış ve *Pompeus*, Cicero'yu bu tavrından dolayı eleştirmiştir.⁷³

Cicero'nun kendi döneminde sarsılmış olarak bulduğu cumhuriyet rejimini savunmasından başka en önemli özelliği, kişilik olarak şan ve şeref kazanmaya verdiği önemdir. Bunu yaparken Cicero, dürüst davranmış ve her konuda doğru davranmaya

⁶⁹ Thomas N. Mitchell, age., s. 33

⁷⁰ Thomas N. Mitchell, age., s. 11

⁷¹ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 51

⁷² Ayşe Sarıgöllü, age., s. 52

⁷³ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 52

gayret sarf etmiş, kişiliğiyle ilgili olumsuz bir eleştiri yapılabilmesini engellemek için devlete sahip olmak değil, hizmet etmek istediğini insanlara her fırsatta hissettirmek istemiştir. Cicero *Pompeus*'u savunmak ve övmek üzere vermiş olduğu bir söylevde:

“...(Devlet adına) ne üstlenmem gerekiyorsa, her şeyi devlet adına yaptım ... (bugüne kadar yapmış olduğu her işte) devletin saygınlığını, eyaletlerin ve bağlaşıkların esenliğini kişisel çıkarlarımdan üstün tutmam gerektiğini anladım.”⁷⁴

Cicero'nun cumhuriyet ve kendi adına yapmak/yapılmasını istediği şey plebler ve patricilerin Roma siyasi hayatında ahenkli bir bütün oluşturabilmeleridir. Cicero'ya göre bu sağlanabilirse, siyasi sistem cumhuriyet rejimi adına güçlü bir şekilde işleyebilirdi. Bu güçlü işleyiş sonucunda da Roma toplumu içerisindeki barış tesis edilebilir ve Roma'nın o dönem için en çok ihtiyacı olan huzur ortamı yaratılabilirdi. Cicero'ya göre bu durum kendi *consullüğü* döneminde sağlanabilmişti.⁷⁵

*Consullüğü*nden sonra bu düşüncelere sahip olan Cicero'nun, biraz zaman geçtikten sonra yaşadığı birkaç olay sebebiyle bu düşünceleri sarsılmıştır. *Catilina* suikastı ve ayaklanmasının bir benzeri olan “*Clodius Olayı*”nda, olaya kendi döneminde olduğu gibi bakılmaması, *Senato*'nun *Catilina* olayında olduğu kadar olayı ciddiye almaması ve ayrıca bu şahsa beraat kararının çıkması, Cicero'ya göre cumhuriyete ve onun adalet müessesine olan güvenini sarsmıştır. Cicero bu olay üzerine kendi döneminde oluşan devlete güveni tekrar sağlayabilmek amacıyla, *Senato*'da olayın kahramanı Clodius'a karşı şiddetli bir konuşma yapmıştır:

“Clodius yanlıyorsun, hakimler seni Roma'da oturasın diye değil, hapis olup, kalasın diye beraat ettirdiler; onlar seni Roma'da alıkoymak değil, sürgün denilen kaçış imkanını elinden almak istediler. Senatörler! Cesaretinizi toplayın, itibarınızı koruyun, cumhuriyetimizde o iyi insanlar birliği hala devam etmektedir...(Att. I, 16)⁷⁶

⁷⁴ M. Tullius Cicero, *Pompeus'un Yetkisi Hakkında*, (Çeviren: Ü. Fafı Telatar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 34

⁷⁵ Cicero'ya göre, *consullüğü* döneminde yaşanan *Catilina* suikastı ve ayaklanması sırasında kendisinin *Senato*'nun ve *tribunusların* desteğini alabilmesi ve halkın kendi icraatlarından memnun olarak onu hep alkışlamasını örnek göstererek bunun sağlanabileceği ve kendisinin *consullüğü* döneminin bunun bir kanıtı olduğu zaman zaman iddia etmiştir.

⁷⁶ Cicero, *Letters to Atticus I*, s. 85

Cicero bu dönemden sonra, I. Triumvirlik döneminde yaşanan siyasi olaylar karşısında, cumhuriyetin geleceğiyle ilgili bazı kaygılar duymuştur. Bu kaygılarını en yakın dostu ve cumhuriyetle ilgili olarak aynı düşünceleri savunan *Atticus* ile paylaşmıştır. Cicero'nun yaşadığı dönemdeki siyasi bir çok olayla ilgili bilgiler, *Atticus*'a yazmış olduğu mektuplar neticesinde günümüze ulaşmıştır. Ama bu mektuplardan Cicero'nun cumhuriyet rejiminin devamı ile kendi geleceğini sürekli bir şekilde bağdaştırmış olması, bu mektupların biraz da şahsi kaygıların ağır bastığı belgeler olduğunu göstermiştir. Özellikle Cicero'nun M.Ö. 60 yılında *Atticus*'a yazmış olduğu mektuplar kendisiyle ve cumhuriyetle ilgili olan kaygılarının sebeplerini açıkça ortaya koymaktadır. Cicero'ya göre, cumhuriyet günden güne tehlikeye girmektedir. Bu sebeple de Roma bir cumhuriyet olarak varlığını uzun bir süre sürdüremeyecek gibi görünmektedir. Cumhuriyette yönetim boş insanların elindedir. Bu da cumhuriyetin sonunun geldiğinin en büyük göstergesidir. Yeni seçilen *Tribunus Herennius* ise güven vermeyen, korkak bir insandır. Cicero'ya göre, *Senato*'nun itibarı, bu tür insanları iş başına getirerek iyice sarsılmıştır. Senatörler ile atlılar (*equites*) beraberliği bozulmuştur. Bu dönemde devlet adamı vasfını taşıyan tek bir kimse dahi bulunmamaktadır. Cicero'ya göre, bir tek *Pompeus* vardır, o da bu gelişmelere seyirci kalmaktadır. Diğer devlet adamlarına gelince, onlar cumhuriyet elden gittikten sonra şu anki durumlarını muhafaza edebileceklerini sanan zavallılardan başka bir şey değildir(*Att. I, 19*).⁷⁷ *Pompeus*'un durumu ise Cicero'ya göre, şahsi bir dirençtir. Bir de devlet adına daha önemsiz bir mevki işgal etmesine rağmen, ciddi olarak cumhuriyeti korumak isteyen *Cato* vardır, bu ise *Pompeus*'a göre daha bilinçlidir. Ancak *Cato* da cumhuriyeti kurtarma adına fikirler üretip, geliştirmekten yoksun bir kişidir(*Att. I, 18*).⁷⁸

Cicero ise kendi görüşüne göre, zaman zaman bu iki şahsa karşılık daha akıllıca davranabilmektedir. Cicero bu arada kendince, bazen yanlış kimselerle de uzlaşabilse de ancak gençleri ve halkı etkilemek için verdiği söylevlerle, yaptığı toplantılarla (forumlar) ve *Senato*'ya senatör olarak vermiş olduğu yasa teklifleriyle, cumhuriyeti muhafaza etme adına daha çok ve bilinçli çalışmaktadır(*Att. I, 19*).⁷⁹

⁷⁷ Cicero, *Letters to Atticus I*, s. 113

⁷⁸ Cicero, *Letters to Atticus I*, s. 107

⁷⁹ Cicero, *Letters to Atticus I*, s. 117

Cicero, yönetimlerinden memnun olmadığı kişilere karşı yapmış olduğu bu faaliyetlerle ilgili olarak şunları söylemiştir:

“ ... Ağır bir üslupla, bir tarih yazacağım; kötü insanlardan nefret etmekten başka bir yolum olamaz çünkü. Bunu da öfkeyle değil, yüce insanlara yakışır bir şekilde yapacağım(*Att. II, 6*).”⁸⁰

Bu durum bir müddet sonra, yani Cicero'nun dostlarına neler yaptığını anlatması ve cumhuriyeti savunma adına gösterdiği aktif tutumu, I. Triumvirlik döneminde, onu kendi siyasi gelecekleri adına bir tehlike olarak gören ve söylevlerinden rahatsızlık duyan *Caesar* ve *Crassus*'un (*Pompeus*'un muhalefetine rağmen) onun sürgüne gönderilme kararını vermelerine neden olmuştur (M.Ö. 58). Cicero bu sürgün olayını ömrü boyunca unutmayacaktır ve bu dönemde hayatında ilk kez her konuda umutsuzluğa düşmeye başlayacaktır.⁸¹ Bu sürgün haberini aldıktan sonra Cicero, kardeşi asker *Quintus*'a yazdığı mektupta aşağıdaki düşüncelerini dile getirmiştir:

“Artık cumhuriyet denilen bir şey kalmamıştır ... yine de bizim davamızın tarafsız kalacağına inanmıyorum, ben kendi adıma umutluyum, cesaretim hala umudumdan büyük. Bu durumda bile başarıya ulaşabileceğimizi düşünüyorum ve bu haldeki bir devlette bile kendimi yılmayacak kadar cesur hissediyorum ... Ne olursa olsun, bana karşı yapılabilecek bir harekete karşı dostlarımın, hatta diğer insanların yardımıyla güç kullanarak düşmanlarıma karşı koyabileceğimi umuyorum ... (Her şeye rağmen) *Pompeus*, bana her şeyi vaat ediyor, (zaman zaman) *Caesar* da öyle⁸², ancak onlara (sürgünden dönünce) güvenerek siyasi olarak yapacağım hazırlıklarımı gevşetecek kadar güvenmiyorum(*Fam. XIII, 42*)...”⁸³

Cicero, bu anında dahi bu görüşleri dile getirerek, çevresindeki insanlara umutsuz olmamaları gerektiğini söyleyebilen bir insandır. Cicero, *Pompeus* ve bazı dostlarının

⁸⁰ Cicero, *Letters to Atticus I*, s. 151

⁸¹ Cicero, bu sürgünden sonra bir dönem hayata küsmüştür. *Atticus* ve ailesi hariç kimseyle mektuplaşmamıştır. Bu dönemde Cicero, yazmış olduğu mektuplarda intiharı bile düşündüğünü yazabilmiştir. Bazen kendisini sürgüne gönderenlere heber göndertirip, Roma'ya geri dönmesi için izin dahi istediği zamanlar olmuştur.

⁸² Cicero'yu sürgüne gönderenin *Caesar* ve yandaşları olmasına rağmen, Cicero ile *Caesar* arasındaki ilişki hiçbir zaman tamamen kopmamıştır. *Caesar*, Cicero'yu her zaman asi bulmuştur, fakat onun bazı kimseler üstündeki etkisi ve söylev verme adına ustalığını hep takdir etmiştir. Cicero'yu tamamen karşısına almamak için övgüden hoşlanan Cicero'yu zaman zaman överek, yanında yer almasını teklif etmiştir.

⁸³ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 71

çabalarıyla ve gün geçtikçe Roma siyasetinde güçlenen *Caesar*'ın izin vermesiyle bir yıl sonra sürgünden dönmüştür (M.Ö. 57).⁸⁴ Cicero, *Caesar*'ın tek başına iktidar olmak için triumvirliği bozma çabalarının yoğunlaştığı bir dönemde Roma'ya dönmüştür. Bu nedenle *Caesar*, kendisinin iktidarı için önemli olabilecek veya kendisine bu konuda güçlük çıkartabilecek herkesle anlaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle de her zaman siyasi olarak kendisine muhalefet edebileceğinden çekindiği Cicero'nun Roma'ya gelişinde, halk tarafından karşılanmasına izin vermiştir.⁸⁵

Cicero, sürgünden döndüğünde kendine yeni bir dünya kurma ve senatörlerin büyük bir çoğunluğunun kendisine göstermiş olduğu sevgi ve saygının bir yansıması olarak siyasete hızlı bir dönüş yapabilme düşüncesindedir. Bu arada sürgünden döner dönmez, eski zengin günlerine yeniden dönebilmek için aşırı derecede borçlanmıştır. Bu durum ileride siyasi tercihlerinde kendisini zor durumda bırakacak bir sorun olarak karşısına çıkacaktır.⁸⁶ Cicero, büyük ölçüde bu sebep yüzünden triumvirliğin ve o dönemde gizliden de olsa Roma'nın gerçek lideri konumundaki *Caesar*'ın tüm siyasi hayatı kontrol altında tutmasından ötürü, bu dönemdeki bir çok yasayı, idarenin yapmış olduğu hareketi ve *Senato*'nun vermiş olduğu savaş kararlarını desteklemek zorunda kalmıştır.⁸⁷

Cicero yine de *Caesar*'ın ve *Crassus*'un bazı yaptıklarını sindirememiş, üyesi olduğu *Senato*'da vermiş olduğu birkaç söylevde, bu kimseleri ve yapmış oldukları bazı hareketleri eleştirmiştir. Bu eleştirileri yaparken cumhuriyetin eski günlerini örnek göstermesi ve cumhuriyetin çok bozulduğunu, tehlikede olduğunu vurgulaması, özellikle *Caesar*'ın yine ona şüpheyle yaklaşmasına sebep olmuştur. Bu sebepler, Cicero'nun devlet içerisinde büyük makamlara tekrar gelmek isteğinin gerçekleşmemesine sebep olmuştur. Cicero, sürgün sonrası kendi siyasi geleceği adına triumvirliğin icraatlarını desteklemesinin sonuçsuz kalan girişimleri için zaman zaman üzülmemektedir. *Atticus*'a yazdığı bir mektupta, *Senato*'da tartışmalara neden olan, bir süre daha Galya Eyaleti kumandanlığının *Caesar*'da kalması gerektiğini savunması ve *Caesar*'ı devlet için yaptıklarından ötürü övmüş olmasını "oldukça ayıp" olarak nitelendirmiş ve bu konuma

⁸⁴ Thomas Wiedemann, age., s. 50

⁸⁵ Elizabeth Rawson, age., s. 122

⁸⁶ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 87

⁸⁷ Elizabeth Rawson, age., s. 134

düşmüş olmasının sebeplerini sıkıntılı bir şekilde *Atticus*'a açıklamaya çalışmıştır (*Att. IV, 5*).⁸⁸

Bu dönemde Cicero yine triumvirlerin gücünü iyice anlamış ve kendisi ile yıkılmakta olan cumhuriyet rejiminin sonunu umutsuz olarak görmeye başlamıştır. Cicero yakınlarına, *Senato*'daki mevcut üyeleri kötü, miskin ve korkak olarak nitelendirmiş ve bu durumun kendisinin bazı fikirlerinden zorunlu olarak vazgeçmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Böyle bir dönemde can güvenliğinin, en azından zaman zaman yapmış olduğu triumvirliği desteklemesiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Siyasi yaşamında daha önce yaşadıkları, Cicero'ya şerefini ve güvenliğini beraber düşünmesi öğretmiştir. Her şeye rağmen Cicero, kendisinin cumhuriyetin zor döneminde, onu tek destekleyebilen kişi olduğunu belirtmiştir. Ancak kendisinin cumhuriyet adına her şeyi yaptığını, ancak yaşı ve konumu itibarıyla iktidarı elinde tutanlarla bir mücadeleye girişebilmesinin imkansız olduğunu söyleyerek, yapmış olduğu davranışları savunmaya çalışmıştır (*Fam. I, 7*).⁸⁹ Cicero bunları söylerken, mevcut durum karşısında bir şey yapamamasının da sıkıntısını duyduğunu açıklamıştır. Cicero'ya göre, artık devlete hizmet de zorlaşmıştır. Çünkü *Senato* ve hakimler, dolayısıyla devlet çok değişmiştir. Yakın bir dönem olan kendi *consullüğü* dönemindeki kadar bile, şerefli olarak senatörlük yapabilme imkanının kalmadığını ve kendi içinden çıkmış olduğu atlılar sınıfının, kendi gibi *Senato*'ya sahip çıkmak yerine, gündün güne güçlenen *Caesar*'ın yanında yer almasından yakınmıştır. Cicero'ya göre, bu gelişmeler despotik bir diktatörlüğün işaretleriydi. Cicero'ya göre, özellikle M.Ö. 55 yılından beri yapılan tüm seçimlerde usulsüzlük yapılıyordu (*Att. IV, 18*).⁹⁰

Cicero, saymış olduğu bu sebeplerden dolayı, köşesine çekilerek artık bir devlet adamı olarak hiçbir zaman uygulayamayacağına inanmaya başladığı ve genel olarak hayran olduğu Yunan demokrasisi ve onun yetiştirmiş olduğu düşünürlerin fikirleriyle şekillendirmiş olduğu ideallerini yazıya dökmeye karar vermiştir.⁹¹ Cicero, bu dönemde cumhuriyet ve kendi adına iyice karamsarlaşmıştır. Artık hür bir insan olduğuna inanmamaktadır. Düşmanlarıyla dahi mücadele isteği kalmamıştır. Bir devlet adamı olarak

⁸⁸ L. P. Wilkinson, *Letters Of Cicero*, Bristol Classical Press, Bristol, 1982, s. 56

⁸⁹ Ayşe Sarıgöllü, age., 93

⁹⁰ Cicero, *Letters to Atticus II*, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press "The Loeb Classical Library", London, 1999, s. 17

⁹¹ Ayşe Sarıgöllü, age., 99

tam devletine hizmet edebileceği bir çağda, küstürülmüştür. Böylece, inanmış olduğu fikirlerini yazıya dökerek, en azından gelecek kuşaklara faydalı olabileceğini düşünmektedir (*Quint. III, 5*).⁹²

Cicero, hiçbir zaman cumhuriyetin geleneklerinden ve bunun şekillendirmiş olduğu sosyolojik ve siyasi ideallerin üstünlüğü konusundaki inanışlarından vazgeçmemiştir. Bu idealleriyle Roma'nın cumhuriyet yapısı üzerine inşa etmeye çalıştığı ideal devletini yaratmaya çalışmıştır. Bu konudaki eserleri *De Republica* (Devlet) ve *De Legibus* (Yasalar)'dur. Bu eserlerinde Cicero, felsefeyle ilgili düşüncelerini, sosyal ve siyasi temalarla işlemeye gayret etmiş ve Roma'nın cumhuriyet rejiminin geleneksel temeline vurgularla eserlerine eğitici bir yön katmaya çalışmıştır.⁹³

Cicero'nun bu dönemdeki en önemli eseri, felsefi bir yapıt olan ve Yunanlı önemli düşünür Platon'un "devlet" adlı eserinden esinlendiği, kendisinin siyasi bir eser olarak vurguladığı "*De Republica*" olmuştur. Bu eserde Cicero, kafasındaki ideal devletini yazıya aktarmıştır. Cicero bu eserini bir düşünür, felsefe adamı olarak değil, bir devlet adamı olarak yazmıştır. Cicero bu eserinde, yaşadığı güne kadar görmüş ve okumuş olduğu çeşitli yönetim şekillerini gözden geçirmiştir. Hepsinin olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Sonucunda da kendisine göre, bütün bunların bir karışımı olduğuna inandığı "Roma Cumhuriyeti'ni" ideal devlet ve yönetim biçimi olarak sunmuştur. Bu şekilde Cicero, yaşadığı dönemde hala cumhuriyet adıyla anılan ve diktatörlüğe doğru gittiğine inandığı triumvirlik idaresinin eleştirisini yapmaya çalışmıştır. Bu durumda fiili olarak eleştirme olanağı bulamadığı mevcut siyasi durumu ve triumvirlik yönetimini, eleştirme imkanını yazıyla da olsa Cicero'ya vermiştir.⁹⁴

Cicero, bu eserinde eski dönemleri övmüş, dönemini eleştirmiş ve bu dönemdeki durumdan duyduğu üzüntüyü de şu şekilde belirtmiştir:

"... Günümüzden önce, atalarımızın gelenekleri mükemmel insanı oluşturdu ve güzide insan atalarımızın geleneklerini ve onların atalarının kurumlarını korudu. Fakat cumhuriyet boyunca, sıra bize geldiği zaman, renkleri zaman dolayısıyla

⁹² Cicero, *Letters to His Brother Quintus and Others*, (Translated by W. Glynn Williams), Harvard University Press "The Loeb Classical Library", Cambridge, Massachusetts, 1989, s. 591

⁹³ Thomas N. Mitchell, age., s. 12

solmaktaysa da çok güzel bir tablo gibiydi. Bizim zamanımız sadece onun orijinal rengini yenileyerek yenilemeyi ihmal etmedi, onun orijinal konfigürasyonunu korumanın yarattığı sorunu gidermek için de gereken tedbirleri almadı, onun genel hatlarını tartıştı. Ennius'un söylediğine göre 'atalarımızın geleneklerinden' geriye kalan 'Roma topluluğunun sağlam temeller üzerinde inşa edildiğidir'. Görüldüğü üzere, onlar tamamen kayıtsızlığa gömüldüler ki, artık uygulanmadıkları gibi, çoktan unutuldu. İnsan için ne söyleyeyim? Atalarımızın geleneklerinin kaybolmasının nedeni insanımızın yetersiz oluşudur ve bu büyük şeytana uymamalıyız, fakat idam cezasına çarptırılacak olsak da mümkün olan her yolla kendimizi savunmalıyız. Bu bizim kendi hatamızdan kaynaklanmaktadır, herhangi bir atamızdan değil. Bu nedenle, yalnızca önemini çoktan kaybeden uluslar topluluğumuzun yapısını korumalıyız(*De Rep. V, 2*).⁹⁵

Cicero bu arada devlet adına önemli görevlerde bulunan ve kendisine fikren yakın olarak hissettiği kişileri de yönlendirmek ve uygun bir zaman gelince yıkılma aşamasındaki cumhuriyeti kurtarabilmek adına bazı girişimlerde bulunmak istemiştir. Bu kişilerden biri olan questor Curio'ya bir mektup yazmış ve yakın dostu Milo'nun *consul* adaylığını dolaylı olarak desteklemesi gerektiğini belirttikten sonra şunları söylemiştir:

“Cumhuriyette bir ümidim olsun veya olmasın, senin, gene de zamanın kötülüğü, ahlâkın bozukluğu sebebiyle bitmiş ve baskı altına girmiş olan cumhuriyete eski hürriyetini iade edecek bir insan olarak hazırlanman ve çare araman gerekmektedir(*Fam. II, 5*).⁹⁶

Cicero, bu faaliyetlerinin yanı sıra M.Ö. 52 yılına gelindiğinde, henüz *De Republica* adlı eserini tam olarak bitiremeden, bu eserin devamı niteliğinde yazdığı ve yine Platon'un bir eseri olan “*Nomoi* (Yasalar)” adlı eserden esinlendiği “*De Legibus*” adlı eserini yazmaya başlamıştır. Kendi yaşadığı dönemde, cumhuriyeti ayakta tutan tüm yasaların hiçe sayıldığını ve yasaların insanların kişisel menfaatleri için kullanıldığını açıklayan Cicero, *De Legibus* adlı eserinde, iyi işlemeyen mevcut adalet sistemini eleştirirken, bir devlette ideal adalet anlayışının, pozitif, mantığa dayalı ve tüm insanları eşit olarak ele alarak çözmeye çalışan bir sistemler bütünü haline gelmesi gerektiğini

⁹⁴ Elizabeth Rawson, age., s. 146

⁹⁵ Neal Wood, age., s. 163

⁹⁶ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 101

belirtmiştir.⁹⁷ Bu eserinde ayrıca bir “yasa” tanımını oluşturmaya çalışan Cicero, hiçbir kişi ve grubun yasadan/yasalardan daha üstün olamayacağını da ortaya koymaya çalışmıştır.⁹⁸

Cicero, yukarıda belirtildiği üzere, sürgün dönüşünden belirli bir zaman sonra yazmış olduğu bu eserlerinin aksine siyasi olarak bir süre mevcut yönetimle iyi geçinmiştir. Hatta bazı mektuplarında kendisinin de belirttiği üzere, kişiliğinden taviz vermek zorunda kalmıştır. Cicero'nun gönderilmiş olduğu sürgün ve siyasi yaşamdan uzak kalması gibi geçirmiş olduğu buhranlı dönemlerdeki mevcut iktidar sahiplerine zaman zaman yaklaşma girişimleri, bazı Roma uzmanı ve yazarlarca eleştiri konusu olmuştur.⁹⁹ Bu eleştirilere sebep olacak şekilde, Cicero zaman zaman özellikle *Caesar*'ı öven ve onu yücelten abartılı sözler sarfetmiştir. Mesela, *Caesar*'a karşı suikast girişimiyle yargılanan Galatia Kralı Deiotarus'un savunmasını üstlendiğinde, yakın dostu *Pompeus*'u bile kızdırma pahasına *Caesar* için söylemiş olduğu şu sözler aktarılmalıdır:

“ ... *Pompeus*'un yaptığı savaşları, kazandığı utkuları, kutlandığı utku törenlerini, *consullüklerini* hayranlıkla sayıyorduk, ama seninkileri (*Caesar*) -daha fazla olduğunu kastederek- sayamayız.”¹⁰⁰

Bu sözleri Cicero'nun yaşamış olduğu dönemde de eleştirilmesine neden olmuştur. Cicero, bu eleştiriler karşısında yaptıklarının yanlış olduğunu kabul etmiş, mahcubiyetini bildirmiş, ancak yine de bu tutumlarını cumhuriyeti kurtarmak adına sergilediğini, bazı sebepler öne sürerek meşrulaştırmaya çalışmıştır (*Fam. I, 9*).¹⁰¹

Bu savunmalarında, devletin ve cumhuriyetin bugünkü konumunun, *Caesar*'a karşı gelmekten çok onunla aynı görüşleri zaman zaman paylaşmak gerektirdiğini belirtmiştir. Cicero, *Caesar*'ın Roma dışında, Roma için göstermiş olduğu askeri ve siyasi başarılarından dolayı desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, bazı kimselerin cumhuriyet yasalarını açıkça hiçe saydığı durumlarda bile, onlara karşı çıkamayan bir *Senato*'ya güvenilerek mücadeleye girişilemeyeceğini belirtmiştir. Herkesin birbirinden

⁹⁷ Elizabeth Rawson, age., s. 154

⁹⁸ Thomas N. Mitchell, age., s. 13

⁹⁹ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 103

¹⁰⁰ M. Tullius Cicero, *Deiotarus'u Caesar'a Karşı Savunma*, (Latince'den çeviren: Leyla Özbay), Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 33

çekinir hale geldiğini ve kendisinin de güçlü olarak nitelenemeyecek muhalefeti hariç, kimsenin *Caesar* ve yaptıklarına karşı söz dahi edemediğini belirtmiştir. Sürgünden döndükten sonra her şeye rağmen *Caesar*'ın kendisine göstermiş olduğu hoşgörüden dolayı, *Caesar*'a saldırmasının kendisini çok zor durumda bırakabileceğini belirtmiştir. Cicero'ya göre, *Caesar*, devleti, dış devletlerden getirmiş olduğu ganimetlerle zenginleştirmişti, halkın büyük bir kısmı *Caesar*'ı çok seviyordu. Bunların yanında Cicero'ya göre, kendisinin sürgün dönüşü tüm yaptıkları "devletin menfaati" adınadır. Cicero, yazdığı eserlerde, mektuplarında ve vermiş olduğu söylevlerinde kendinden, bulunduğu ruh halinden fazla söz etmemiştir. Ancak sürgün sonrası göstermiş olduğu tutumdan ötürü, bu kadar kendisini ve yaptıklarını savunmak ihtiyacı hissetmesi, bazı yazarlarca, Cicero'nun mevcut idarecilerle iyi geçinmek uğruna, göstermelik bir memnuniyet içinde olduğu belirtilmiştir.¹⁰²

Cicero bu dönemde içinde bulunduğu durumu şöyle açıklamıştır:

"Hayatımın bu gidişatı, bu hayatın tasalarını, yorgunluklarını görmeyip, onun dış görünüş ve ihtişamına bakanlara şaşkıncı ve ayıp gelebilir(*Fam. I, 9*)."¹⁰³

Bu dönemde (M.Ö. 51 yılında) triumvirler içindeki tek dostu olan *Pompeus, consul* olunca, Cicero, savunmak zorunda kaldığı tutumun meyvesini almıştır. Artık umudunu kesmiş olduğu önemli bir devlet adamı olma fırsatını bir kez daha yakalamıştır. *Pompeus consul* olduktan sonra bir yasa çıkartmıştır. Bu yasaya göre, eskiden *consullük* ve *praetorluk* yapmış olanların İtalya dışındaki eyaletlerde *proconsul* olarak görevlendirilmeleri söz konusu olmuştur. Bunun üzerine *Senato* toplanmış ve eski *consullerin* eyaletlere ataması yapılmıştır. Cicero, bu atama neticesinde Kilikya (Clicia) eyaletine *proconsul* olarak gönderilmiştir.¹⁰⁴

Cicero burada bir yıl süreyle *proconsul* olarak görev almıştır. Burayı Roma'ya uzak bulunduğu ve sorunlu bir yer olarak gördüğü için, buraya pek istekli gitmemiş olan Cicero, burada dürüst ve çalışkan bir devlet adamı olarak hizmet vermiştir. Ayrıca burada bulunduğu süre içerisinde küçük bir isyanı bastırmıştır. Roma'ya bir yıl sonra döndüğünde

¹⁰¹ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 104

¹⁰² Ayşe Sarıgöllü, age., s. 106

¹⁰³ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 106

törenlerle karşılanmıştır. Cicero, önceleri isteyerek gitmediği bu eyaletten Roma'ya, fazla olmasa da arzuladığı devlet adamlığı hazzını tatmış olarak dönmüştür.¹⁰⁵

Cicero Roma'ya döndüğünde, triumvirler arası anlaşmazlıklardan kaynaklı ve *Caesar*'ın artık tek adam olmadaki ısrarlarından ötürü iç savaş çıkmak üzeredir. *Caesar* ile *Pompeus* arasındaki çekişmede iyice gün yüzüne çıkmıştır. *Caesar*'ın daha güçlenmek adına *Senato*'dan istemiş olduğu yetkilere karşı çıkan *Pompeus*, çevresindeki kişilerin de etkisiyle *Caesar*'la mücadele etmek için hazırlıklara başlamıştır. Bunun yanında, *Pompeus*, *Caesar*'a karşı *Senato*'nun desteğini arkasına almayı başarmıştır.¹⁰⁶

Cicero bu olaylar sırasında, yıllardır dostu olan ve onu bir çok zor durumdan kurtarmış olan ve cumhuriyetin devamından yana olduğuna inandığı *Pompeus*'u desteklemekle birlikte, *Caesar*'ın gücünün ve yapabileceklerinin farkında olarak, bu desteğini açıkça dile getirmiştir. Ancak *Pompeus*, *Caesar*'a karşı mücadelede kararlı olduğu andan itibaren Cicero gibi konuşma yeteneğine, insanları etkileme gücüne sahip olan ve cumhuriyeti sonuna kadar savunacağına emin olduğu bir kişinin tamamen yanında yer alması için çaba sarf etmiştir. *Caesar* ile geçmişten beridir düşman olan ve her fırsatta onun devleti sürekli bir diktatörlüğe sürüklediğini belirten Cicero sonunda, *consullüğü* döneminden, sürgünden dönmesine kadar geçen zamanda, düşmüş olduğu zor durumlardan kurtulmasında her zaman gücü, nüfuzundan faydalandığı ve siyasi, askeri tecrübesine inandığı *Pompeus*'la beraber hareket etme kararını kesinleştirir(*Att. VII, 8*).¹⁰⁷

Pompeus, Cicero'nun yaşadığı dönemde devlet adamı olarak, kendisini etkilemiş olduğunu itiraf ettiği nadir kişilerden biridir. Cicero *Pompeus* ile ilgili olarak şu görüşlerini dile getirmiştir:

“ ... Tecrübeli, kuvvetli, prestijli ve insanları etkileme gücüne sahip olan bu insanı (*Pompeus*) cumhuriyetin onuru ile ilgili konuşmalarını dinlerken üzüntülerimin - cumhuriyetle ilgili kaygılarını kastederek- azaldığını hissediyorum(*Att. VII, 8*).”¹⁰⁸

¹⁰⁴ Thomas N. Mitchell, *age.*, s. 204

¹⁰⁵ Elizabeth Rawson, *age.*, s. 181

¹⁰⁶ David Shotter, *The Fall Of The Roman Republic*, Routledge Press, London, 1994, s. 79

¹⁰⁷ Cicero, *Letters to Atticus II*, s. 217

¹⁰⁸ Cicero, *Letters to Atticus II*, s. 219

Pompeus ile *Caesar* arasındaki mücadele, çarpışma aşamasına gelince, yıllardır kendisiyle beraber hareket eden güçlü bir orduya sahip olan *Caesar*, birkaç küçük çatışma sonrasında, *Pompeus*'a bağlı kuvvetleri yenmiştir(M.Ö. 49). *Pompeus* bunun üzerine yanındakiler ile birlikte Güney İtalya'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Roma'yı boşaltmış ve mücadelenin hemen başında savunma savaşına girmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁹ Cicero bu süre zarfında savaşı sadece izlemiştir ve bu ilk çatışmalardan sonra yine karamsar görüşlere kapılmış, *Pompeus*'un yenileceğini ve artık cumhuriyetin sona erdiğine inanmaya başlamıştır (*Att. VII, 10*).¹¹⁰ Bunları düşünen Cicero, yine de eski dostunu yalnız bırakmamış ve Brindisum'a çekilen *Pompeus*'un yanına gitmiştir. Bu şekilde hareket etme ihtiyacı duyan Cicero, *Pompeus*'un "cumhuriyeti kurtarmak uğruna mücadele etmek üzere" başlığıyla göndermiş olduğu çağrı üzerine mücadeleden umutsuz olmasına rağmen, Brindisum'a gitmek zorunda kaldığını, *Atticus*'a göndermiş olduğu bir mektubunda belirtmiştir (*Att. VII, 11*).¹¹¹

Bu gelişmelerin yanında Roma'da kalan ailesinin de güvenliğini sağlamak isteyen Cicero, *Caesar* yanında yer alan birkaç eski dostundan yardım istemiştir. Bu girişimlerinde başarılı olan Cicero, ailesinin güvenli bir yerde bulundurulmasını sağlayabilmiştir. Bu arada *Atticus* Cicero'ya yazdığı mektuplarda ona Roma'dan ayrılmamasını, *Pompeus*'la kader birliği yapmasının erdemli bir davranış olduğunu, ancak bu savaşın sonunun belli olduğunu belirtmiştir(*Frg. ex. Att. IX, 10, 7*).¹¹² Cicero, *Atticus*'un bu önerisine karşılık olarak, sürgün sonrası *Caesar*'a karşı göstermiş olduğu tutumdan ötürü eleştirilmesinden dolayı, cumhuriyete duyduğu bağlılık ve bir "geçmiş onarma" imkanı olarak gördüğü *Pompeus*'la birlikte hareket etme imkanını kullanacağını belirtmiştir(*Att. VIII, 9, b*).¹¹³

Cicero, *Pompeus* İtalya'dan ayrıldığı zaman, *Atticus* ile bu fikir alışverişlerinde bulunmuş ve sonunda da *Pompeus*'a yetişebilmenin yollarını aramıştır. Bunlar yaşanırken her zaman Cicero'nun fikirlerine önem veren *Caesar*, Cicero ile görüşmek istemiştir. Bu görüşme talebini savaşın bitirilmesi ve *Pompeus* adına *Caesar*'a bazı teklifler sunmak üzere bir fırsat olarak gören Cicero, *Caesar* ile görüşmeyi kabul etmiştir. *Caesar* ile

¹⁰⁹ Elizabeth Rawson, age., s. 189

¹¹⁰ Cicero, *Letters to Atticus II*, s. 225

¹¹¹ Cicero, *Letters to Atticus II*, s. 227

¹¹² Ayşe Sarıgöllü, age., s. 135

¹¹³ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 135

buluşunca Cicero, onunla eşit gibi davranmaya çalışmıştır. *Caesar*, Cicero'dan Roma'ya dönmesini ve bu iç savaşın bitirilmesi için *Senato*'da faaliyette bulunması ister. Bu teklif karşısında şaşırarak Cicero, *Caesar*'a *Senato*'da kendi fikirlerini ifade edip, edemeyeceğini sormuştur. *Caesar*, Cicero'ya bu garantiyi vermiştir. Bunun üzerine Cicero, *Senato*'dan *Caesar*'ın ordusunun *Pompeus*'un peşinden gitmemesini isteyeceğini belirtir. Bunun üzerine *Caesar*, “*bu talebi Senato'ya sunmanı kabul edemem*” diyerek, reddeder. Cicero *Caesar*'ın bu yaklaşımı üzerine, bu şartlarda Roma'ya dönmeyeceğini belirtir. *Caesar* bu tepki karşısında sinirlenir, buna rağmen Cicero'ya karşı her zaman dikkatli davranan *Caesar*, bir kez daha düşünmesi telkininde bulunarak, Cicero'nun yanından ayrılır. Bu diyalog Cicero için ölene kadar bir huzur ve rahatlama vesilesi olmuştur. *Caesar*'ın yüzüne karşı, isteğini geri çevirebilmesinden dolayı, kendisini sürgün dönüşü tutumundan dolayı yargılayanlara karşı rahatladığını *Atticus*'a yazdığı bir mektubunda belirterek, *Caesar* ile karşılaşmasını ayrıntılarıyla anlatır(*Att. IX, 18*).¹¹⁴

Bu olayın ardından Cicero İtalya'dan kaçan *Pompeus*'un yanına gitmiştir(M.Ö. 48). *Caesar* *Pompeus*'u takip ederek, onu savaşa zorlamıştır. Yapılan Pharsalus Savaşı'nda *Pompeus*, *Caesar*'a yenilir, Mısır'da yakalanır ve öldürülür(9 Ağustos M.Ö. 48). Cicero *Pompeus*'un ölümünden sonra, *Pompeus*'un çevresindekiler tarafından, başlarına geçmesi için yapılan öneriyi, *Caesar*'ın yapabileceklerinden çekindiğini ve yaşının vermiş olduğu yorgunluğu da ileri sürerek, geri çevirmiştir. Bir süre sonra da *Pompeus* yanlılarının yanından ayrılarak, İtalya'ya doğru yola çıkmıştır.¹¹⁵

Cicero, sürgün sonrası yaptığı gibi yine kendi gibi düşünenleri yalnız bıraktığını ve bir korkak gibi davrandığını düşünmeye başlamıştır. Bu durum onu iyice üzmüştür ve artık kendisine olan güvenini de yitirmiştir. Ayrıca *Caesar*'ın izni olmadan İtalya'ya dönüyor olmasından dolayı da öldürülme korkusuyla, saklanacak bir yer aramaya başlamıştır. Kendisini içten içe suçlamaya başlayan ve öldürülme korkusunu da içinde taşıyan Cicero, yine kendisini haklı çıkartacak ve yaptığı hareketi meşrulaştıracak fikirler geliştirmeye başlamıştır. *Atticus*'a yazdığı bir mektupta hâlâ cumhuriyetçi olduğunu, fakat cumhuriyetçilerin gidişini beğenmediğini belirtmiştir(*Att. XI, 6*).¹¹⁶ Cicero yine sürgünde ve sürgün sonrasında olduğu gibi *Caesar*'ın onu affetmesini, kendisiyle görüşmesini

¹¹⁴ Cicero, *Letters to Atticus III*, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1999, s. 97

¹¹⁵ David Shotter, age., s. 80

ummaktadır. Bu arada kendisini iyice yıkan bir gelişme olmuştur. Geleceği için çok uğraştığı ve büyüttüğü, asker olan kardeşi Quintus, öldürülme korkusu ve *Caesar* yanlılarına yaranmak amacıyla, kendisinin *Pompeus* yanlısı olmadığını iddia ederek, ağabeyinin kışkırtmalarıyla *Caesar*'a karşı çıktığını belirterek, kendisine *Caesar* yanında yer aramaya başlamıştır. Bu beklemediği ihanet Cicero'yu çok üzmüş ve bu olay üzerine yaşama olan bağlılığının koptuğunu Atticius'a bildirmiştir(*Att. XI, 8*).¹¹⁷

Bu arada İtalya'da, *Pompeus* yanlılarının tekrar toplanmakta olduğu ve *Caesar*'a büyük bir güçle saldıracakları iddiaları yayılmıştır. Cicero bu duyumlar karşısında iyice suçluluk duymaya başlamış ve cumhuriyetçileri fikrî olarak besleyen insanlardan biri olmasına rağmen, onları zor bir zamanda terk ettiği için kendisini affetmeyeceklerini düşünmüştür. Yıllarca insanlara aşlamaya çalıştığı fikirlerinin ve Roma'daki şahsiyetinin artık bir önemi kalmadığını düşünmeye başlamıştır. Kendince o artık bir zavallıdır(*Att. XI, 14*).¹¹⁸

Caesar, *Pompeus*'u yenmesinden sonra, iktidarı tamamen ele geçirmiştir, ancak Roma'da bazı kesimlere kendini kabul ettirmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle içlerinde çok iyi asker ve devlet adamlarının bulunduğu *Pompeus* yanlıları için af çıkartmıştır ve Roma'ya dönerek, devlete hizmet etmelerini istemiştir. Cicero bu çağrı üzerine biraz rahatlamış ve saklandığı yerden çıkarak, Roma'ya dönmüştür(Aralık M.Ö. 47).¹¹⁹ *Caesar* bu arada hâlâ kendisine karşı mücadeleyi sürdüren *Pompeus* yanlılarına karşı, Nisan M.Ö. 46'da yapılan savaş kazanır ve Roma'da büyük ölçüde iç savaş sona erer. *Caesar* bu savaş sonunda kendisiyle hâlâ savaşma yanlısı olan *Pompeus* yanlılarının liderlerini yakalatır ve idam ettirir.¹²⁰

Cicero bir sefer daha geri dönmeyi başardığı Roma'dan bu sefer memnun değildir. Roma'ya geri dönmek ve yaşamak uğruna yapmış oldukları onu iyice suçluluk duygusuna itmştir. Bu dönemde kendisini yazmaya adar ve özellikle bazı felsefi yapıtlarını bu dönemde verir. Bu çalışmalarından başka *Caesar*'la mücadelede yalnız bıraktığı ve iç

¹¹⁶ Cicero, *Letters to Atticus III*, s. 197

¹¹⁷ Cicero, *Letters to Atticus III*, s. 209

¹¹⁸ Cicero, *Letters to Atticus III*, s. 227

¹¹⁹ David Shotter, age., s. 84

¹²⁰ David Shotter, age., s. 85

savaşta ölen dostlarını öven ve onları aklayan bazı eserler vermeye başlar.¹²¹ Cicero bunları yaparken çevresine de kendisini aklamaya çalışır. Devlet hizmetinde olmasalar bile, özel hayatlarında kendi ülkelerinde, aile yakınlarının yanında bulunabilmenin de önemli ve doğru bir hareket olduğunu belirterek, en azından ailesine, bir çok şeyi onlar için yapmış olduğunu anlatmaya çalışmıştır(*Fam. IV, 9*).¹²²

Caesar, Roma'nın tamamı üzerinde hakimiyetini kesinleştirdiği Munda Zaferi'nden sonra neredeyse halkın tamamının desteğini kazanmıştır. Halk ve kendi denetimine aldığı *Senato*, *Caesar*'ı çeşitli unvanlarla şereflendirmiştir. Bu gelişmeler sonunda, *Caesar* "yarı tanrı" ilan edilerek, artık ilahi bir kişiliğe de büründürülmüştü. Bundan sonra *Caesar* halkın arasına kendine özgü bazı simgelerle çıkmaya başlamış ve *Senato* tarafından sürekli diktatör olarak ilan edilmiştir. Sikkelerin üzerine "Sürekli Diktatör *Caesar*" yazıları işlenmiştir. *Caesar* bu uygulamalarıyla, beş yüz yıllık aristokratik "Roma Cumhuriyeti"ne fiilen son vermiştir.¹²³

Bu durum *Caesar*'ın çıkarmış olduğu aftan sonra Roma'ya geri dönen *Pompeus* yanlıları ve yüzyıllardır ayrıcalıklı konumda bulunan *Senato* mensubu bir çok aile tarafından kabul edilemez bir hal almaya başlamıştır. *Caesar*'ın bu hareketlerinde dolayı, Cicero'nun uzun zamandır üzerinde durduğu ve devletin bir "krallık" idaresine doğru gitmekte olduğu tehlikesi, bazı insanlarca artık yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştı. Cicero'da, kendi iç hesaplaşmaları ve felsefi eserleriyle ilgilenmesinden dolayı uzaklaştığı bu konularla yeniden ilgilenmeye başlar ve bir süre sonrada *Caesar* karşıtı bu kişilerle görüşmeye başlar(*Fam. VII, 30*).¹²⁴

Bir süre bu şekilde devam eden Roma siyasi hayatı kısa bir süre sonra karışmıştır. *Caesar* kendisine "krallık" unvanının verileceği gün, *Senato*'da eski *Pompeus* yanlıları ve cumhuriyeti devam ettirme niyetindeki senatörlerce -kısa bir sürede planlanan bir suikast ile- öldürülmüştür(15 Mart M.Ö. 44). *Caesar*'ın öldürülmesiyle birlikte, Roma'da bir şiddet dalgası ortaya çıkmış ve Cicero'nun da aralarında bulunduğu bir çok cumhuriyetçi katledilmiştir. Böylelikle yıkılış süreci hızlanan Roma Cumhuriyeti bütün bu siyasi mücadelelerin sonunda M.Ö. 43 Ağustos'unda, *Octavius*'un *Antonius* ve *Lepidus* ile

¹²¹ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 162

¹²² Ayşe Sarıgöllü, age., s. 167

¹²³ David Shotter, age. s. 79

anlaşarak, Roma'ya girmesiyle fiilen sona ermiştir.¹²⁵ M.Ö. 27 yılında da *Senato Octavius'a "Augustos"* unvanını vermesi ve *Octavius'un* da kendisini "imparator" ilan etmesiyle, Roma devleti'nde hukuken "cumhuriyet" sona ermiş ve yeni bir dönem olan "imparatorluk" başlamıştır.¹²⁶

Cicero, *Caesar'*ın ölümünün ardından, sürgün sonrası ve *Pompeus'*un öldürülmesi sonrasında yaşamış olduğu acizlikten kurtulmuştur. Bu dönemlerde kendi görüşleri ve kişiliğiyle tezat oluşturan hareketlerinden dolayı ömrü boyunca pişmanlık duymuştur. Cicero'nun siyasi hayatı boyunca en çok çekindiği kişi olan *Caesar, Brutus* ve cumhuriyet yanlılarınca, cumhuriyet için öldürülmüştür. Bu sefer kendisine olan saygısını yeniden kazanabilmesi için cumhuriyetçilerin yanında yer almalıdır(*Fam. VI, 15*).¹²⁷ *Caesar'*ın ölümünden sonra bu görüşlerde olan Cicero, bir süre sonra kendisini suikastçılardan biri olarak görmeye başlamıştır. Yine uzunca bir süre, dışında yer aldığı siyasetin içine gönüllü olarak yeniden girmiştir.¹²⁸

Suikastın ardından, suikastı gerçekleştirenler, aralarında Cicero'nun da bulunduğu ileri gelen senatör ve cumhuriyet yanlılarını *Senato'nun* toplandığı *Capitolum'a* çağırılmışlardır.¹²⁹ Burada yapılan toplantıda, yoğun tartışmaların ardından, *Caesar'*ın ölümünden sonra onun atamış olduğu ve mevcut tek *consul* olan *Antonius'*un *Capitolum'a* çağırılması, cumhuriyetin geri getirilmesi ve korunabilmesi için onunla görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Cicero, ikinci bir diktatör olacağına inandığı ve *Caesar'*ın yanında iken göstermiş olduğu bazı olumsuz tutumlarından ötürü, *Antonius'*un *Capitolum'a* çağırılmasına karşı çıkmış ve ona gönderilecek heyette yer almayı da reddetmiştir. Cicero bir söylevinde de, *Antonius'*un ismini vererek, diktatörlere güven olamayacağını belirtmiştir(*Phil. II, 53, 54, 55, 56, 57*).¹³⁰

Bu gelişmeler yaşanırken cumhuriyetçiler, halkın ve *Senato'nun* desteği ile yeniden cumhuriyeti kurup, eski düzeni korumayı düşünüyorlardı. *Caesar'*ın mirasıyla

¹²⁴ L. P. Wilkinson, age., s. 154

¹²⁵ F. Gül Özaktürk, "*Cicero'nun Mektupları ve Philippicae Söylevleri Işığında İ.Ö. 44-43 Yılı Olaylarına ve İleri Gelenlerine (Antonius, Octavius) Karşı Tutumu*", (Doktora Tezi), AÜSBE-YÖK Dokümantasyon Merkezi-, Ankara, 1992, s. V

¹²⁶ Charles Freeman, age., s. 444

¹²⁷ Ayşe Sarıgöllü, age., s. 187

¹²⁸ F. Gül Özaktürk, age., s. 197

¹²⁹ F. Gül Özaktürk, age., s. 2

hareket eden *Antonius* ise cumhuriyetçilerle iyi geçinerek, bir süre daha hayatta kalmayı planlamıştır. Cicero açısından *Antonius*'un bu tavırları önemli idi. Cicero için hem kendisiyle, hem cumhuriyetçilerle iyi geçinen ve onlarla uzlaşılı ortamı arayan *Antonius*'un bu hareketleri eski tavırlarına göre oldukça olumluydu ve takdire değerdi(*Phil. I, 2, 3, 4*).¹³¹

Antonius ile ilgili bu olumlu görüşleri bir süre sonra yine değişen Cicero, *Antonius* için ve onun karşısında kendi durumu için şöyle bir tespitte bulunmuştur:

“*Antonius* devletine savaş açmış bir tiran durumunda iken, kendisi ise *Catilina* suikastından sonra devleti yıkılmaktan ve kölelikten kurtarabilecek tek (bir) kişidir(*Phil. VI, 2; XIV, 12-13*).”¹³²

Bu süreçte, bir de *Caesar*'ın yeğeni, mirasçısı olarak kendini ilan eden ve daha sonradan İmparator *Augustos* unvanını alacak olan *Caesar Octavius*, *Caesar*'ın yerini almak amacıyla ortaya çıkmıştır. Makedonya'daki eğitimini *Caesar*'ın ölümü üzerine yarım bırakarak Roma'ya gelen *Octavius*, bir süre herkesle iyi geçinmiş ve herkese değer veren bir tavır içinde bulunmuştur. Bu arada Cicero ile de görüşme gereği duymuştur. Bu görüşmesinde ona oldukça saygılı davranan *Octavius*, Cicero'ya övgüler düzmüş ve Cicero'nun takdirini kazanmıştır.¹³³ Cicero bu görüşme sonrası *Octavius* ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“...Yaşına, adına, aldığı mirası ve yetiştiriliş tarzına nasıl güvenileceği büyük bir sorundur ... Ancak yinede eğitilmelidir ve başka bir şey yapamasak bile en azından *Antonius*'tan uzak tutulmalıdır(*Att. XV, 12, 2*).”

Octavius'la ilgili bu görüşte olan Cicero, onu almış olduğu adından ötürü, cumhuriyetin kurtuluşu adına, o dönem için yeni bir lider adayını görmüştür.¹³⁴ Ancak bir süre sonra, *Caesar*'ın intikamını almak için uygun zamanı kollayan *Octavius*,

¹³⁰ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, s. 89

¹³¹ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, s. 36

¹³² F. Gül Özaktürk, age., s. 207

¹³³ F. Gül Özaktürk, age., s. 10

¹³⁴ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, s. 29

Antonius ile anlaşmaya varmıştır. Zaten bir süre sonra da cumhuriyetçiler ile bu ikili arasında önce iktidar, daha sonra yine cumhuriyet-tiranlık mücadelesi başlayacaktır.¹³⁵

Önceleri cumhuriyeti kurtarma adına *Brutus*'a, sonraları adından ve söz dinler görünmesinde dolayı *Octavius*'a, *Antonius*'u iktidardan uzaklaştırma adına güvenen Cicero, bazı gelişmeler üzerine yine hayal kırıklığına uğramıştır. Cicero bu defa sonunda hayatına mal olacak bir şekilde cumhuriyetçilerden yana kesin bir tavır göstermiş ve bu tavrını da sonuna kadar sürdürmüştür.¹³⁶ Cicero bu tavrı gösterirken yine *Antonius* ile ilişkilerini kesmemiştir. Çünkü, *Caesar*'ın sağlığında, her şeye rağmen çeşitli çıkar ilişkilerinden ötürü *Antonius* ile ilişkilerini koparmamışsa, bu dönemde de özellikle dostu *Atticus*'un ticari ilişkilerinden dolayı ona yardım etmek amacıyla *Antonius* ile ilişkilerini koparmaması gerektiğini düşünmüştür.¹³⁷

Cicero ve cumhuriyet yanlıları, bir süre sonra *Antonius*'un tekrar güçlenmeye başlamasıyla birlikte Roma'dan kaçmak zorunda kalmışlardır. Cicero bu arada *Brutus* ve cumhuriyet yanlılarıyla bir toplantıda buluşmuştur. Cicero bu sefer daha mağrurdur, ancak yenilmişliğin verdiği bir psikoloji içerisine girmiştir. Bu toplantı sonunda görüşlerini, yine dostu *Atticus*'a yazmış olduğu mektupta açıklamıştır. Cicero'ya göre, cumhuriyetçilerde düşünce ve düzen diye bir şey kalmamıştır. Bu konuda görevini ve yurduna duyduğu sevginin gerektirdiğini yapmış olduğunu belirtmiştir. Cicero'ya göre artık herşey bitmiştir, kaçıktan başka çare yoktur(*Att. XV, 11, 3*).¹³⁸ *Caesar*'ın halâ mevcut olan ve dağıtılamamış ordularını yanlarına çekmeyi başaran *Antonius-Octavius* ikilisi, cumhuriyetçileri hem siyaseten ve hem de güç kullanımıyla yenmeyi başarmışlardır.¹³⁹

Roma tarihinde dönüm noktası olarak anılan M.Ö. 44 ile 43 yıllarında yaşanan bu gelişmeler, Roma ile ilgilenenlerce halâ tartışmalı bir dönem olarak değerlendirilmektedir.

¹³⁵ David Shotter, age., s. 90

¹³⁶ Cicero bu olaylar esnasında da zaman zaman umutsuzluğa kapılmıştır. Ancak gün be gün değişen siyasi dengeler nedeniyle ruh durumu ve olaylara karşı tutumu değişebilmektedir (*Att. XIV, 15*). Bu mektuplarında açıkça görülmektedir. Cicero'nun cumhuriyetçilerden yana uzunca süren birlikteliği arkasındaki sebepler, önceleri *Pompeus* yanlılarına karşı, *Pompeus*'un ölümünden sonraki kendince yapmış olduğu ihanet ve devleti zor gününde kurtarabilme şansı varken bırakıp gitmesinden dolayı adına vurulacak lekedir(*Att. XIV, 13*). Bu konuda; F. Gül Özaktürk, "Cicero'nun Mektupları ve *Philippicae* Söylevleri Işığında İ.Ö. 44-43 Yılı Olaylarına ve İleri Gelenlerine (*Antonius, Octavius*) Karşı Tutumu", (Doktora Tezi), AÜSBE-YÖK Dokümantasyon Merkezi-, Ankara, 1992 adlı esere bakılabilir.

¹³⁷ F. Gül Özaktürk, age., s. 201

¹³⁸ F. Gül Özaktürk, age., s. 29

¹³⁹ David Shotter, age., s. 91

Bu dönemde *Antonius* tarafından çıkartılan ve *Caesar*'a suikastı gerçekleştiren cumhuriyetçileri Roma dışına çıkarmayı ve bunun yanında *Antonius* ve *Caesar* yanlılarının kendi hakimiyetlerini perçinlemelerini amaçlayan “*eyaletlerin değişimi yasası*” önemli olarak addedilmektedir. Bu yasanın çıkartılması cumhuriyetçiler ile *Caesar*cılar arasındaki mücadeleyi körüklemiştir.¹⁴⁰ Bu dönemde Cicero ve cumhuriyetçilerin vermiş olduğu mücadeleler, Roma Cumhuriyeti'nde tek adam yönetimine karşı yapılan son girişimlerdir. Özellikle Cicero'nun öldürülmesinden sonra bu mücadele fiilen bitmiş ve Roma Devleti'nin bundan sonraki yönetim şekli belli olmuştur.¹⁴¹ Bu mücadeleler yaşanırken, siyasi alanda Roma'da olup bitenler ile ilgili bilgilerin bir çoğu, yine Cicero'nun mektupları ve söylevleriyle günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Cicero bu dönemde *Antonius*'a karşı ve cumhuriyeti tekrar kurabilmek adına *Senato* ile halkın karşısında, bazı yazarlarca kendi ölümünü de hazırladığı iddia edilen “*Philippicae Söylevleri*”¹⁴² olarak bilinen ve günümüze on dört tanesi ulaşmış olan en önemli siyasi söylevlerini vermiştir.

Bu söylevlerinde Cicero, cumhuriyeti diriltme adına önce senatörleri ve halkı bilinçlendirme amacı gütmüş, sonra siyasi düşmanlarına karşı bir mücadele yöntemi olarak bu söylevleri kullanmıştır. Bu söylevler, Roma devletinin cumhuriyetten, imparatorluğa geçiş sürecinin yaşandığı M.Ö. I. yüzyılın ikinci yarısının, ilk yıllarındaki gelişen olaylar hakkında ilk elden bilgi edinilmesini sağlamalarından dolayı özgün eserlerden biri olarak önemini korumaktadır.¹⁴³

Bu söylevlerin verildiği zaman dilimi, Cicero'nun hayatta bulunduğu son bir yılı ve Roma'daki cumhuriyetin son dönemlerde yaşanan siyasi gelişmelerini içine almaktadır. Ayrıca bu dönem açısından, Cicero'nun Roma siyasi yaşamının karışıklığı içerisinde en etkin ve en önemli şahsiyetlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu nedenle de Cicero'nun

¹⁴⁰ F. Gül Özakürk, age., s. 16

¹⁴¹ F. Gül Özakürk, age., s. 210

¹⁴² Bu eserin bir bölümü günümüzde bulunmamakla birlikte, Cicero, *Philippics*, (With an English Translation by Walter C. A. Ker), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1995 adlı eserde söylevin bir kısmı bulunmaktadır. Bu söylevin tamamının kaç tane olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

¹⁴³ Cicero, *Philippicae Söylevleri*, s. 23

bu dönemdeki düşünceleri daha da bir önem kazanmaktadır.¹⁴⁴ Bu söylevlerden, Cicero'nun cumhuriyete, o dönemdeki siyasilere bakış açısı ile kendi siyasi fikirlerinin ulaştığı yer ve Roma halkına olan bakış açısı tam olarak anlaşılabilir. Bu söylevlerinin birinde halkın hakları ve tiranlık ile ilgili görüşleri şöyledir:

“ ... (*Caesar*'ı kastederek) Tiranların mallarını zorla elinden aldığı insanların, tiranlar öldürüldükten sonra, mallarını yeniden ele geçirme hakları her zaman vardır(*Phil. II, 96*).”¹⁴⁵

Ayrıca kendisinin hayatı boyunca geçirmiş olduğu siyasi ve kişisel tecrübelerinden sonra, idealleriyle ilgili olarak da şu görüşlerini belirtmiştir:

“Yalnız şu iki şeyi arzu ediyorum; Bir tanesi, ben ölürken Roma halkını özgür olarak bırakmaktır ‘Ölümsüz Tanrılar bundan daha büyük bir şeyi bana veremezler’. ikincisi ise her bir kişinin yazgısının devlete emeği geçecek biçimde olmasıdır(*Phil. II, 119*).”¹⁴⁶

Cicero cumhuriyeti ayakta tutabilmek için *Antonius* ile *Caesar* yanlılarına karşı mücadele etmeleriyle ilgili olarak halkın, *Senato* 'ya verdiği değer ve kendinin *Senato* 'ya atfettiği konum ile ilgili olarak da şunları belirtmektedir:

“Büyük bir güç vardır, tek bir düşüncesi olan *Senato* 'nun ‘Tanrısız’ gücü büyüktür. Tıka basa dolu forumu ve özellikle yeniden ele geçirmek için dimdik ayakta duran Roma halkını görüyor musunuz? Uzun bir aradan sonra bizim *Senato* 'da tam sayıyla toplandığımızı görünce, özgür insanlar olarak toplandığımızı umuyor ... Sayın senatörler! Ölümsüz Tanrılar adına, size sunulan bu fırsatı kaçırmayın ve bir zamanlar yeryüzünün en yüce meclisinin önderleri olduğunuzu anımsayın! Roma halkı yiğitlikten yana geride kalmayacağını açıkça gösterdiğine göre, siz de halka meclisinizin devlet için var olduğunu gösterin. Sizi uyarmam için hiçbir neden yok; bu fırsatı kaçırarak olursak, yalnız acımazsız ve gururlu bir yönetimi değil, utanç verici ve suçla bulanmış bir yönetime de katlanmamız gerektiğini bilmeyecek denli aptal hiç kimse yoktur(*Phil. III, 32, 34*).”¹⁴⁷

¹⁴⁴ Plutarch, age., s. 356

¹⁴⁵ Cicero, *Philippicae Söylevleri* , s. 110

¹⁴⁶ Cicero, *Philippicae Söylevleri* , s. 123

¹⁴⁷ Cicero, *Philippicae Söylevleri* , s. 146

Cicero bu söylevlerinde, Roma halkını cumhuriyeti korumaları için cesaretlendirmek adına, özgürlüğe verdiği değeri de şu şekilde açıklamıştır:

“Tanrıların yardımıyla, bizim bekçiliğimiz ve ileriye görmemiz sayesinde, Roma halkı kısa bir zamanda kesinlikle özgür olacağız; bizim köleliği anımsamamız ise (*Caesar* döneminde insanların nasıl her yönden kısıtlandığını kastediyor) özgürlüğü daha çekici yapacaktır(*Phil. III, 36*).”¹⁴⁸

Cicero, *Caesar*'ın ölümünde sonra, onun yandaşlarına karşı diktatörlük aleyhinde nasıl bir mücadele içinde olduğunu, bu mücadelenin hangi noktada bulunduğunu ve bu mücadelenin önemini şöyle açıklamıştır:

“Ey Romalılar! Uygun an, Roma halkının layık olduğundan daha geç olarak, yine de bir saat bile geç kalınamayacak bir zaman geldi. Diyebilirim ki, yazgımızın neden olduğu, katlandığımız ve herhangi bir biçimde katlanmak zorunda kaldığımız bir felaket (Diktatörlük = *Caesar*) başımıza geldi. Başımıza şimdi herhangi bir felaket gelecek olursa, bu bizim kendi seçimimiz olacaktır. Ölümsüz Tanrıların tüm soyları boyunduruğu altına almasını istediği Roma halkının köle olması, Tanrısal yasaya uygun değildir. Durum en tehlikeli noktaya ulaşmıştır; özgürlük konusunda karar veriliyor. Ey Romalılar! Ya yenmeniz gerekiyor, -gerçekten hem sorumluluk duygunuzla, hem de aranızdaki bu denli büyük uyumla bunu başaracaksınız- yada köle olmaktan daha iyi bir şey yapın. Öbür uluslar köleliğe katlanabilir, ama özgürlük Roma halkına özgüdür(*Phil. VI, 19*).”¹⁴⁹

Cicero bu söylevleriyle birlikte siyasi ortamın kendi lehine değiştiği zamanı iyi şekilde kullanmıştır. Bu dönemde *Antonius*'a ve *Caesar*cılara karşı tavrını sertleştirmiştir. Bu söylevlerindeki sözlerini zaman zaman sadece *Antonius*'a karşı bir mücadele içindeymiş gibi sarfeden Cicero, *Octavius*'un, *Antonius* ile arasının açılıp, ona karşı bir ordu oluşturmaya giriştiği dönemde, cumhuriyetin ve kendisinin yeniden talihinin döndüğüne inanmıştır. Bu durum M.Ö. 43 yılının Temmuz ayına kadar bu şekilde sürmüştür. *Philippicae* Söylevleri, birkaç bölümü hariç, Cicero'nun yaşamının son günlerindeki *Antonius*'a karşı söz ile kazanmaya çalıştığı ve belirli bir halk kesimi ile *Senato*'nun desteğini arkasına almayı başardığı bir dönemin hikayesini gelecek kuşaklara

¹⁴⁸ Cicero, *Philippicae* Söylevleri, s. 147

¹⁴⁹ Cicero, *Philippicae* Söylevleri, s.198

aktarmıştır. Bazı yazarlar, Cicero'nun öldüğü yıl olan M.Ö. 43 yılında Ocak ayı ile Temmuz ayları arasında, onu Roma siyasi yaşamının en önemli ismi olarak göstermektedirler.¹⁵⁰

Bu mücadelesinde Cicero'nun çok güvendiği cumhuriyetçi bazı Romalı şahsiyetler, Cicero'yu bir süre sonra –Roma'nın kendi aleyhlerine dönen siyasi yaşamının da etkisiyle- yalnız bırakmışlardır. *Octavius* ise bir süre sonra, *Caesar*'a karşı olanlara güttüğü kin ve siyasi geleceği için *Antonius* ile anlaşması gerektiğini anlamış ve Cicero'dan uzaklaşmıştır. *Octavius*, *Antonius* ve *Caesar*'ın yardımcılarından *Lepidus* ile birleşmiştir. Onlarla, kendisinde tek adam hakimiyetini kurabilecek gücü hissedene kadar sürecek bir birliktelik kurmuştur.¹⁵¹

II. Triumvirlik diye geçen bu birliktelik sonunda, cumhuriyetçilerin Roma'da hiçbir gücü kalmamıştır. Bir süre sonra *Antonius* ile *Octavius*, kendilerine düşman olanların ortadan kaldırılmaları hususunda bir anlaşmaya varmışlardır. Bu arada Cicero'nun başı da pazarlık konusu yapılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, *Antonius*'un tekrar güçlenmesi ile tüm cumhuriyetçiler gibi can güvenliği tehlikeye giren Cicero da bir süre sonra Roma'yı terk etmek zorunda kalmıştır. M.Ö. 43 yılı Aralık ayında, önce Tusculum'a giden Cicero, daha sonra Macedonia'da *Cassius* ile birlikte triumvirlere karşı mücadeleye devam etmeyi düşünen ve bir ordu toparlamayı başaran *Brutus*'un yanına gitmek için yola çıkmıştır. Bu arada çoktan onu öldürmek için yola çıkmış olan *Antonius*'un adamları tarafından yolculuğu esnasında yakalanmıştır. *Antonius*'un adamları tarafından yakalanan Cicero, kötü bir şekilde öldürülmüştür. *Antonius*'un adamları, Cicero'yu sadece öldürmekle kalmamışlar, başını ve ellerini de kesmişlerdir. Bunları Roma'ya getirmişler ve Cicero'nun bir çok önemli söylevini verdiği forumda halka göstermişlerdir.¹⁵²

Ardından diğer ele geçirilen cumhuriyetçiler de *Antonius* ve *Octavius*'un adamları tarafından öldürülmüştür. Böylece cumhuriyetin sürdürülmesine yönelik olarak yapılan son siyasi girişim de, bir daha geri dönülemeyecek şekilde son bulmuştur.¹⁵³

¹⁵⁰ F. Gül Özaktürk, age., s. 208

¹⁵¹ Ayşe Sarıözü, age., s. 212

¹⁵² Ayşe Sarıözü, age., s. 213

¹⁵³ F. Gül Özaktürk, age., s. 210

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR DÜŞÜNÜR OLARAK CICERO

M.Ö. I. yüzyıla gelindiğinde şehir devleti, yapı ve tanım olarak önemini tamamen yitirmiştir. Aydınlanma Çağı'ndan sonra ortaya çıkmış bulunan ulus bilinci ve ulus-devlet olgusu da bu çağda mevcut bulunmamaktaydı. Bu dönemde iç çalkantılarla uğraşsa da Akdeniz Havzası'nın ve o günkü anlamıyla dünyanın Roma'nın hakimiyetinde bir siyasi şekillenmeye gideceği görülmüştü. Aynı zamanda bu dönemde Stoa öğretisinin etkisinde gelişen “dünya devleti”, “doğal adalet” ve “evrensel vatandaşlık” gibi hukuki, siyasi olmaktan ziyade, ahlâki niteliği ağır basan fikirler dünyada hakimdi. Bu felsefi düşüncelerin daha fazla açıklanması ve geliştirilebilmesi için uygun siyasi ortam, bu dönemde mevcuttu. Yunan düşüncesinin insanlığa armağanı olan Stoa öğretilerinden başka, Epikürosçuluk gibi bazı öğretiler de siyasi düşünceleri etkilemekteydi. Ancak bu öğretiler zamanla gelişen ve her konuda bir fikir ileri sürebilmesinden dolayı, Stoa öğretisinin etkisi altına girmişlerdi.¹

Cicero, böyle bir düşünce iklimi içerisinde yetişmiş ve Yunan siyasi düşüncesinden etkilenmiş, içinde yaşadığı dönemde, Roma Cumhuriyeti'nin sorunlarını ele alma çabası içerisinde girişmiş bir şahsiyetti. Bazı yazarlarca, Cicero'nun siyasi düşünceleri ve felsefi görüşlerini vermeye çalıştığı eserleri, siyasi düşünceler tarihi adına Hristiyanlık Çağı'nın başlamasından kısa bir süre önce, siyaset felsefesi adına, sistemli eserler olmasa da, önemli yapıtlar olarak sayılmaktadır.²

Cicero'nun siyasi ve felsefi düşüncelerinin oluşmasında, *Platon* ve *Aristoteles*'in³ etkileri büyük olmuştur. Cicero, Stoa ve Akademia öğretilerine⁴ uygun olarak ve bu felsefi

¹ George Sabine, *Siyasi Düşünceler Tarihi I “Eski Çağ-Orta Çağ”*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 153

² George Sabine, *age.*, s. 154

³ Bu iki düşünürle ilgili olarak, ikinci bölümdeki Cicero'nun “Hayatı, Eserleri ve Siyasi Görevleri” başlığı altında geniş olarak bilgi verilmiş ve Cicero'ya etkilerinden bahsedilmiştir.

akımlara duyduğu hayranlıkla, *Platon* ve *Aristoteles*'in diyaloglara dayalı tartışma tekniklerinden etkilenmiştir. Yazdığı eserler ile genelde ülkesinin insanlarını eğitmek amacı gütmüştür. Felsefeyi ve kendi anlamlandırdığı siyasi eserlerini Latince olarak yazmış ve ülkesinde felsefenin okunup, anlanabilmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Cicero, bu eserlerini, hep üstünde durduğu vatanseverliği ve siyasi yaşamında gerçekleştirmek isteyip, gerçekleştiremediği faaliyetlerini, siyasi içeriğe sahip ve bir o kadar da felsefi tartışmalarla doldurmak amacıyla yazmıştır.⁵

Cicero'nun siyasi ve felsefi düşüncelerinin oluşmasında, *Platon* ve *Aristoteles*'in yanı sıra, bu iki düşünürün hocaları olarak kabul edilen *Philon* ve *Antiokhos*'un da etkileri büyük olmuştur. Cicero, bu düşünürlerin *Akademia* ve *Lykeion*'da yarattıkları felsefe geleneğine duyduğu hayranlığa fikirlerinde yoğun olarak yer vermiştir. Ancak, Cicero'nun bu etkilenişinin yanı sıra, *Karneadasçı Akademia*'nın ve *Philon*'un kuşkuculuğuna duyduğu hayranlığı ve bu öğretilerde kesin bilgiye ulaşmanın mümkün olmayacağına olan inancı tamdır. Ancak bu düşünceleri Cicero'nun görüşlerinde başka düşüncelere de yer vermesini engelleyememiştir. Cicero, “*Ben, inanılır biçimde açık olmayan her şeye, nedenlerini her iki açıdan da irdelemedikçe karşı olurum*” fikrini söyleyebilirken, “*beni, bana oldukça olası gelen bir şeyi izlemekten ve olası gelmeyeni reddetmekten alıkoyan bir şey olabilir mi?*” sorusunu da yöneltebilmiştir.⁶ Cicero'nun “*Stoa'dan sonra ikinci okulum*” dediği *Akademia*'da, hocalarının ya da belirli filozofların öğretilerini tamamen kendi deyimleriyle ve Latince olarak “*quasi imperata sunt*”⁷ ifadesiyle desteklemeye çalışmıştır. Burada da yine Latince “*iudicandi potestas*”⁸ ifadesiyle tamamen etkilenmediğini açıklayabilmiştir. Cicero, *Stoa*'nın yanında, güçlü bir şekilde *Akademia* öğretisinin yanında olmakta ve bunun yanı sıra kendinde “*fikri*” bir özgürlük de görmektedir.⁹

Cicero'nun siyasi düşünceleri yeni olmamalarından dolayı bir çok yazar tarafından önemli olarak görülmemiştir. Siyasi eserleri, kendisi tarafından da “*derlemeler*” olarak

⁴ Bu iki felsefe akımıyla ilgili olarak, ikinci bölümdeki Cicero'nun “*Hayatı, Eserleri ve Siyasi Görevleri*” başlığı altında geniş olarak bilgi verilmiştir.

⁵ Sabriye Akoğlu, “*Bir Filozof Olarak Cicero 'De finibus bonorum et malorum-Üzerine Bir İnceleme*”, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE-YÖK Dokümantasyon Merkezi-, Ankara, 2000, s. 151

⁶ Sabriye Akoğlu, age., s. 151

⁷ *quasi imperata sunt*: sanki emirmiş gibi görünen.

⁸ *iudicandi potestas*: kuvvetli yargı.

⁹ J. G. F. Powell, *Cicero the Philosopher*, Clarendon Press, Oxford, 1995, s. 44

adlandırılmıştır. Ancak bu konuda vermiş olduğu eserleri, önemli Yunanlı düşünürlerin zamanla unutulmuş düşüncelerinin saklanabilmesi ve günümüze ulaşması adına önemli görülmüştür. Ayrıca Romalılara, Cicero'nun yaşadığı dönemden sonraki uzun dönemler boyunca etkilendikleri siyasi fikirleri aşmıştır. Stoa öğretisinin Roma'da gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Stoa felsefesi ile ilgili bilgilerin büyük bir bölümü Cicero'nun eserlerinden okunup, öğrenilmiştir. Siyaset, hukuk ve ahlak konusunda yazmış olduğu sırasıyla, *De Republica*, *De Legibus* ve *De Officiis* adlı eserleri, cumhuriyet devri Roma'sındaki, aristokratik ve günümüz anlamında, muhafazakâr olarak kabul edilebilecek çevrelerin, siyasi düşünceleri hakkında da önemli bilgiler içermektedir.¹⁰ Cicero, bu eserlerini diyaloglar şeklinde kaleme almış ve bu diyalogları, kendisinin hayran olduğu Roma'nın yönetim olarak başarılı devirlerindeki büyük devlet adamlarının adlarını kullanarak yazmıştır.

I- Devlet Anlayışı

Cicero'nun devlet anlayışı, eski Yunan düşünürleriyle paralellik göstermektedir. Cicero bu konuda *Platon* ve *Aristoteles*'ten etkilendiğini açıkça ortaya koymuştur. Hatta bu konularda vermiş olduğu eserlerinde eski Yunanlı düşünürlerin kullandığı kavramları kullanmıştır.

Devlet, *Platon*'a göre, insanların tek yaşamayı bırakarak, toplu yaşamaları için doğa tarafından bahşedilen ve toplumu yaratan nedendir. Bu nedenle devlet, insanlar kendi kendilerine yeterli olmadıklarından dolayı ve insanların yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla başkalarına gereksinim duyması sonucunda ortaya çıkmış bir yapıdır(*Devlet* 369, b).¹¹

Aristoteles'te devleti şu şekilde açıklamaya çalışmıştır. *Aristoteles* önce devletleri oluşturan toplumlar üzerinde durmuştur. *Aristoteles*'e göre toplumlar, kendilerini oluşturan bireyler tarafından oluşturulan, ancak onlardan bağımsız varlıklardır. Toplumlar doğa tarafından yaratılmışlardır. Devletin de doğa tarafından yaratılan bu toplumların en

¹⁰ George Sabine, age., s. 156

¹¹ Platon, *Devlet*, (Çevirenler: Selahattin Eyyuboğlu - M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000, s. 56

yükseğinin, öteki insan topluluklarını içine almasıyla ve insanların hak ettikleri şekilde yaşayabilmeleri için kurulmuş olduklarını belirtmiştir(*Pol. I, 2*).¹²

Cicero bu görüşlerden etkilenerek ve bu düşünceleri mensubu bulunduğu Roma'nın kuruluş şartlarına göre uyarlayarak, devlet anlayışını şekillendirmiştir.

A-Devletin Kurulması ve Amacı

Cicero'ya göre doğa, insanoğluna kendi cinsinden olanları benimsemeyi, onlarla birlikte hareket etmeyi gerektirmektedir. İnsanoğlu tek başına yaşamak ve diğer insanlardan kendini ayrı tutarak hayatını devam ettirmek için yaratılmış bir varlık değildir. İnsan bu yaratılışından ötürü ancak bir topluluk içerisinde kişiliğini kazanır ve içinde bulunduğu topluma da bir görünüm kazandırır, bu aradaki etkileşim mutlaktır(*De Rep. I, 25*).¹³

Cicero, insan topluluklarının oluşmasındaki en önemli sebep olarak, insanoğlunun kendinden olanlarla yaşama isteğini göstermiştir. İnsandaki bu toplu olarak yaşama isteği, insanoğlunu zaman içerisinde diğer insanlarla beraber ortak bir siyasi birlikteliğe götürmüştür. Bu ortak siyasi yaşama geçiş süreci, insanın kendi kendisini yalnız olarak korumasında aciz bir varlık olmasından ileri gelmiştir. Bu korunma gereksiniminin yanı sıra insan, barınma, beslenme ve soyunu devam ettirmek için, bir birliktelik kurmaya kendisini mecbur hissetmiştir. Bu düşünceye, insan doğanın kendisine vermiş olduğu akıl ile ulaşmıştır(*De Off. I, 11,12,13*).¹⁴

Cicero'nun ifadeleriyle bu süreç şu şekilde yaşanmıştır:

“ ... Doğa akıl gücüyle insanı insanlarla dil ve yaşam birliği kurmaya iter ve her şeyden önce insanda yavrularına karşı bir tür özel sevgi uyandırır. İnsanı başkaları ile bir araya gelip toplu halde yaşamayı ve birlikte girilen işlerde kendine düşeni

¹² Aristoteles, *Politika*, (Çeviren: Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.10

¹³ Cicero, *De Re Publica 'Selection'*, (Edited by James E. G. Zetzel), Cambridge University Press, United Kingdom, 1998, s. 115

¹⁴ Cicero, *Cicero's Offices*, (Introduction by John Warrington), Everyman's Library, J. M. Dent & Sons Ltd., London, 1955, s. 16

yapmayı, rahatını ve geçimini sağlamayı istemeye zorlar, hem de yalnız kendisi için değil, eşi, çocukları, kendisine kan bağı ile bağlı kimseleri de korumaya çalışır. İşte bu ilgi insanı zorlar ve bir şeyler yapması için onu daha güçlü yapar”(De Off. I, 12).¹⁵

Doğanın sağladığı akıl ile müşterek bir yaşama geçmeye çalışan insan, nüfusunun artması sonucu ve kendi içerisinde düzeni sağlayabilmek amacıyla, siyasi yaşama geçmek zorunluluğunda kalmıştır. Bu zorunluluk sonucunda insan, insan topluluklarının ilk şekli olan ailenin ve klanın genişlemesiyle, kurumsallaşmasıyla “devlet”i kurmuştur(De Off. II, 17).¹⁶

Cicero’ya göre insan toplulukları önce uygun bir yere yerleşirler, daha sonra da o yerleştikleri yerin coğrafi konumundan faydalanabilecekleri bir savunma sistemi oluşturmaya çalışırlar. Bu insan toplulukları, nüfusları arttıkça, büyümeye başlarlar ve sırasıyla, bir köy, bir kasaba, bir kent, bir site ve en sonunda da insan topluluklarının ulaşabileceği en son nokta olan *civitas*¹⁷ şekline dönüşürler. Bu oluşum sürecinde Cicero’nun en önemli görmüş olduğu şey, devletin doğanın bir eseri olduğuna yapmış olduğu vurgudur.¹⁸ Cicero devleti “*respublica* (kamu malı)” olarak algılamış ve tanımlamıştır. Cicero, ayrıca devleti “*res populi* (halkın malı)” olarak da görmüştür. Cicero bu tanımlamalarda kullandığı “populi” kavramı ile insan topluluğunu vurgulamak istemiş ve insan topluluğunun aynı yasalara tabi olması ile insanların birbirlerine karşı menfaatleri arasındaki ilişkiler yumağının sonucunda meydana geldiğini belirtmek istemiştir. Bu sebeple de devlet denildiği zaman bir bütünleşmiş halk, bu halk bir vücut bulduğunda da bir devlet oluşmaktadır.¹⁹

Cicero, kendi ifadeleriyle halkı şu şekilde tanımlamıştır:

“ ... Halk şu veya bu şekilde bir araya gelmiş bir insanlar topluluğu değildir. Yasalar ve kendi hakları konusunda ortak bir karar ile ortak çıkarlarını paylaşma isteği ile biraraya gelmiş çok sayıda insandan oluşmuş bir topluluktur(De Rep. I, 25).”²⁰

¹⁵ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 18

¹⁶ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 98

¹⁷ *Civitas*: Devlet, Yunanca “polis”in Latince adlandırılışı.

¹⁸ Recai Galip Okandan, *Umumi Amme Hukuku*, Cilt I, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kenan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 671

¹⁹ Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, University of California Press, Oxford, England, 1991, s. 145

²⁰ Cicero, *De Re Publica*, s. 116

Cicero bu düşüncelerinde *Aristoteles*'ten etkilenmiştir. *Aristoteles*'te devletin oluşumunda aile, köy sıralamasını takip etmektedir ve Cicero'daki civitası, polis olarak nitelendirmiş ve insanların en son toplumlaşmalarını devlet olarak sonlandırmıştır. *Aristoteles*, insanın kendisini ancak poliste ifade etme olanağı bulduğunu belirtmiştir. Yani polis "ideal toplum" düzenidir. Cicero'nun devlet anlayışında, *Aristoteles*'in etkisi büyüktür. Cicero'nun civitası, polisin Latince ifadesidir.²¹

Cicero'ya göre bir devlet bu şekilde meydana getirilmektedir. Bu şekilde oluşturulan bir siyasi topluluğun oluşmasını da üç sebebe dayandırmaktadır. Bunlardan birincisi, insan topluluğu mevcut olmalıdır, bu Cicero'ya göre "*multitudo* (halk kütlesi)"dur. İkincisi, bu insan topluluğunun müşterek bir fikre tabi olmalarıdır, bu da Cicero'ya göre "*juris consensus* (yasaya bağlılık)"dur. Üçüncüsü ise bu insan topluluğunun birbirleriyle olan ilişkilerinde, menfaatlerinde bir "*utilitati communio* (ortak yarar)"nın sağlanmış olmasıdır.²²

Cicero civitas dahilinde "insanlık (*humanitas*)" ve hakkaniyetin hakimiyetinin şart olması gerektiğine inanmıştır. Cicero'ya göre, devletin amacı şu idi, "adalet" ve "kamu yararı"nın sağlanabilmesi. Devlet bu iki şeyi sağlarsa amacına ulaşmış demektir. Devletin yönetim şekli ne olursa olsun, amacı halkın menfaatlerini sağlamak ve aynı zamanda korumaktır. Bunu sağlarken ve korurken de adalet gibi bir argümanı kullanabilmektir. Bu yapılırken, yani adalet kurulurken ve toplumun geneline kabul ettirilirken, devlet kendi içinde de adalet esaslarına uygun olarak örgütlenmelidir. Çünkü Cicero'ya göre, adaletin olmadığı bir yerde ne yasadın, ne de "halk (*populus*)"tan bahsedilebilmesi imkansızdır. Cicero buradan da devletin temelini, adalete ve onun anlam bulduğu yasalara bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Cicero, devletin adalet prensibi üstüne kurulmasını, devletin yönetim şeklinden daha önemli görmüştür.²³

Bu konuyla ilgili olarak Cicero basit bir sınıflandırmada da bulunmuştur. Adalete dayalı her yönetim şekli "iyi", adalete dayanmayan her yönetim şeklide "kötü"dür.²⁴ Bu

²¹ Alaeddin Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 215

²² Recai Galip Okandan, age., s. 666

²³ Recai Galip Okandan, age., s. 667

²⁴ James E. Holton, "*Marcus Tullius Cicero*" *History Of Political Philosophy*, (Edited by Leo Strauss and Joseph Cropsey), The University Of Chicago Press, Chicago and London, 1987, s. 163

amaca ulaşılmada bir önemli esas da yöneticilerin gösterecekleri tutumdur. Yöneticilerde halkın refah ve mutluluğunu amaç edinmelidir. Her yönetici hem halka, hem de devlete karşı sorumludur. Cicero'ya göre, zaten bu ikisi birdir.²⁵

Cicero devletin kurulmasında, Roma'nın kurulmasını örnek olarak almıştır ve devletin kurulması sırasında bazı gerekli olan unsurlardan bahsetmiştir. Cicero bu konuda, zamanında da tartışılan konulardan biri olan devletin, deniz kıyısında kurulması gerektiği görüşüne karşı çıkmıştır. Bununla ilgili olarak da Platon'un "Yasalar" adlı eserindeki vermiş olduğu örneklerden faydalanmıştır.²⁶ Cicero'ya göre, deniz kenarında kurulu devlet, zaman zaman bir çok tehlikeyle karşı karşıya kalabilir. Denizden uzakta kurulan devletlerin ise kendilerine yapılan ani saldırılar olmak üzere dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı erken haber alarak, onlara karşı önlem alabilmeleri mümkündür. Ayrıca bu saldırıları karşılayabilme ve püskürtebilme şansları da vardır. Ancak deniz kenarlarında kurulan devletlerin bu şansları yok denecek kadar azdır(*De Rep. II, 3, 4*).²⁷

Ayrıca bu devletlerin açmazlarında biri de yüzyıllarca sürdürebilecekleri ne bir gelenek, ne de bir idari istikrar yaratabilmeleridir. Yabancı örf, adet kuralları ile bazı dış kaynaklı din anlayışları ve gelenekler bu tür ülkelere hemen girebilirler, hatta bir süre sonra mevcut geleneklerin tamamen ortadan kalkmasına sebep olabilirler. Bu devletlerde yaşayan toplumların vatanlarına bağlılığı az olmaktadır. Cicero'ya göre, buna en iyi örnek Kartacalılar'dır. Kartacalılar ülkelerinden ziyade, başka memleketlere seyahatlerle ilgilenmişlerdir. Ülkelerine karşı bu ilgisizlikleri, bir süre sonra Kartaca (Carthage) yıkılırken, gerekli çabayı göstermemelerine neden olmuştur. Nitekim Spartalılar'ın ünlü lideri Likürg, bu bağlamda aşağıdaki tespitleri yapmıştır. Likürg'e göre, deniz kıyısında kurulmuş devletlerin toplumlari, ticaret yoluyla, ülkelerinde olmayan bazı lüks mallara alışır ve bu düşkünlükleri toplumda yaygınlaşır. Bu da bu toplumların devletlerine bağlılıklarını azaltan bir unsurdur. Fakat bu olumsuz durumun aksine, bazen denizlerin kıyısında kurulan devletlere bu durumun bazı faydaları da vardır. Bu ülkelerde yaşayanlar kolay alış-veriş imkanlarıyla istedikleri veya kendilerine lazım olan şeyleri kolay elde edebilme ve kendilerinde de bolca bulunan malları kolay satabilme şansına da sahiptirler.

²⁵ James E. Holton, age., s. 163

²⁶ Recai Galip Okandan, age., s. 669

²⁷ Cicero, *De Re Publica*, s. 159

Bu durum da o ülkede yaşayan insanların refah içinde yaşamasına ve yönetimlerinden memnun olmalarını sağlayabilir(*De Rep. II, 5*).²⁸

Bu konular üzerinde önemle duran Cicero, her zaman Roma'nın kuruluş yerinin seçiminde, *Romulus*'un tercihinin doğruluğunu ispat etmeye çalışmıştır. Roma şehrinin denize ne çok yakın, ne de çok uzak olan konumuyla, yerinin tespitindeki doğruluğu açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Roma'nın Tiber Nehri kıyısında kurulmuş olmasının, Roma'nın gelişmesinde önemli katkıları olduğunu belirtmiştir. Bu nehir vasıtasıyla Roma'nın denizden sağlanabilecek tüm faydalardan yararlanabildiğini açıklamıştır. Cicero'ya göre Roma şehir olarak, bir civitas için en uygun yerde kurulmuştur. Roma'nın yüzyıllardır mevcudiyetini devam ettirebilmesi ve tüm saldırıları püskürterek, bu günkü güçlü konumunu sağlayabilmesi de bu yüzdendir(*De Rep. II, 5*).²⁹

B-Yönetim Biçimleri ve En İyi Yönetim (Cicero'nun Karma Anayasa Kuramı)

Cicero, yönetim biçimleri tasnifinde eski Yunan düşünürlerinin fikirlerini olduğu gibi kabul etmiştir. Özellikle *Platon*, *Aristoteles* ve en çok etkilediği düşünür, tarihçi *Polybios*'un bu konudaki düşüncelerini işleyen Cicero, bu düşünürlerin fikirleriyle beraber, hayranı olduğu Roma Cumhuriyeti'nin idaresi arasında bir paralellik kurmaya çalışarak, kendi yönetim biçimlerini ve "en iyi yönetim" düşüncesini geliştirmeye çalışmıştır. Bu nedenden dolayı, öncelikle *Platon*, *Aristoteles* ve *Polybios*'un bu konulardaki görüşlerini vermek, Cicero'nun bu konulardaki düşüncelerini anlayabilmek adına önemlidir.

Bu konuda ilk önce *Platon*'un görüşlerine bakmak gerekmektedir. *Platon* "*Devlet (Politeia)*" adlı eserinde önce "*ideal devleti*"nden bahsetmiş, daha sonra "yönetimlerin dolaşımı kuramını" ortaya atarak, yönetimlerin sınıflandırılmasını yapmıştır. Bu sınıflandırma ile *Platon* kendisinden sonra devlet üzerine çalışan ve düşünen bir çok düşünürü etkilemiştir.³⁰

²⁸ Cicero, *De Re Publica*, s. 162

²⁹ Cicero, *De Re Publica*, s. 163

³⁰ George Sabine, age., s. 34

Platon ideal devletinde toplumu sınıflara bölmüştür ve ideal devletin geleceği için bu sınıfların birbirlerine duymuş oldukları gereksinimlerden hareket ederek, değişmez kurumlara sahip ve adaletin ilahi olarak sağlandığı, efsanevi bir devlet tasvir etmiştir.³¹

Platon bu devletinde toplumun şu şekilde şekilleneceğini belirtmiştir:

“...(Kurulacak olan devlette) Toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama, sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baştaçı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklarda herhalde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir, altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla, ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp, hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüş katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini bekçiliğe yükseltecek ...(*Devlet* 415, a,b,c)”.³²

Platon bu yapıdaki devletin ideal devlet olmasının nedenini de şu şekilde açıklamıştır:

“... Devletimizin en iyi bir devlet olmasında en çok payı olan hangi değerdir? Yönetenlerle yönetilenler arasındaki düşünce birliği mi? Askerlerde korkulacak, korkulmayacak şeyleri gösteren törelerin korunması mı? Devletimizin başındakilerin anlayışlı, işbilir kimseler olması mı; yoksa çocuk, kadın, köle, hür insan, işçi, yöneten, yönetilen, herkesin, başkasının işine karışmadan, kendi işini yapması mı? ... Herkesin kendi işini yapma gücü, devletin üstünlüğünde ölçü, yiğitlik ve bilgelik kadar yer tutar.(*Devlet* 433, d)”.³³

Platon ideal devletini bu şekilde açıkladıktan sonra “en iyi ikinci yönetimi”ni açıklamaya çalışmıştır. *Platon* böyle bir yönetimi, ideal yönetimine göre, kendi yaşadığı

³¹ George Sabine, age., s. 48

³² Platon, age., s. 96

³³ Platon, age., s. 111

dönemin koşullarına daha elverişli olduğuna inandığı için öne sürmüştür. Burada Atina'nın komşusu olan Sparta'nın yönetim işleyişini ele alan *Platon*, bu devlette egemenliğin dağıtılması üzerinde durmuş ve "*Yasalar (Nomoi)*" adlı eserinde krallıktan, demokrasiden ve bunların arasındaki uzlaşma olarak gördüğü aristokrasiden bazı idari ögeler alarak kuracağı "*karma yönetimi*"ni açıklamaya çalışmıştır. Bu yönetimini, yönetme hakkının dağıtılabilmesi ve krallık ile halkın yönetimi olan demokrasi arasında bir uzlaşımın sağlanabilmesi olarak açıklamıştır. Bu "karma yönetim" anlayışından da, krallık, aristokrasi ve demokrasinin en iyi yönlerini alarak, "*ikinci en iyi devlet*"ini ortaya çıkarmıştır.³⁴

Platon, bu "ikinci en iyi devleti"nde yönetimi, toplumun içinden çıkan, ancak toplumdaki üstün kişilerden meydana getirmiştir. Bunun da toplumda azınlık olan seçkinler içinden, yaşlı ve bilge olanlar arasından oluşması gerektiğini belirtmiştir(*Devlet 739, c,d,e*).³⁵

Platon "ideal devleti"ni ve "ikinci en iyi yönetimi"ni açıkladıktan sonra, "*yönetimlerin dolaşımı kuramı*" adını verdiği teorisini açıklamıştır. Bu teoriye göre doğal olarak kurulan çeşitli yönetim şekilleri birbirlerini takip eden bir düzen oluşturmuşlardır. *Platon*, ideal devletine en yakın olarak gördüğü yönetimi ise insanların kabileler şeklinde yaşadığı dönem olarak görmüştür. Bu dönemdeki yönetim şekli, "*patriarşi*"dir. Bu kabileler daha sonra birleşmişlerdir. Bu birleşmelerin sonucunda yönetim tek bir kabile şefinin eline geçmiştir. Bu kabile şefinin tek yönetimi ile birlikte "*krallık*" kurulmuştur. Bu yönetimden, birkaç iyi kabile şefinin birlikte yönetimine geçildiği zaman yönetim "*aristokrasi*" olmuştur. Bu şefler "iyi" olarak nitelendirilirler. Bu kişilerin yönetimi de *Platon*'a göre, "gerçek krallık" ve "gerçek aristokrasi" olarak adlandırılmıştır. Bir süre sonra bu şeflerin sadece "şeref"e önem vermeleriyle "*timokrasi*" yönetimi kurulur. Bu timokrasinin şeref düşkünlüğü bir süre sonra her şeyin zenginlikle ölçüldüğü azınlığın yönetimine geçişe neden olur, bu yönetim şekli de "*oligarşi*" dir. Bu yönetimde herkesi bir zenginlik hırsı kaplar ve bunun sonunda "ayaktakımı" olarak tabir edilen halk iktidarı zorla elde edebilir. Bu şekilde halk iktidarı elde edince "*demokrasi*" yönetimi kurulmuş olur. Bu yönetim herkese özgürlük tanır. Bu özgürlük bir süre sonra "*yasal olmayan demokrasi*" yönetimine sebep olur. Ülkede bir kaos oluşur. Bu durum bir süre sonra bir

³⁴ George Sabine, age., s. 73

lider ve bu lider etrafında toplanan silahlı bir grubu ortaya çıkarır. Bu lider ülkedeki kargaşaya bir son verir ve “tiranlık” adlı tek adam yönetimini kurar(*Yasalar 709, e*).³⁶

Platon, devletlerin tarihsel bir süreçte nasıl değişim ve dönüşüm gösterdiklerini şu şekilde açıklamıştır:

“ ... Bu süre içinde binlerce kent kurulmuş, sayıca daha az olmayan binlercesi de yıkılmıştır, değil mi? Yine her bir yerde devlet kuranlar da her türlü siyasi yönetimi denememişler midir? Küçük devletler büyümüş, büyük olanlar küçülmüş, iyi devletler bozulmuş, kötü olanlar düzelmiştir, öyle değil mi?(*Yasalar 676, c*).³⁷

Yönetimlerin dolaşımından, “yasal” ve “yasal olmayan” yönetimleri açıklama yoluna giden *Platon*, bu şekilde yönetimlerin sürekli olarak değişerek, varlıklarını sürdürdüklerini açıklamıştır. *Platon*’un bu tasnifinde krallık, aristokrasi, demokrasi “yasal” yönetim şekilleri, tiranlık, oligarşi ve yasal olmayan demokrasi de “yasal olmayan” yönetim şekilleri olarak belirtilmiştir.³⁸

Platon’un bu fikirleri ve onun ekisi altında gelişen Akademia Okulu’nun öğretileri, felsefe alanındaki etkisini, bu okulun öğrencileri sayılabilecek *Aristoteles*’in ve bu eserlerin sonraki nesillere aktarılmasında önemli yeri olan Cicero’nun da katkılarıyla, M.S. VI. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Daha sonra *Platon*’un bu fikirleri, Avrupa’da, siyasi, sosyal alanda etkinliğini hissettirmeye başlayan Hristiyanlık dini için bir tehlike olarak görülerek, yasaklanmıştır. Ancak *Platon*’un görüşleri, daha sonra da “Hristiyanlık Felsefesi”nin temellendirilmesinde, *Aristoteles*’in felsefi ve siyasi düşünceleri ile birlikte en önemli düşünceler olarak yerini almıştır.³⁹

Platon’un düşüncelerini temelde izlemesiyle birlikte, bazı yönleriyle ve olayları daha ayrıntılı olarak ele almasıyla, somut olaylar üzerinde daha fazla durmasıyla ondan ayrılan *Aristoteles*, *Platon*’un bu konulardaki düşüncelerini geliştirmiştir. Özellikle “*Politika*” adlı eserinde devlet ve siyasetle ilgili görüşlerini açıklayan *Aristoteles*,

³⁵ *Platon*, age., s. 144

³⁶ *Platon*, *Yasalar*, Cilt I, (Çevirenler: Candan Şentuna-Saffet Babür), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 109

³⁷ *Platon*, *Yasalar*, Cilt I, s. 66

³⁸ Alaeddin Şenel, age., s. 196

³⁹ Neal Wood, age., s. 1

toplumların,⁴⁰ ulaşabilecekleri en iyi noktayı ve böylece en iyi yönetimi, kent devleti olan “polis”e ulaşmakla başarabileceklerini açıklamıştır(*Politika III, 1*).⁴¹ *Aristoteles*’i *Platon*’dan ayıran en önemli özellik ise “kölelik” kurumunu toplumun bir parçası olarak görmesi ve eşitsizliğin toplumda normal olduğunu görüşlerinde açıklamasıdır(*Politika I, 4*).⁴²

Bir toplumda köleliği normal olarak gören *Aristoteles*’in, bu konudaki görüşü şudur:

“... Köle, başka herhangi bir uşak gibi canlı bir yaratık olduğu için, bir çok araç gibi değerinde bir araçtır(*Politika I, 4*).⁴³

Bu yönüyle, seçkin anlayışıyla dikkat çeken ve aristokratik cumhuriyetçi görüşleri olan Cicero’nun düşüncelerine de kaynaklık eden *Aristoteles*, ayrıca ideal devlet anlayışında ve devletleri sınıflandırmasında da *Platon*’dan ayrılmıştır. Yöntem olarak *Platon*’u takip eden *Aristoteles*, konulara yüklediği anlamlarla ve açıklamalarıyla ondan ayrılmıştır ve bu görüşleriyle de Cicero’yu *Platon*’a göre daha fazla etkilemiştir.⁴⁴

Aristoteles, *Platon* gibi “yönetimleri sınıflandırma” yolu izlemiştir. *Aristoteles*’e göre, bir kişinin genel yararı izleyen yönetimi “krallık”, seçkin bir kesimin genel yararı izleyen yönetimi “aristokrasi”, çoğunluğun genel yararı gözetilen yönetimi “politeia”, çoğunluğun toplumdaki “halk” sınıfının çıkarlarını gözettiği yönetimi “demokrasi”, azınlığın sınıfsal çıkarını gözetilen yönetimi “oligarşi” ve bir kişinin yalnız kendi çıkarına hizmet eden yönetimiye “tiranlık” olarak belirlemektedir (*Politika III, 7*).⁴⁵

Aristoteles, *Platon*’un aksine “iyi” ve “kötü” yönetim ayrımına giderken, “yasal” ve “yasal olmayan” ayrımı yapmamış, bunun yerine “genel çıkar” ile “kişisel, sınıfsal çıkar” kavramlarını kullanmıştır(*Politika, III, 7*).⁴⁶ Ayrıca *politeia* kavramını kullanan

⁴⁰ *Aristoteles* toplumu, “yurttaşlar topluluğu” olarak görmüştür, yurttaşlar aynı zamanda devleti de oluşturur. Yunancada devlet *polis*, yurttaş da *polites* olarak adlandırılmıştır.

⁴¹ *Aristoteles*, age., s. 70

⁴² *Aristoteles*, age., s. 12

⁴³ *Aristoteles*, age., s. 12

⁴⁴ George Sabine, age., s. 88

⁴⁵ *Aristoteles*, age., s. 81

⁴⁶ *Aristoteles*, age., s. 81

Aristoteles, bu kavramı “demokrasi” ve “oligarşi”nin bir karışımı olan “ılımlı demokrasi” anlamında kullanmıştır.⁴⁷

Aristoteles'te “yönetimlerin dolaşımı kuramı” geliştirmiştir. Bu kurama göre, çeşitli yönetim anlayışlarının farklı eşitlik ve özgürlük anlayışları mevcuttur. Çoğunluk yönetimleri sayısal eşitliğe göre hareket ederken, azınlık ve tek kişi yönetimleri ise oranlı bir eşitlik anlayışını savunmaktadırlar. Bu nedenle de yönetimlerin dolaşımına ve değişmelerine sebep olan gelişmeler, yönetimlerin kendi eşitlik anlayışlarında aşırıya kaçmalarıdır(*Politika, III, 9*).⁴⁸

Bu şekilde yönetimlerin sınıflandırılışını ve dolaşımlarını açıklamaya çalışan *Aristoteles*'e göre en iyi yönetim, tek kişinin genel yararı gözettiği krallıktır. Bunun sebebini de toplumlarda ilk ortaya çıkan yönetim olması olarak görür (*Politika, III, 15*).⁴⁹ Ancak *Aristoteles* krallıktan da üstün olarak gördüğü ve “erdemce mutlak olarak en iyilerin iktidarda buldukları(*Politika IV, 7*)”⁵⁰ diyerek tanımladığı, “aristokrasi”yi gerçek yaşamda olamayacak kadar mükemmel olarak belirtmiştir. *Aristoteles* bu yönetimin krallığa göre daha iyi bir yönetim olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Hepsi iyi olan çoğunluğun egemenliğine en iyilerin egemenliği ya da gerçek aristokrasi, tek'in egemenliğine de krallık diyebilirsek, o zaman devletler için bir yönetim biçimi olarak, aristokrasi krallığa yeğdir(*Politika III, 15*).”⁵¹

Bu görüşlerinden sonra *Aristoteles* “kurulabilir en iyi yönetim” anlayışına yönelir. *Aristoteles*'in bu anlayışına göre, bir devlet mümkün olan en eşit ve benzer insanlardan, eşit siyasi haklara sahip vatandaşlardan kurulur ise, bir süreklilik sağlayabilir. Bu şekildeki devlette hakim yasayı da “ortalama” diye tabir etmiştir(*Politika, III, 16*).⁵²

Aristoteles'te *Platon* gibi, efsanevi bir “ideal devlet” teorisi kurmuş ve bu teorisini yine “*Politika*” adlı eserinde açıklamıştır. Bu ideal devlet, erdemlilerce yönetilecek ve sadece erdemi amaç edinen kişilerin yönetimiyle oluşturulacaktır. Bu devlette her yönden

⁴⁷ Alaeddin Şenel, age., s. 219

⁴⁸ *Aristoteles*, age., s. 83

⁴⁹ *Aristoteles*, age., s. 99

⁵⁰ *Aristoteles*, age., s. 121

⁵¹ *Aristoteles*, age., s. 101

güçlü insanlar olacak ve asker gibi yetiştirileceklerdir. Bu insanlar bu yapılarıyla mutlu ve erdemli birer vatandaş olacaklardır. Bu devlette hiçbir vatandaş aç olmayacaktır. Devlet vatandaşların her türlü ihtiyacını karşılayabilecektir. Bu sebeple de insanlar aç kalmamak için uğraşmayacaklar ve kendilerini erdemli, güçlü yapabilecek işlerle uğraşacaklardır. Bazı yazarlar, *Aristoteles*'in bu devletini “*askerler ve bilgeler aristokrasisi*” olarak adlandırmışlardır.⁵³

Aristoteles'in genel anlamda seçkin olan ve eşitsizlikçi, mükemmeliyetçi devlet anlayışı, bir çok düşünürü önemli derecede etkilemiştir. *Aristoteles*'in görüşleri özellikle on üçüncü yüzyıldan sonra gelişen devlet anlayışlarını etkilemiştir ve bazı “totaliter” yönetim anlayışlarına temel oluşturmuştur. *Aristoteles*'in diğer felsefi görüşleri de fizik, mantık, teoloji gibi bilim dallarının gelişiminde önemli etkileri olmuştur.⁵⁴

Roma siyasi düşüncesinin ve tarihçiliğinin ilk temsilcisi olarak kabul edilen, bunların yanında, bir Yunanlı olarak diğer Romalı düşünürlerden ayrılan *Polybios*, eski Yunan düşüncesinin Roma'ya girmesinde etkili olmuştur. *Polybios*'un özgün olmayan, fakat Romalılar için yeni olan fikirleri özellikle Cicero'nun düşüncelerini oldukça etkilemiştir.⁵⁵

Polybios bir tarihçi olarak ön plana çıkmıştır. Yazmış olduğu önemli eseri “*Tarihler (Historia)*”de, hayran olduğu Roma'nın Akdeniz Havzası'na hakimiyetini nasıl sağladığını anlatmıştır. *Polybios*, bu eserinin altıncı kitabını Roma Anayasası'na ayırmıştır. Bu kitapta siyasi düşüncelerini de ortaya koymuştur. *Polybios*'un siyasi düşüncelerinde en dikkat çekici noktaysa, aslında Roma siyasi sistemini vermeye çalıştığı “*yönetimlerin dolaşımı kuramı*”dır. *Polybios* burada, bir devletin veya yönetimin başarılı, başarısız olmasını “anayasa”sına bağlamıştır (*His. VI, I, 3*).⁵⁶

---

⁵² Aristoteles, age., s. 104

⁵³ Alaeddin Şenel, age., s. 225

⁵⁴ M. A. Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 386

⁵⁵ M. A. Ağaoğulları; L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Kitabevi, Ankara, 1991, s. 19

⁵⁶ Polybios, “*Histories*” *The Historians of Ancient Rome*, (Edited by Ronald Mellor), Routledge Press, New York, 1998, s. 48

Polybios da yönetimlerin sınıflandırılmasında *Platon* ve *Aristoteles*'e yakın bir sınıflandırma yapmış ve "yönetimlerin dolaşımı kuramı"nı da şu şekilde vermeye çalışmıştır:

" ... Her bir mutlak hükümetin bir *krallık* olduğunu söyleyemeyiz. Gönüllü olarak kabul edilen ve korku ya da güç yerine akla dayanarak yönetilen hükümeti *krallık* olarak nitelendirebiliriz. Yine her oligarşiyi aristokrasi olarak nitelendiremeyiz. Aristokrasi ancak güçleri, yetenekleri esas alınarak seçilen en adil ve akil adamlar tarafından kullanıldığı zaman mevcut olur. Benzer şekilde, halkın tamamına istedikleri veya niyet ettiklerini yapma hakkının verilmesi, demokrasinin kurulması açısından yeterli değildir. Fakat, şayet bir toplumda Tanrılara saygı, ebeveynin koruması, yaşlılara hürmet ve kanunlara uygun davranma, geleneksel ve mutad bir davranış şeklini almışsa, bu toplumda hükümet şekli olarak demokrasinin varolduğunu söyleyebiliriz. Böylece altı tür şekli sayabiliriz. Üçü biraz önce değinilen ve en yaygın biçimde bahsedilen hükümet şekilleridir ve diğer üçü bunlarla alâkâlı hükümet şekilleridir. Bunlardan kastım, despotizm, oligarşi kuru kalabalık yönetimidir. Bunlardan birincisi, kendiliğinden, olayların gelişimi doğrultusunda ortaya çıkar. Bundan sonra gelen ise *krallıktır*. *Krallık*, bununla alâkâlı ve bunun yozlaşmış türü olan tiranlığa dönüşür. Her ikisi de tekrar yok olmuş ve aristokrasi doğmuştur. Bu sonuncusu da zaman içinde kendiliğinden yozlaşmak suretiyle oligarşiye dönüşür. Bu yönetim şekillerindeki yöneticilerin haksız davranışlarından halkın intikam alma arzusu sonucunda demokrasi ortaya çıkar. Demokrasinin ortaya çıkış sürecinde beliren şiddet ve kanunların ihlâli ile birlikte, tam anlamıyla kuru kalabalık yönetimi ortaya çıkar. Burada belirttiklerimin doğruluğunun daha açık ispatı, değişik hükümet şekillerinin doğal kökeni, meydana geliş şekilleri ve yok oluşlarının dikkatle gözlemlenmesi ile edinilebilir. Sadece bunlardan her birinin ortaya çıkışının açıkça anlaşılmasıyla, bu hükümet şekillerinin gelişmesi, zirveye ulaşması ve çöküşü hakkında ve aynı zamanda bu aşamaların ne zaman, nerede ve hangi şartlar altında tekrarlanmasının beklenebileceği hakkında kesin bir fikir edinilebilir. Bu yönetimin özellikle Roma Anayasası'na uygulanabileceğini düşünmekteyim; çünkü bu anayasanın orjini ve gelişimi, doğal sebepler ile oluşmuştur(*His. VI, I, 4*).⁵⁷

Polybios bu görüşleriyle "*karma anayasa kuramı*"nın zeminini hazırlamıştır. Böylece *Polybios*'a göre, hiçbir yönetim biçimi değişmekten ve bir süre sonra yozlaşarak,

yıkılmaktan kendisini kurtaramaz. Bu yozlaşma ve yıkılış ancak bir şekilde engellenebilir, o da siyasi gücün, birbirlerine her yönden aşırıya kaçmalarını engelleyecek şekilde ve birbirlerini denetleyecek bir şekilde kurumlara paylaştırılmasıdır. *Polybios*'a göre bu şekilde devlet içindeki dengeler sağlanır ve yıkılmayı ortaya çıkaran nedenler ortadan kaldırılabılır. Romalılar uzun tarihleri boyunca yaşadıkları deneyimlerle bunu başarabilmişlerdir. *Senato*, tiribun (halk) ve *consuller* beraberliğiyle toplumsal bir uzlaşma sağlayan Roma Cumhuriyeti, anayasası ile de *Polybios*'un "karma anayasa kuramı"nın da doğrulamasıdır(*His. VI, I, 9*).⁵⁸

Cicero, bu görüşleriyle *Platon* ve *Aristoteles*'ten almış olduğu devlet anlayışını ve yönetimlerle ilgili görüşlerini Roma devleti örneğinde açıklamaya çalışan *Polybios*'un düşüncelerini, yaşamış olduğu dönemdeki siyasi gelişmeler ışığında yeniden değerlendirerek, eserlerinde insanlara vermeyi amaçlamıştır. Cicero'ya göre, kendisinin ve eski Yunan düşünürlerinin belirlemiş oldukları kurallar içinde kurulmuş olan bir devletin, aynı zaman da çok iyi sistemleştirilmiş bir yönetime de ihtiyacı vardır. Bir devletin kendisini idare edebilecek, koruyabilecek, bir otoriteye ve bir kuvvete sahip olması gerekmektedir. Bir devletin, bu gücü oluşturamadığı sürece, sürekliliği olan siyasi ve idari bir yapı kurabilmesi mümkün değildir(*De Rep. I, 26*).⁵⁹

Cicero, yönetim şeklinin, tek bir kişiye (kral), bazı sebeplerle belirlenmiş bir çok kişiye (aristokrasi) veya halk (populi)ın kendisine (demokrasi) verilmesine göre belirlenebileceğini açıklamıştır. Bütün bir iktidar tek kişide ise bu kişiye "kral", devlet şekline de "krallık" denmektedir. Eğer iktidar ülkenin çeşitli koşullarından dolayı ortaya çıkmış olan elit (seçkin) bazı kimselerin elinde ise ülkede "aristokrasi" hakimdir. Cicero'nun "halkçı (demokrasi)" diyerek tanımladığı devlette ise her şeyin halk elinde olduğu devlettir. Bu üç yönetim şeklide mutlak en iyi yönetimler olarak görülebilecek yönetim şekilleri değildir. Bu yönetim şekillerinden her biri, ait oldukları toplulukla bağlarını koruyabildikleri sürece, biri diğerinden üstün sayılabilecek yönetim şekilleridir (Cicero burada *Aristoteles*'in "nitelik ölçütünü" dikkate alarak bu sınıflandırmaya girişmiştir). Önemli olan, dürüst, akli başında bir krallık veya seçkinler iktidarı, hatta (Cicero'nun en az beğendiği ve sürdürülmesini en zor gördüğü) halkçı bir iktidar dahi, adil

⁵⁷ Polybios, age., s. 49

⁵⁸ Polybios, age., s. 53

⁵⁹ Cicero, *De Re Publica*, s. 117

bir düzen sağlayabildikleri sürece, istikrarlı ve iyi bir iktidar olarak görülebilir, sürekliliği olan bir devleti sağlayabilirler(*De Rep. I, 42*).⁶⁰

Bu üç yönetim şeklinin de eksikliklerini ortaya koymaya çalışan Cicero, krallık yönetiminin koyduğu yasalarda ve vermiş olduğu kararlarda, ülke üzerinde bir fikir birliğinin sağlanamayacağını, aristokraside ise yasa koyma ve halkın yönetime katılabilmesinin mümkün olamayacağından ötürü, halk adına sıkıntıların olacağını belirtmiş ve her şeyin halka bırakılması durumunda ise eşitliğin görece sağlanmış olacağını, liyakat ile hakkaniyeti sağlamanın ise imkansızlığını belirtmeye çalışmıştır(*De Rep. I, 43*).⁶¹

Cicero bu sorunları açıklamaya çalışmakla birlikte, kendisinin karışık, düzenden yoksun bir yönetim şeklini de istemediğini belirtmiştir. Bu üç yönetim şekline kendisinin en beğendiği yönetim şeklini de krallık olarak açıklamıştır. Cicero'yu bu görüşe götüren sebep ise bu yönetim şeklinde kararların tek bir kafadan çıkarak şekillenmesinden ötürü, devletin bir istikrar yakalamasının daha kolay olabileceğine olan inancıdır. Cicero, verdiği örnekler ışığında yönetenlerin kişiliği ve yaptıklarıyla, yönetimin “iyi” ve “kötü” niteliklerini açıklamaya çalışmıştır(*De Rep. I, 44*).⁶²

Cicero, her şeye rağmen bu üç yönetim şeklini “iyi” olarak nitelendirmiştir. Ancak Cicero, kralın adil yönetimini bir müddet sonra kaybedebileceğini, keyfi bir yönetim tarzı benimseyebileceğini ve bu durumda meşruiyetini kaybedeceğini belirtmiş, bununla beraber yönetim biçimlerinin en tehlikelisi ve korkuncu olarak gördüğü “*tiranlık*” yönetimine geçilebileceğini açıklamıştır. Tiranlık yönetiminin en büyük tehlikesi ise bu durumda devletin geleceğinin de tehlikeye girebilmesidir(*De Rep. I, 42*).⁶³

Cicero, aristokratların idaresindeki yönetimin ise bir müddet sonra, yine aynı gelişmelere paralel olarak meşruiyetini kaybedebileceğini belirtmiştir. Bu durumun krallığın, tiranlaşmasından tek farkı, adıdır. Aristokrasi artık “*oligarşi*” adını alır. Bu durumun Cicero'ya göre bir devlet için en büyük tehlikesi iç savaştır. Hatta başka

⁶⁰ Cicero, *De Re Publica*, s. 131

⁶¹ Cicero, *De Re Publica*, s. 132

⁶² Cicero, *De Re Publica*, s. 133-134 (Bu konuda, hikaye eder bir anlatım tarzı kullanan Cicero'nun bu konuyla ilgili verdikleri örnekler, bu eserde 132-135 sayfalar arasında bulunmaktadır.)

⁶³ Cicero, *De Re Publica*, s. 131

devletlerin bu güçsüz durumdan faydalanarak da ülkeyi işgal etmeleri mümkündür(*De Rep. I, 43*).⁶⁴

Halk kütesinin iktidarında biçimlenen “halkçı” yönetim veya “demokrasi” ise bir süre sonra ülke içinde bir “kaos”a sebep olur (Cicero’nun halk egemenliğinden en çok çekinme sebebi, devlet içinde eşitlik adı altında bir karışıklığın ortaya çıkmasının kaçınılmaz oluşudur). Bu şekilde ülke içinde kanunsuzluğun hakimiyeti, yani demokrasinin bozulmuş hali “oklokrasi* (kalabalığın yönetimi)” ortaya çıkar. Bu yönetimde kimse kimseyi durdurabilecek bir çoğunluk elde edemez, devlet oldukça zayıflar, bazı durumlarda ancak bir dış müdahale bu dağılan halkı toparlamaya yardımcı olabilir(*De Rep. I, 44*).⁶⁵

Cicero, her yönetim şeklinin yukarıdaki şekillerle olumsuz bir yönetim şekline dönüşebileceğini ve devletin geleceği için tehlikeli durumların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Cicero, yine devletin ilk kuruluşunda başvurduğu doğayı devreye sokmuş ve tüm ülkelerdeki yönetim şekillerinin günün koşullarına göre sıralı bir şekilde hüküm sürebileceğini söylemiştir. Cicero, bu yönetimlerin birbirlerine geçişini ve devlet içerisindeki siyasi değişikliklerle ilgili olayları kavrayabilmenin, olanları analiz ederek bir anlam çıkartabilmenin ancak filozoflara özgü bir şey olduğunu belirtmiştir (Cicero bu görüşünde Platon’un “filozof devlet adamı”⁶⁶ görüşünden etkilenmiştir). Cicero bundan dolayı idarecilerin bir kısmının ve halkın tamamının bu geçişleri anlayamayacağını ve bu dönüşümün sürekli olacağını belirtmiştir. Bu dönüşüm ona göre şöyle olur, kral, yönetiminin devamı için halka (halk, bu yönetimde tebadır) karşı, “şefkat”, “sevgi” ve “adalet” gibi argümanlarla hareket etmeye çalışır. Ancak bu yönetimi tersine çevirdiği an yönetim, “zorbalık” olur ve “tiranlık” rejimi fiilen kurulur. Bu rejim o ülkedeki çeşitli nedenlerle oluşmuş “seçkin” bir zümre tarafından yıkılırsa (Cicero’ya göre bu değişim tarihte genelde bu şekilde olmuştur), aristokrasi yönetim şekli olarak devlete hakim olur. Bu yönetimde, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan halk kitlesinin haklarını hiçe sayar,

⁶⁴ Cicero, *De Re Publica*, s.133

* ochlacracy

⁶⁵ Cicero, *De Re Publica*, s.133

⁶⁶ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için; Platon, *Devlet*, (Çevirenler: Selahattin Eyyuboğlu - M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000 adlı eserde; sayfa 126-206 (450, a; 542,e) arasına bakılabilir.

keyfi bir yönetim içine girerse, halk bir müddet sonra bu yönetime başkaldırır ve çoğunluğu oluşturmanın avantajı ile yönetimi ele geçirir. Bu yeni yönetim ile “demokrasi” meydana getirilir. Cicero burada bir noktayı önemli görmektedir. Halk bu hareketi bir krala karşı da yapabilir, ancak aristokrasinin kötüleşmesinin aksine, iyi olarak yönetim eden bir krala yapılan başkaldırı, kolaylıkla başarılı olamayacağından ötürü bir “kaos” ortamı yaratır. Ancak bu hareket başarılı olur ise, ama yönetime gelen halk, bir zaman sonra kendi çıkarlarını en üst olarak görürse, demokrasi oklokrasi (ochlocracy) olur ve yine “kaos” kaçınılmaz olur(*De Rep. I, 43, 44, 45*).⁶⁷ Cicero’ya göre bu yönetim herkesin bir özgürlük ve eşitliğini gündeme getirir. Ancak bu konumdaki insanları bir müddet sonra memnun ve mutlu etmek imkansız bir hâl alır. Cicero’ya göre bu son merhale olamaz, bu mutsuz ve memnuniyetsiz halk kütlesi bir süre sonra ülkeyi “kaos”a sürükler. Bu “kaos” bir dönem sonra ülkede bir tiranı zorunlu kılabilir. Bu tiran çok gecikmez, nasıl krallık ve aristokrasinin kötü yönetimi halk için çekilmez bir hale getirebiliyorsa, aşırı “özgürlük” ve “eşitlik”te insanların, esaret altına girebilmelerine neden olabilir. Bu durum da devletlerin ve toplumların tamir edilemez zararlar görmeleriyle neticelenir. Cicero’ya göre insanoğluna verilebilecek en geniş özgürlük, en büyük tiranlığın doğumuyla neticelenir(*De Rep. I, 45*).⁶⁸

Cicero bu özgürlük halini şu şekilde açıklamıştır:

“ ... Bu tür bir demokrasi, liderlere tabi olmuş insanlara huzur vermez, onları gönüllü kölelikle suçlar. Kamu işleri gereği gibi yerine getirilemez ... Bu yüzden, bu şekildeki bir yönetim aşırı özgürlüklerle doludur ... Kölelerin ve kadınların hakları, sahipleri ve kocalarıyla bir olur ... Köpekler, atlar, hatta eşekler bile bu tür bir ortamda, kimseyi dinlemezler ve insanları ezerler, yol hakkının onlara verilmesini isterler ...(*De Rep. I, 43*)”⁶⁹

Cicero, buna rağmen az bir olasılık olsa da tam bir “özgürlük” içinde yaşayan insanların türlü tehlikelere karşı koyabilecek, cesur ve güvenilir liderler seçebileceklerini söylemiştir. Bu liderler azınlık olan bir kısım insanlar aleyhine ve halka bazı aşırı imtiyazlar verebilirler. Bu liderler çevrelerine kendilerini tamamen destekleyen bir grup insan toplarlar. Çevrelerindeki bu insanların oluşturdukları grup, liderlerin bir zaman sonra

⁶⁷ Cicero, *De Re Publica*, s. 132

⁶⁸ Cicero, *De Re Publica*, s. 135

tüm ülke genelindeki gözü ve kulakları olurlar, lider farkında olmadan sadece bunları dinler, bunların dediklerini yapar. Bu gruplar da bu durumdan faydalanarak zamanla toplumdaki tüm imtiyazlardan tek faydalanan “zümre” halini alırlar. Bu kişiler zamanla lidere karşı toplum içerisinde bir tepkinin oluşmasına da sebep olabilirler. Bu kişi ve çevresindeki gruplar, ülke içindeki seçkin ve iyi niyetli bir grup tarafından devrilir ise “aristokrasi” yeniden gündeme gelir. Bu “iyi” seçkinler grubunun bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanabilir ve yıkmaya çalıştıkları lider ile çevresindeki grubun iktidarı sağlamlaşabilir, böylece yönetim şekli yine “oligarşi” adını alarak bir süre daha devam edebilir(*De Rep. I, 44*).⁷⁰

Cicero, aristokrasinin halkın genelinin yararına olan bir yönetim sürdürdüğü müddetçe, varlığını devam ettirme şansının bulunduğunu belirtmiştir. Bu grubun da keyfi yönetimi sonunda tekrar “oligarşi”nin gündeme geleceğini ve bu yönetimin iktidarı elde tutabilmesinin imkansız olduğunu söyler. Bu da yine bir dönüşümü zorunlu kılar, bu yönetimin sonu da yine tek kişinin veya halkın “iyi” veya “kötü” yönetimini gündeme getirir. Cicero, bir devletin devam ettiği müddetçe, bu şekilde el değiştirmelerle yaşamını sürdüreceğini açıklamıştır. Sürekli olarak yaşanan bu değişim siyasi olarak, devletin şekillenmesiyle neticelenmiştir(*De Rep. I, 44*).⁷¹

Cicero daha önce de belirtildiği gibi en iyi yönetim şeklinin, istikrarın daha kolay sağlanabilmesi açısından “krallık” yönetimi olduğunu açıklamıştır. Cicero’ya göre “iyi” bir krallıkta yönetimdeki kral “aile reisi” gibidir. Bu yönetimde kral halkı yani tebasını çocukları gibi görüp, onları koruyup, haklarını gözettikçe iktidarını sağlamlaştırır. Cicero, krallığın en “iyi” olduğunu düşündüren olayların doğada aranması gerektiğini belirtmiştir. Dünyada hakim olan tek varlık “Tanrı”dır. O da büyük “Jüpiter”dir. İnsanın nefesine göre hareket etmesini de durdurabilen yine tek bir şey vardır, o da “akıl”dır. Ailede tek sözü geçen vardır, o da “baba”dır. Böylece tek olan şeylerin hakimiyeti mutlaktır. Bunlar gibi bir ülkede de insanları yönetecek tek bir kişi vardır, o da “kral”dır. İnsanlarda zaten ilk topluluklarını kurdukları zaman, kendilerini yönetmesi için tek bir kişi seçmişlerdir. Burada Roma’yı örnek olarak gösteren Cicero, Roma’nın da bu şekilde seçilen tek bir kişi tarafından yönetildiği iki yüz yıl boyunca iyi bir şekilde idare edildiğini belirtmiştir. Bu

⁶⁹ Cicero, *De Re Publica*, s.132

⁷⁰ Cicero, *De Re Publica*, s. 135

⁷¹ Cicero, *De Re Publica*, s. 135

devirden sonrada, “cumhuriyet” döneminde de ülkenin sıkıntıya düştüğü zamanlarda, tek bir kişiye devleti yönetim etme yetkisi verilmiştir. Cicero’ya göre, bu dönemlerde devleti yönetme yetkisi olan “diktatörlük”, krallıkla aynı olan bir iktidardır(*De Rep. I, 35-38*).⁷²

Cicero tek kişi ile yönetilmemenin, bazen tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini de belirtmiştir. Çünkü tek kişinin yapmış olduğu gözlemler ve almış olduğu kararların, bir çok fikre ve bakış açısına sahip bir çok kişiye göre doğruya ulaşabilme şansı daha yüksektir. Krallığın yanında, aristokrasinin de bazı yönleri ile “iyi” bir yönetim olarak yer alabileceğini belirtmiş ve krallık ile demokrasi arasında daha yumuşak bir yönetim olarak gördüğü aristokrasinin, bazı durumlarda ülke adına en iyi yönetim şekli olabileceğini kabul etmiştir. Ancak Cicero’ya göre, demokrasinin de iyi yönleri olduğu göz ardı edilmemelidir. Demokrasinin en faydalı yönü, halkın devlet işlerine iştiraki sayesinde, zaman zaman yöneticileri yönlendirebilme gücünü eline alabilmesidir(*De Leg. III, 10*).⁷³

Cicero derinlemesine bir şekilde yönetim biçimlerini irdelemiştir. Sonuç olarak, bu üç yönetimin de doğal yönetimler olduğunu, bir devlette, belli bir zamanda bu üç yönetimden birinin hüküm sürmesinin normal olduğunu ifade eden Cicero, yine de en iyi yönetimin bunların dışında aranması gerektiğini de belirtmeden edememiştir(*De Rep. I, 26*).⁷⁴

Cicero’nun önce aradığı, sonra analiz ederek, tanımlamaya çalıştığı yönetim şekli, Roma Cumhuriyeti’nde yaşandığına inandığı “karma anayasal düzen”dir. Cicero’ya göre, bu düzen o güne kadar ki en iyi olandır. Cicero öncelikle açıklamaya çalıştığı temel (sade) anayasal düzenleri, zalimlerin hükümdar olmasına ortam sağlamaya eğimli olması nedeniyle eleştirmiştir. Roma’da olduğu gibi üç yönetim biçimini bir arada toplayan karma anayasal düzeni “ılımlı ve dengeli hükümeti”, tercih etmesi nedeniyle kabul etmekte ve en sağlıklı yönetim biçimi olarak onu görmektedir. Bu çeşit bir devlette bir kral, yasama (*potestas*) yetkisi, seçkinlere yetki (*auctoritas*), halka özgürlük (*libertas*) vardır. Haklar, ödevler ve görevler eşit ve dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Her vatandaşın kendi mevki ve statüsü vardır. Gerçek ve adil eşitliğe ek olarak, karma bir anayasal düzen

⁷² Cicero, *De Re Publica*, s. 124

⁷³ Recai Galip Okandan, age., s. 677

⁷⁴ Cicero, *De Re Publica*, s. 117

muazzam bir istikrar sağlar. Bunun nihai sonucu uyumlu bir devlet ve güvenli bir sosyal düzendir.⁷⁵

Cicero'nun bu düşüncelerle açıklamak istediği “en iyi devleti”ni, kendi düşünceleriyle yoğurarak, kendine özgü bir yapıda açıklamaya çalıştığı görülmüştür. Cicero'nun “*en iyi devleti*”, adalet ilkesine bağlı olma, uygun olma, ahenkli olma gibi koşulları içinde barındıran, krallık, aristokrasi ve demokrasinin en mükemmel yönlerini birleştiren bir siyasi sistemden oluşmaktadır. Bu üç yönetim şeklinin de birbirinden üstünlükleri, aynı zamanda bu yönetimlerin birbirleriyle yer değiştirmelerindeki esası da teşkil etmektedir. Cicero'nun “en iyi devleti”, bu iyi yönleri ile diğerlerine karşı daima tercih edilmesini sağlayacaktır(*De Rep. II, 23*).⁷⁶

Cicero “en iyi devleti”ni şöyle açıklamıştır:

“ ... Kralların tebasına karşı duymuş olduğu şefkatten dolayı krallığı, yönetimi altındaki insanlara akıl vermedeki bilgeliğinden ötürü aristokrasiyi, özgürlüğü sağlamasından dolayı demokrasi tercih ediyorum ... Muhakkak bir kamu devletinde tek egemen ve krallık niteliklerinde bir öge olmalıdır. Bazı yetkiler aristokrasi verilerek, bilgeliklerinden faydalanılmalıdır. Son olarak da, toplumun genelini ilgilendiren konularda son söz halka bırakılmalıdır(*De Rep. I, 35*).”⁷⁷

Bu şekilde kurulmuş, ahenkli yönetimler istikrarlı olabilir. Bu yönetimde, halkın iktidarı ile kralların otoritesine sahip bir yapı, biraz da “törpülenmiş aristokrasi”⁷⁸ kendisini gösterebilir. Bir devlette krallara mahsus üstün bir iktidarın varlığı, bazı işlerin yapılmasında halkın iradesine göre hareket edilip, halka saygı gösterilmesi ve ülkenin bir şekilde seçkin kesimini oluşturan, ileri gelenlerinin şahsiyetlerini de barındırabilecekleri mevkilerle onurlandırılmaları, o devletin geleceği adına önemli olabilir, en faydalı yönü ise ülke içinde bir uzlaşmanın sağlanmasıdır(*De Rep. I, 45*).⁷⁹

Bu yönetimde, yine bir tek kişinin kudretiyle, seçkin kimselerin veya bunların oluşturdukları otoritenin hakimiyeti söz konusu olabilir ve halk için de özgür bir yaşama

⁷⁵ Neal Wood, age., s. 162

⁷⁶ Cicero, *De Re Publica*, s. 180

⁷⁷ Cicero, *De Re Publica*, s. 125

⁷⁸ Bu törpülenmenin ne anlamda gerçekleştiğini Cicero açıklamamıştır.

ortamı sağlanabilir. Böylece, insanoğluna bahşedilmiş bir özellik olan “otorite”, “düzen”, “eşitlik” ihtiyaçları karşılanmış ve tatmin edilmiş olur. Böylece herkesi memnun edebilecek bir siyasi sistem oluşturulmuş olur(*De Rep. I, 45*).⁸⁰ Bu sistemde istikrarsızlık, ani iktidar değişiklikleri yaşanmaz. Bu yönetimde kargaşa çıkabilecek bir durumun oluşmasına hiçbir zümre izin vermeyecektir. Bu durumda ülke içerisinde birbirleriyle zıt kutuplarda bulunanlar arasında bir uzlaşma zorunlu bir hal alır. Cicero, “*Karma Anayasa Kuramı*” olarak adlandırılan bu “en iyi devleti”nin, aynı zamanda Roma’da uygulandığını da ispatlamaya çalışmıştır. Bu konuda hiçbir yönetim şeklinin, ataları tarafından kendilerine bırakılan ve “cumhuriyet” yönetimi adıyla sürdürülen yönetim şekliyle karşılaştırılmayacağını belirtmiştir. Kendi döneminde bazı çalkantılar yaşadığını kabul ettiği cumhuriyet rejiminin, tüm dünyaya bir “model” oluşturabileceğini ve “en iyi” idari işleyişin yine bu şekilde olabileceğini belirtmiştir(*De Rep. I, 44*).⁸¹

Cicero’nun bu düzeni şu şekilde işlemektedir:

“Harplarda (bir nevi müzik aleti) ve flütlerde veya ses sanatçılarının farklı tonlardaki belirli bir harmonideki sesleri korunmalıdır, müdahale etme veya engelleme eğitilmiş bir kulağa sahip dinleyici için tahammül edilemez ve bu mükemmel anlaşma ve uyum farklı tonlardaki seslerin orantılı bir şekilde bir araya gelmesinden oluşur. Bu durum birbirine benzemeyen unsurların uyumlaştığı bir durumdur. Adil ve kabul edilebilir bir karışımla tıpkı müzik tonlarında olduğu gibi, üst, orta ve alt sınıfı oluşturur. Müzisyenlerin besteye/şarkıya göre uyum içerisinde çaldığı şey uyum içerisindeki bir durumdur. Bu durum, toplum için kalıcı en sağlam ve en iyi banttır; ve bu nevi bir uyum yargının yardımı olmaksızın asla ortaya çıkmaz(*De Rep. II, 69*).”⁸²

Cicero burada, yaşamış olduğu dönemden bir önceki yüzyılda, bir dönem *consullük* yapan *Gracchius* kardeşlerden önceki Roma’nın altın devrine bakmaktadır. Bu dönemden önce Roma devlet yapısı doğal süreci takip etmektedir. Roma yüzyıllar boyunca bir çok güvenilir, erdemli devlet adamları sayesinde gelişip, zamanın akışına göre kendini yeniden düzenlemeyi başarmıştır. Cicero, cumhuriyet konusunda önemli Romalı

⁷⁹ Cicero, *De Re Publica*, s. 134

⁸⁰ Cicero, *De Re Publica*, s. 135

⁸¹ Cicero, *De Re Publica*, s. 133

⁸² Neal Wood, age., s. 162

devlet adamı *Cato*'nun "Roma halkına giden"⁸³ örneğini alır ve Roma devletinin yaşam tarihini inceler. Doğal süreci takip ederek devletin kuruluşunu, gelişmesini, olgunlaşmasını ve nihayetinde ideal hale gelmesini ele alır ve konuyu tarihsel bir anlatımla açıklamaya çalışır.⁸⁴

Cicero bu bakış açısı ile hiçbir zaman ideal Roma devletini basit bir karma yapı olarak tanımlamamıştır. Roma düzenini, daha çok, "ılımlı ve dengeli", "iyi düzenlenmiş", "adil bir denge" veya "eşit karışım" olarak tanımlar.⁸⁵

Cicero, bu tanımlamadan sonra Roma'nın yönetim açısından tarihi gelişimini özetlemiştir. Roma devleti bir sistem olarak ilk halinde bir krallıktır. Bu krallık, aksayan yönleri ve çeşitli sebeplerle bir şekilde yıkılmıştır. Yıkılan krallığın yerini krallığı sona erdiren aristokratlar tarafından, ama daha zayıflamış yetkilerle donanmış, belirli sürelerle seçilen kral benzeri yetkilileri olan ve "*consul*" adı verilen kişiler almıştır. Bu dönemde halkın devlet işlerinin yönetimindeki payı oldukça zayıftır. Bu sistemdeki ana kurum "*Senatus*"tur. Cumhuriyet döneminde yaşanan patriciler ve plebler arasındaki mücadeleler sonrasında, halk (avam) yani plebler, "*tribunusluk*" diye bir kurumu, aristokratlara yani patricilere kabul ettirmeyi başarmışlardır. Bu kurum halkın yönetime ortak olmasını sağlamıştır. Mevcut olan Roma yönetim yapısı ve teşkilatı bu şekilde vücut bulmuştur. Cicero'ya göre, "en iyi devleti"nde olduğu gibi Roma'daki yönetim de toplum içindeki zıt unsurlar tarafından oluşturulmuştur. Bu oluşum bir "uzlaşma"nın sonucudur. Bu da Roma'nın bulunduğu dönemde, dünyadaki devletler içerisindeki en uzun süre iç istikrara sahip olmasıyla açıklanabilir. Cicero'ya göre, bu da Roma'nın diğer devletler için bir model olabileceğinin en büyük göstergesidir(*De Rep. II, 15*).⁸⁶

---

⁸³ Cato, her biri Roma Devleti'nin bir "yurttaşı" olarak, toplumun fertlerine güvenmiştir. Roma'nın yüzyıllarca başarılı bir şekilde sürdürmüş olduğu geleneklere dayalı sisteminin de bu şekilde muhafaza edilebileceğine inanmıştır (Bu konuyla ilgili geniş bilgi için; Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, University of California Press, Oxford, England, 1991, adlı eserde; sayfa, 163-165 arasında bakılabilir).

⁸⁴ Neal Wood, age., s. 163

⁸⁵ Neal Wood, age., s. 164

⁸⁶ Cicero, *De Re Publica*, s. 172

II-Hukuk Anlayışı

Cicero'nun siyasi düşünceler tarihi içerisinde önemli bir yer sahibi olmasının sebebi, bazı yazarlarca Stoacı doğal hukuk felsefesini kendi bulunduğu devirden, on dokuzuncu yüzyıla kadar bütün Batı Avrupa'nın tanıdığı olduğu şekilde açıklamış olmasıdır.⁸⁷ Bunun yanında Cicero'nun kendi dönemi adına hukuka verdiği önem ve Roma Hukuku'na kazandırmış oldukları önemlidir.

Cicero Roma siyasi yaşamına, avukat olması, döneminin hukuki yapısını iyi bilmesi ve iyi bir hatip olması nedeniyle girmeyi başarmıştır. Bir geçiş dönemi yaşayan Roma Devleti'nin çalkantılı bir zamanında, devleti ilgilendiren her şeyi hukukta ve geleneklerde arayan, hukukla çözmeye çalışan bir devlet adamı ve düşünür olarak dikkat çekmiştir. Döneminde yaşamış olduğu çatışmaları, atalarının adetlerine, yaptıklarına ve yasalarına aldırış etmediklerine inandığı komutanlar, senatörler ve devlet adamlarının bir çok yönden bozulmuş olmalarına bağlamıştır. Onun hukuk ile ilgili görüşleri, önce Roma hukukçularının, daha sonra da Hristiyanlığın gelişmesiyle Kilise Babaları olarak adlandırılan kişilerin ve Ortaçağ Avrupa'sında gelişen hukuk kurallarının en önemli referans kaynakları olmuştur.⁸⁸

A- Doğal Hukuk Kuramı

Cicero'ya göre hukuk, kendi kaynağını ne *consul* ve proetorlardan (Roma'ya göre), ne de yüzyıllardır kullanılan "on iki levha kanunları"ndan almaktadır. Hukuk kendi yapısını, felsefeden almaktadır. Felsefe insanlar arasındaki "ortak akıl" bir sonucudur. Hukukta bu sebeple, akıl ile aranmalıdır. Cicero'ya göre, akıl ile hukuk arasında tam bir uzlaşma vardır. Akıl gibi hukuk da ilahi bir şeydir ve onun da kendine özgü bir şekli vardır. İnsanın "hak" ve "adalet" için dünyada var olduğunu belirten Cicero, hukukun temelini de doğada aranması gerektiğine inanmıştır. Hukuk, "doğa" tarafından oluşturulmuştur. Bu nedenle de hukuk, doğrudan doğruya doğadan kaynaklanmaktadır.⁸⁹

⁸⁷ George Sabine, age., s. 157

⁸⁸ George Sabine, age., s. 158

⁸⁹ Recai Galip Okandan, age., s. 660

Cicero'ya göre, hak ve adalet gibi kavramların direk olarak topluluklar tarafından meydana getirilen yasalar ve kurmuş oldukları siyasi yapılarda aranması yanlıştır. Yasalar ve siyasi kurumlar, o ülkeleri yönetenlerce yapılmışlardır. Genel olarak evrensel hak ve adalet kavramlarını içeremezler. Ancak kaynağının doğada aranacağı bir adalet, tüm insanoğlu için geçerli olabilir. Bir devletteki devlet adamları, hakimler ve halkın iradesi hukuka temel olamaz. Bu sayılanların aldıkları kararlar ve uygulamalar adaleti genel anlamda tesis edemez, çünkü “haklı” ve “haksız”ın bu çerçevede tam bir anlam bulması imkansızdır. Bir zamanda, bir yerdeki mevcut olan anlayışlara göre, haklı haksız, haksız ise haklı olarak görülebilir. Ancak doğru olanın doğada bulunması gerekmektedir. Bu sebeple hukuk, yasalar olmadan önce mevcut olan bir şeydir. Doğa, insanoğluna hak ve adalet kavramlarını, birbirleriyle olan münasebetlerindeki sorunların çözümü için bahşetmiştir.⁹⁰

Cicero, hukukun “doğa” tarafından oluşturulduğunu ve başka yerlerde aranmaması gerektiğini şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

“ ... O (hukuk) Atina'da bir kural, Roma'da bir başka kural olarak karşımıza çıkmaz. Devirlere göre değişmez ve bugün başka, daha sonra başka bir şekilde olmaz. Ortada sadece tek, her zaman tüm insanları kapsayacak, ebedi ve değiştirilemez bir hukuk kalır. Burada, sanki bütün insanları yönetim eden bir tek yönetici vardır: Hukuku çıkaran, yorumlayan ve yürüten Tanrı. Buna uymayan insan kendi kişiliğinden de vazgeçmiş olur(*De Rep. III, 22*).”⁹¹

Doğa, insanoğluna adalet duygusunu, bir topluluk içerisinde yaşayabilmesi için vermiştir. Hukuku, direk olarak insanların görüşlerine göre şekillendirebilmek mümkün değildir. Değişmez ve evrensel bir “doğal hukuk (*ius naturale*)” vardır. Bu doğal hukuktan doğan adalet, temelini akıl sahibi olan ve bu akıl bakımından birbirine eşit olan insanların bilinç ve vicdanlarında bulmaktadır(*De Leg. I,10*).⁹²

Cicero, bu görüşlerinden sonra “adalet” ile “doğal hukuk” ilişkisini kurmaya çalışır:

⁹⁰ Charles Crozat, *Amme Hukuku*, Cilt II, (Çeviren: Recai Galip Okandan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1944, s. 179

⁹¹ Alaeddin Şenel, age., s. 247

⁹² Recai Galip Okandan, age., s. 660

“Felsefecilerin tartıştıkları konular arasında en değerli sonucu ortaya koyanı hiç kuşkusuz adalet için yaşadığımızı, adaletin de temelini insanların kanılarında değil doğada bulduğunu, tam olarak sağlayanıdır. Bir kere insanların hemcinsleri ile olan bağlılığını ve kader birliğini açıkça kavradınız mı, bu gerçek derhal ortaya çıkar. Çünkü hiçbir şey bizlerin birbirimize benzediğimiz kadar birbirine benzemez, birbirini böylesine tamamlamaz. Gerçekten de eğer kötü adetler ve yanlış inançlar daha güçsüz olan akılları çarpıtıp, ne yöne eğilimleri varsa o yöne eğmemiş olsalardı, hiç kimse kendine bile bütün insanların birbirine benzeyecekleri kadar benzeyemezdi(*De Leg. I, 10*).”⁹³

Akıl bakımından eşit olan insanların ruhi bakışları, olayları takdirleri ve nefretleri arasında benzerlikler mevcuttur. Bu sebeple de tüm toplulukları aynı hukukta birleştiren bir tek “adalet” duygusu mevcuttur. Bu nedenden dolayı da hak ve adaleti, bir dönemde, bir yerdeki yöneticilerin koydukları kurallarda değil, insanların kendi doğasında, yani aklında aramak gerekmektedir(*De Leg. I, 10*).⁹⁴

Cicero insan ile akıl ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

“ ... Öngörü ve çabuk işleyen bir zeka, karmaşık, keskin, sağlam bir şekilde donatılmış, akıl ve basiret isteyen şey, insan dediğimiz o hayvana, onu yaratan yüce Tanrı tarafından bahşedilmiştir. Bunun nedeni de çeşitli canlılar arasında, bütün diğerlerinin yoksun olduğu akıl ve düşünceden yararlanabilen bir tek insandır ... Bu akıl insan ile Tanrı arasındaki ortaklaşa bir öğedir ... Doğru kullanılan akıl da yasa olduğu için, insanların yasaya da Tanrılarla ortaklaşa sahip olduklarına inanmamız gerekmektedir ...(*De Leg. I, 7*)”⁹⁵

Hukukun, yukarıda açıklanmaya çalışılan bu “doğal adalet”e dayanma zorunluluğu, “doğal hukuk”tan kaynaklanmaktadır. Bu “pozitif hukuk” olarak adlandırılan mevcut yasaların kaynağını, “ahlâki değerlerle” birlikte temellendirir. Bu doğal hukuk, yönetenlerin tüm yasalarında bir şekilde kendisini gösterir. Buradan da aklın ve hukukun üstünlüğünün bütün devletlerde ortak olduğu sonucuna varılabilir. Cicero, tüm insanların

⁹³ Cicero, *De Legibus 'A commentary on book I'*, (by L. P. Kenter-Translated by Margie L. Leenheer), Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam, 1971, s. 58

⁹⁴ Cicero, *De Legibus*, s. 72

⁹⁵ Cicero, *De Legibus*, s. 45

ve dolayısıyla da devletlerin, kendilerine düşman olanlara karşı hareket ederken bile haksızlıkta bulunmamaları gerektiğini ve bu tip ilişkilerde de bazı prensiplere dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Her türlü kişisel ilişkilerde ve devletlerarası ilişkilerde adaletin hakim olmasını ve ilişkilerde ruhun önemli olmasını, hiçbir zaman ruhun, söylevlere feda edilmemesi gerektiğini belirtmiştir(*De Off. I, 10*).⁹⁶ Devletlerin birbirlerine karşı her şeyde hukukun yürümesini istemeleri gerekir, devletler ancak çok gerekli olan durumlarda savaşı meşru bir yol olarak görmelidirler. Cicero'ya göre savaş, barış imkanını yeniden oluşturabilmek amacı ile yapılırsa meşrudur(*De Off. I, 24*).⁹⁷ Cicero bu görüşleriyle, devletlerin kendi aralarında uyuşmazlıklardan ziyade, barışı esas alan bir sistemi geliştirmeleri gerektiğini açıklamaya çalışmıştır.⁹⁸

Cicero, “doğal hukuk”un yanında, bununla iç içe geçmiş olan bir “*kavimler hukuku* (devletler hukuku ‘*ius gentium*’))” da kabul etmiştir. Bu hukukun da tüm kavimler ve devletler arası ilişkilerde geçerli olan bir hukuk olduğunu belirtmiştir. Bu hukuk, toplumların ortak ihtiyaçlarından doğmuştur ve bu hukuk alanı da bu ihtiyaçların değişikliğe uğramasıyla değişir, gelişir.⁹⁹

Cicero'ya göre, hukukun temeli “doğal hukuk”, bu hukukun toplumlar arasında bulmuş olduğu uygulama sahası da “*kavimler hukuku*”dur. Bir de bunların yanında, devletlerin kendi toplulukları içindeki sorunları çözmek amacıyla oluşturdukları “*medeni hukuk (ius civile)*” mevcuttur. Bu hukukta, devletlerin ve dolayısıyla toplumların, kendilerinin sürekliliğini sağlayabilmeleri amacıyla önemli bir yere sahiptir. Günün koşullarına ve insanlar arasındaki ilişkilerin göstermiş oldukları gelişmelere göre, bu hukuk alanı da genişler ve değişir.¹⁰⁰

Doğal hukuk Cicero'nun elinde, bir şekilde Roma anayasasını doğrulayan bir araç durumuna dönüşmüştür. Cicero, “*De Legibus*” adlı eserinde Roma yasalarının gerçek yasaya ve doğal hukuka uygun olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Cicero'nun sözünü etmiş

⁹⁶ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 15

⁹⁷ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 36

⁹⁸ Recai Galip Okandan, age., s. 661

⁹⁹ Mete Tunçay, *Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi I*, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 278

¹⁰⁰ Mete Tunçay, age., s. 278

olduğu yasalar, Roma'nın gelenekleriyle birlikte, yüzyıllarca süren bir gelişmenin ürünü olan "aristokratik Cumhuriyet" yasalarıdır(*De Leg. II, 23*).¹⁰¹

B-Cicero'ya Göre "Yasa"

Cicero için, hukuk ile yasa iç içe geçmiş iki olgudur. Bu konulardaki görüşleri de birbirine paralellikler gösterir. "Yasa", "doğru" olan ile "yanlış" olanı belirleyen, "yapılması gereken" ile "yapılmaması gereken"i insanlara bildiren kurallardır(*De Leg. I, 6*).¹⁰²

Cicero'ya göre ilk olarak, tüm insanları kapsayan, doğaya uygun, ilahi bir öze sahip ve süreklilik gösteren doğal yasa vardır. İnsan doğasına uygun olarak bulunan aklın, yani "evrensel akıl"ın*, bir yansıması olan ve doğada hep var olan sabit yasa, her zaman, herkes tarafından kabul edilen ve bir ülkedeki siyasi teamülleri belirleyen doğal bir yasadır. Bu yasa da sonsuza dek var olacak "doğa yasası"nın bir sonucu olarak karşımıza çıkar(*De Leg. I, 7*).¹⁰³

Cicero yasayı şu şekilde tanımlamıştır:

"Yasa, yapılacak ve yapılmayacakları buyuran en yüce akıldır. Yasa, doğanın gücüdür ve doğanın ruhudur, yasa, bilgenin aklıdır, ayrıca yasa adaletli olan ile olmayanın ölçüsüdür(*De Leg. I, 6*)."¹⁰⁴

Cicero'nun üzerinde önemle durduğu hak ve adalet kavramlarının bir sonucu olan yasa, yine ilahi olan akıl ve insanoğlunun sorgulama gücüne dayanır. Devletin sürdürülebilmesinde de önemli bir yere sahip olan bu yasa, insanoğlu ile beraber doğmuştur. Bu yasayı insanoğlu başka canlılardan öğrenmemiştir. Kendine özgüdür. Yasa, insan doğasının bir ürünüdür. Bu yüzden de yasa, doğada aranmalıdır. Bundan dolayı

¹⁰¹ M.A. Ağaoğulları; L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 41

¹⁰² Cicero, *De Legibus*, s. 43

* *ratio summa*.

¹⁰³ Recai Galip Okandan, *age.*, s. 662

¹⁰⁴ Cicero, *De Legibus*, s. 70

mevcut hukuk, bu doğadaki yasanın bir sonucudur. Zaten doğaya ve akla uygun olmayan bir hukukun tesis edilebilmesine imkan yoktur.¹⁰⁵

Cicero bu doğa yasasının yanında, yazılı yasaların olabileceğini de kabul etmiştir. Bu yasalar önce akla, daha sonra da doğal hukuka aykırı olmamalıdır. Bu yazılı yasalar, adaleti tesis etmeye yönelik olmalıdırlar. Akla ve doğal hukuka, dolayısıyla doğa yasasına aykırı olan yazılı yasalar “adil” olamaz. Bunların yanında yukarıda sayılan temellerin üstünde bulunan bir yazılı yasadan bahsetmek mümkün değildir(*De Leg. I, 15*).¹⁰⁶

Cicero “yazılı yasa” ile “doğa yasası” arasındaki ilişki ile ilgili düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Gerçektende doğaya uygun olan, bütün insanlar için geçerli olan bir yasa, yani doğru düşünce vardır. Bu yasa buyrukları ile insanları görevlerini yapmaya çağırır; yasaklamaları ile onların haksızlık etmelerinin önüne geçer. Onun buyrukları ve yasaklamaları her zaman iyi insanları etkiler, ama kötüler üzerinde etkisiz kalırlar. İnsan yasaları ile bu yasayı geçersiz kılmak veya etkinliğini sınırlamak ahlak açısından hiçbir zaman doğru değildir, onu büsbütün ortadan kaldırmak imkansızdır. Ne *Senato*, ne de halk bu yasaya uyma yükümlülüğümüzü ortan kaldıramaz ...(*De Rep. III, 22*)”¹⁰⁷

Bir yasanın doğru veya yanlış olduğunun göstergesi, doğal yasaya uygun olup, olmamasıdır. İnsanları yanlış davranışlardan alıkoyan, onları adaletli davranmaya yöneltten doğa yasasıdır. Evrende akıldan üstün hiçbir şey yoktur. Bu akla sahip tek canlı da insanoğludur. İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran bu özelliği dolayısıyla, kendi yazmış olduğu yasaların ne akla, ne insanoğlunun muhakeme gücüne, ne de adalete aykırı olması gerekir(*De Leg. I, 16*).¹⁰⁸

Yazılı yasaların doğal yasaya uygun olmasının yanında, yapıldıkları dönemdeki insanların yapısına, davranışlarına ve inanışlarına da uygun olması gerekir. Sonuçta bu yasalar, halkın güveni, ülkenin ve dolayısıyla devletin muhafaza edilebilmesi ile orada

¹⁰⁵ Recai Galip Okandan, age., s. 663

¹⁰⁶ Cicero, *De Legibus*, s. 72

¹⁰⁷ George Sabine, age., s. 158

¹⁰⁸ Cicero, *De Legibus*, s. 75

yaşamakta olan insanların mutlu ve daha rahat yaşayabilmesi için yapılmıştır. Bu yasalar uygulandıkları dönemin insanları tarafından kabul görürlerse, yasa olarak bir yaptırım güçleri olabilir. Ancak bu yasalar, o dönemdeki insanlara yönetenler tarafından zorla kabul ettirilip, uygulansalar bile, Cicero'ya göre yine de hiçbir zaman bir yasa olarak nitelendirilemezler.¹⁰⁹

Cicero, yasayla ilgili varmış olduğu bu yargıların yanında, yöneticinin yasaya uygun davranmasının önemi üzerinde de durmuştur. Cicero'ya göre, yöneticinin görevi yönetmek, adaletli olmak ve yasalara uygun emirler vermektir. Çünkü ister yazılı olsun, ister yazılı olmasın tüm yasalar yöneticileri yönetebiliyorlarsa, yöneticilerde yasalardan aldıkları güçle halkı yönetirler. Cicero, yöneticinin konuşan bir yasa, yasanın da susan bir yönetici olduğunu belirtmiştir. Cicero, yasalara uygun yönetim gösteren bir yöneticiyi, adaletin ilkelerine ve doğanın isteklerine uygun hareket etmiş olarak görmektedir. Cicero'ya göre yönetimsiz ne bir aile, ne bir site, ne bir devlet varolabilir. Çünkü doğadaki her şey ve doğal olarak da insanoğlu, en üst yasanın buyruklarına göre yaşamak zorundadır(*De Leg. III, 1*).¹¹⁰

Cicero, kendi ifadeleriyle yönetici ile yasa arasındaki bağı şu şekilde açıklamıştır:

“Yasalar nasıl yönetici yönetmekte ise, yöneticilerde toplumu o şekilde yönetmektedir. Gerçektende diyebiliriz ki, yönetici konuşan bir yasadır, yasa da konuşmayan bir yöneticidir(*De Leg. III, 1*).”¹¹¹

Cicero'ya göre en üst buyruğa göre yaşamak zorunda olan insanoğlu, halkın ortak malı olan yasaları ve onun sayesinde varlık bulan devleti devam ettirebilmek için, onun otoritesine göre hareket etmek zorundadır. Bunun içinde bir toplum kendisini korumak amacıyla bir örgüt bütünü oluşturmak zorundadır. İnsanoğlu, oluşturmuş olduğu bu bütünün devamı için yasaları en üstte tutmalı ve ona uygun bir yaşam tarzı geliştirmelidir. Bu yaşam tarzı da “iyi” yöneticileri ve yasalara uygun “iyi” yönetimleri içinde barındırır.

¹⁰⁹ Recai Galip Okandan, age., s. 664

¹¹⁰ George Sabine, age., s. 161

¹¹¹ George Sabine, age., s. 161

Bu şekilde oluşturulmuş örgütsel topluluğa Cicero, “*salus populi suprema lex esto*”¹¹² demiştir.¹¹³

Cicero yasanın gücü ile halkın gücünü bir arada görmüş ve yöneticilerin yasalara uygun davranması için, sürekliliği olan, güçlü bir devletin tanımına giderek, böylece yasaya vermiş olduğu önemi en ayrıntılı bir şekilde açıklama olanağı bulmuştur. Cicero bunu yaparken doğa, akıl, adalet ve hak kavramlarını yasanın tanımlanmasında birarada kullanarak, yasayı devletin temel argümanları arasında, üstün bir konuma oturtmaya çalışmıştır.

III- Cicero'nun İdeolojisi

Cicero, günümüzde felsefe ve siyasi düşünceler tarihi adına, bir düşünür olarak katkılarında ziyade, büyük bir söylev ustası ve Latin dili edebiyatının bir dönemine adını verecek derecede önemli bir temsilcisi olarak anılmaktadır. Cicero ise hayatı boyunca yaptıkları ve yazdıkları ile bir düşünür olarak anılmak istemiştir. Bir düşünür olarak Cicero, felsefeyi, retorik ve siyasetle birleştirmeyi çalışmıştır. Cicero Roma Cumhuriyeti'nde, eserlerinin bu yapısı ile yaşamış olduğu çalkantılı dönemde, devletin devamı misyonunda bir düşünürden daha çok, bir devlet adamı olarak önem kazanmıştır.¹¹⁴

Cicero tüm hayatını, (mensubu olduğu atlılar ‘*equites*’ sınıfının, yaşadığı dönemlerde daha tam olarak soylu sınıfından sayılmamasından dolayı), Roma’da sözü geçen bir devlet adamı olmak ve ölümünden sonra yaptıkları ile yazdıklarının okunması ve anılmasına adanmıştır. Bunu başarabilmek için de hukuk, hitabet ve felsefe eğitimi almıştır. Cicero, almış olduğu bu eğitim ve bunun neticesinde edinmiş olduğu donanım ile, eski Yunan düşünürlerinin fikirleriyle bezenmiş düşüncelerini, yaşadığı zamanda zor bir dönem geçiren ülkesinin geleceği için geliştireceği fikirlerinin şekillenmesinde kullanmıştır.¹¹⁵

¹¹² Halkın selameti için en yüce yasa.

¹¹³ George Sabine, age., s. 161

¹¹⁴ Sabriye Akoğlu, age., s.20

Bir Romalı olarak Cicero'nun siyasi düşünceleri, hem eski Yunan düşünürlerinin siyasi fikirleri, Roma cumhuriyet rejiminin geleneklerine olan bağlılığı ve hayranlığı, hem de kendisinin eski Yunan düşüncesinden alarak geliştirdiği "hümanizm" anlayışıyla gelişmiştir. Cicero'da bu siyasi düşüncelerin gelişerek bir ideoloji haline alması ise büyük Yunan düşünürleri *Platon* ve *Aristoteles*'in siyasi düşüncelerine duymuş olduğu büyük ilgi ile alakalıdır. Bu ideolojinin temeli, kendisini içinde kabul ettiği Stoa okulunun "ahlak anlayışına"¹¹⁶ olan inancıyla ve *Polybios*'un etkisiyle geliştirmiş olduğu tarihsel bakış açısı sayesinde edindiği fikirlerle kuvvetlenmiştir. Cicero daha sonra etkilenmiş olduğu bu felsefi düşüncelerin ve düşünürlerin izinde fikirlerini üretmeye, bunun yanında kendi geliştirmiş olduğu düşünceleri açıklamaya çalışmış ve eserler vermeye girişmiştir.¹¹⁷

Düşünce yapısı bu şekilde gelişen Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin geç dönemlerinde, sosyal ve siyasi düşüncelerinin eriştiği düzey itibariyle önemli devlet adamlarından biri ve en önemli düşünürü olarak kabul edilmiştir. Cicero'nun fikirlerinin değeri, Stoa düşüncesine temel oluşturan entelektüel veya pratik erdem düşüncesini, yaşadığı dönemde bir düşünür olarak siyasi düşünceye sokabilmesi ve popüler düşünceler haline getirebilmesi nedeniyle önemlidir.¹¹⁸ Cicero siyasi düşüncelerini, kimi yazarlarca üzerinde durulduğu gibi ister şahsi kaygılarıyla, ister idealleri uğruna geliştirmiş olsun, hayranı olduğu Roma Cumhuriyeti'nin kurumsallaşma dönemindeki yapısına geri dönmesi ve yaşadığı dönemdeki Roma Cumhuriyeti'nin bir rejim olarak, devamını sağlamak adına geliştirmiş olduğu genel kabul edilen bir durumdur. Cicero'nun yaşatmaya çalıştığı ideoloji, orijinal olmamakla birlikte¹¹⁹, Roma için yeni olan ve *eklektik* (seçici) bir

¹¹⁵ Sabriye Akoğlu, age., s.20

¹¹⁶ *Stoa Ahlak Felsefesi(Ethika)*: Stoa felsefesinin ana öğretisi olan "ahlak öğretisi" *Kynizm*'e bağlıdır ve Sokrates'in ahlakı gibi tam bir entelektüelizm olarak algılanmaktadır. Bu anlayış, usun (akıl) egemenliğine dayanır. Bilgi ile erdemin birliği düşüncesi Stoa öğretisinin temel özelliğidir. Bu öğretiye göre, nesnelere değeri ile insanın ne olduğu ve evren içindeki yeri ve yaşamının anlamı üzerinde doğru bilgisi olmayan kişi, doğru, erdemli bir davranışta bulunamaz, mutluluğa da erişemez. Ahlakça yetkin olma anlayışı Stoa'da bilgelikle özdeş olarak algılanmaktadır. Bilge kişi erdemli kişidir, erdemli olmak ise doğaya ve akla yani usa uygun davranışlarda bulunmaktır. Stoa öğretisinde zaten doğa ile akıl özdeştir ve birbirlerini tamamlarlar. Ayrıca evrende her şey Tanrısal akıl tarafından düzenlenip belirlendiği için doğada tesadüfe yer yoktur. Doğaya bütünüyle, içkin ve organik bir zorunluluk, bir yasa egemendir. Doğanın bir parçası olan insan da bu zorunluluğa bağlıdır. İnsanın kendi yazgısından kaçabilmesi mümkün değildir. Buna inanan kişi, nasıl olsa değiştiremeyeceği yasaya veya yazgısına karşı boş yere mücadele etmekten ve bunun sonucunda da düşeceği sıkıntıdan ve üzüntüden kurtulur. Bu konuda daha geniş bilgi için; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990 adlı esere bakılabilir.

¹¹⁷ Sabriye Akoğlu, age., s. 21

¹¹⁸ Neal Wood, age., s. 1

¹¹⁹ Cicero'nun düşünceleri, Yunan düşünürlerinin ve *Polybios*'un siyasi görüşleriyle şekillenmiştir. Cicero eserlerinde de bunu kabul etmiş ve onlara duymuş olduğu saygı ile hayranlığı dile getirmekten çekinmemiştir.

temele dayanmıştır. Bu nedenle de Cicero'nun düşünceleri, günümüz anlamında geçerliliğini yitirmiş ve önemsiz bulunan fikirler olarak zaman zaman bazı yazarlarca gösterilmiştir.¹²⁰

Cicero'nun yaşadığı dönemi takip eden Hristiyan siyasi düşüncesinin geliştiği Ortaçağ'a ve hatta Aydınlanma Çağı'na kadar gelişen siyasi düşünceler, Cicero'nun miras bırakmış olduğu derlemelerinden ve aktarmalarından oluşan, düşüncelerin üzerinde yükselmiştir. Bu konuda Cicero'nun yapmış olduğu en önemli şey, eski Yunan düşüncesini Roma'ya, oradan da tüm Batı siyasi düşüncesine eserleri ile taşımasıdır.¹²¹

Genel anlamda, Cicero'nun ideolojisini şekillendiren devlete ve hukuka dair görüşlerinin temelinde, Stoa öğretisinden ona ulaşan fikirler egemendir. Bu Stoacı görüşleri, onu “evrensel bir dünya devleti” düşüncesine ulaştırmıştır. Bu fikirleriyle siyasi düşüncelerine sağlam bir temel kazandıran Cicero, Yunanlı bir düşündür olan, ancak uzun yıllar Roma'da yaşamını sürdürmüş ve Roma siyasi sistemine duyduğu hayranlıkla bir çok eser vermiş olan *Polybios*'tan etkilenmiş ve onun da aynı adla üzerinde durduğu “karma anayasa kuramı” olarak adlandırdığı yönetim anlayışına ulaşmıştır. Ayrıca Cicero'nun bu siyasi düşüncelerinin temelinde, felsefi olduğu kadar, dönemindeki siyasi olaylara ve devleti yönetenlere karşı geliştirmeye çalıştığı siyasi fikirleri de yatmaktadır.¹²² Buna rağmen Cicero, eserlerinde *Aristoteles* ile *Polybios*'un yaptığı yönetim biçimleri tasnifine sadık kalmıştır. Bununla birlikte, en önemli siyasi eseri “*De Republica*”da en ideal devlet şeklini “cumhuriyetçi karma anayasal” düzen olarak da belirtmeyi ihmal etmemiştir(*De Rep. I, 42*).¹²³

Cicero'nun siyasi anlamda (bazı yazarlarca iddia edildiği gibi) amacı, “karma anayasa kuramı” ile Roma Cumhuriyeti'nin eski dönemlerine geri dönmesini sağlayabilmektir. Cicero yürütmüş olduğu bütün siyasi çabasını, yaşadığı dönemde kendisinin ve mensup olduğu veya olmaya çalıştığı soylular sınıfının çıkarlarını sürdürebilmek, aristokratik özellikleri ağır basan Roma yönetimini eski devirlerine geri döndürebilmek için kullanmıştır. Cicero bu amaçla *Senato*'yu eski gücüne yeniden kavuşturmak ve devlet yönetiminde daha fazla söz sahibi olmasını sağlamak için

¹²⁰ Neal Wood, age., s. 11

¹²¹ James E. Holton, age., s. 155

¹²² Mete Tunçay, age., s. 262

çalışmıştır. Bunun içinde aristokratların devlet işlerine eskiden olduğu gibi daha fazla ilgi göstermelerini istemektedir. Bu konuyla ilgili görüşünü, *De Officiis* adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

“Yöneticiliğe, kendi gelmiş oldukları soydan (doğuştan) dolayı hazır olan kimseler, hiç vakit kaybetmeden devlet işlerine girmek zorundadırlar. Bunun nedeniyse, bir ülkedeki insanlar başka türlü doğru düzgün yönetim edilemezler, insanlardaki büyük erdemler başka türlü açığa vurulamaz (*De Off. I, 20*).”¹²⁴

Bu görüşleriyle seçkin bir yaklaşımı benimseyen Cicero, bununla beraber sürekli olarak eserlerinde “*res publica res populi*”¹²⁵ görüşünü de ileri sürmeyi ihmal etmemiştir. Bu düşüncesiyle “karma anayasa kuramı”ndaki, yönetim biçimleri arasında süreklilik olduğu görüşünün, tutarlı olduğunu ispata çalışmıştır. Cicero, bu görüşlerine uygun olduğuna inandığı, cumhuriyet rejiminin halka tamamen sırt çevirmeyen bir yapıda olması nedeniyle, Roma’nın geleceği adına önemini kavramış ve cumhuriyeti devletin devamı için hararetle savunmuştur. Cicero, Roma’daki mevcut cumhuriyet rejimini, kendisinin de içinde bulunduğu ülkedeki seçkin tabakanın, *Senato* vasıtasıyla iktidarlarını sürdürebilmeleri amacıyla faydalı olduğunu görmüştür. Bu görüşünü bazı *Senato* üyelerine her fırsatta açıklamaya çalışarak, cumhuriyet rejiminin devamının önemini belirtmiştir.¹²⁶

Cicero bu açıklamalarından sonra, “*De Re Publica*” adlı eserinde “özgürlük” ile ilgili görüşlerini açıklamış ve özgürlüğün tanımını yapmaya çalışmıştır. Cicero’ya göre, özgürlük ve krallık idaresi birbiri ile bağdaşmaz iki şeydir ve halkın kendi kendisini yönettiği yönetimler hariç, en iyi olarak nitelendirmiş olunan krallıkta dahi, halk tamamen özgür sayılmaz. Aristokrasi de özgürlük ile bağdaşmaz, çünkü halkın gücünü inkâr eder(*De Rep. I, 27*).¹²⁷ Çünkü özgürlük, toplumun refahı hakkında, yönetimin gücüne ve kamu düşüncesinde halkın belirleyiciliğine ihtiyaç duyar(*De Rep. II, 23*).¹²⁸ Bu görüşlerinden anlaşılmaktadır ki Cicero, bu bakış açısı ile sürekli olarak “karma anayasa kuramı”nı olumlama uğraşı içerisindeydi.

¹²³ Cicero, *De Re Publica*, s. 131

¹²⁴ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 31

¹²⁵ Halk için devlet.

¹²⁶ George Sabine, age., s. 160

¹²⁷ Cicero, *De Re Publica*, s. 118

¹²⁸ Cicero, *De Re Publica*, s. 180

Cicero, bu görüşlerini açıklamasına rağmen, yönetim şekilleri içerisinde en çok “krallık” yönetimini beğendiğini sık sık itiraf etmiştir. Bu beğenisini de krallık yönetimini devletin istikrarı açısından önemli gördüğünü söyleyerek açıklamaya çalışmıştır. Cicero’ya göre, krallık yönetimi en “iyi” yönetimdir. Cicero bunu yaparken yine, cumhuriyet rejiminin de faydalarını açıklamadan geçmemiştir. Çünkü cumhuriyet rejimi de yaşadığı dönem ve şartlar açısından en “iyi” yönetim şeklidir. Ancak Cicero, yaşadığı dönemdeki cumhuriyet yönetiminin gidişatının olumsuzluğunu ve bir yönetim şekli olarak ideal olduğuna inandığı krallık yönetimine ülkesinin duymuş olduğu ihtiyacı da kavrayabilmiştir.¹²⁹ Cicero *Sulla*, sonra *Caesar* yönetiminde temelleri atılan ve Cicero’nun *Caesar* ile ilgili olarak kişisel kaygılarından dolayı karşı çıktığı tek adam yönetimini, bir süre sonra *Platon*’un “filozof devlet adamı”(Devlet 540, a,b,c,d,e, 541, a,b)¹³⁰ görüşünden etkilenerek eserlerinde olumlamıştır. Cicero’nun, *Platon*’un bu görüşüne oldukça yakın bir tarifile ortaya çıkardığı “*princeps* (birinci yurttaşın yönetimi)” kavramını, felsefi ve siyasi olarak hazırlaması, bir düşünce olarak eserlerinde sunması ve tek adam iktidarına zemin hazırlaması, bunun en önemli kanıtı gibi görünmektedir.

Cicero, *princeps* (birinci yurttaşın yönetimi)’in yönetimini, şu nedenle açıklama ihtiyacı hissetmiştir:

“ ... Barış gibi sakin ortamlarda, her şey düzgün olarak seyrederek iken insanlar rahattır. Sanki yavaş yavaş giden bir gemide veya insanı uyukulu bir hale sokan hastalık gibi. Ancak birdenbire çıkan bir kasırga veya şiddetli bir hastalık karşısında insanlar kendine gelir ve akli başında birinin yardımlarına koşmasını isterler. Bu örnekteki gibi bir toplumdaki insanlarda rahat olunan zamanlarda yönetimcilere hükmetmeye çalışırlar, ancak bir savaş çıktığı anda da mevcut yönetimcilere birden itaat etmeye başlarlar(*De Rep. I, 40*).”¹³¹

Cicero’nun *princeps* kavramı ile düşündüğü şey, en önemli siyasi eseri “*De Republica*”da açıklamaya çalıştığı, hayran olduğu Roma tarihinde olduğu gibi büyük devlet adamlarına verilen, ülkenin zor dönemlerindeki “diktatörlük” yetkisine benzer bir kurumdur. Onun *princeps*’i, içinde yaşadığı dönemde Roma’ya hakim olan siyasi ve

¹²⁹ M. A. Ağaoğulları; L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 50

¹³⁰ Platon, *Devlet*, s. 206

¹³¹ Cicero, *De Re Publica*, s. 130

sosyal kaos ortamının sonucunda, yakında yıkılacağını tahmin ettiği ve yıkılmaması için çalıştığı cumhuriyet rejiminin kurtuluşuna dair son bir çare gibi görünmektedir. Cicero'nun princeps'i, yıkılan cumhuriyet rejimini ve dolayısıyla devleti kurtararak, toplum içinde birbirlerinden rahatsız olan sınıfları birleştirecek, onlara güven telkin edecek, bilge bir kişidir.¹³² Cicero bu görüşlerinde, Platon'un "filozof devlet adamı"nın özellikle tanrısal kişiliğinden(*Devlet* 497, c)¹³³ ve her şeyi halkı için ve yasalara bağlı kalarak yapacağına(*Devlet*, 458, c)¹³⁴ olan inancından etkilenmiştir.

Cicero bunları açıklarken princeps'i, mevcut cumhuriyet rejiminde senatörleri, halkı ve toplumun diğer unsurlarını kaynaştıracak, hepsine sözü geçecek, bir başkan olarak görmüştür.¹³⁵ Princeps ülkede iktidar olunca, cumhuriyet yine eskisi gibi "özgürlük" anlayışı ile yoğunlaşmış en iyi yönetim olarak istikrarlı bir şekilde yaşamını sürdürecektir. Çünkü Cicero'nun en büyük korkusu, eski Roma'nın bir daha dirilemeyeceğidir. Cicero, bir çok eserinde üstünde özellikle durduğu "özgürlük" kavramını "hukuk" ile birlikte tanımlamıştır ve bu iki kavramında pratik olarak yüzyıllardır uygulanmasını sağlayan Roma cumhuriyet rejiminin, Caesar'ın yönetimi ele almasıyla birlikte bittiğini söylemiştir. Cicero'ya göre bu gelişme de cumhuriyeti sona erdiren gelişmeleri başlatmıştır(*De Off. III, 21*).¹³⁶

Cicero yukarıda da görüleceği üzere zaman zaman birbirleriyle çelişen bir çok düşünceyi, aynı konudan bahsederken dile getirebilmiştir. Ancak, özgürlük, erdem ve cumhuriyet gibi birbirlerini tamamlayan fikirlerine, felsefi ve siyasi düşüncelerinin içerisinde her zaman yer vermiştir. Çünkü son dönemlere kadar cumhuriyet rejiminde yönetim, hep erdemli yöneticilerin elinde olmuştur. Bu yöneticiler toplumun her kesimi tarafından kabul edilebilecek bir hukuku ve özgürlüğü sağlamaya çalışmışlardır.¹³⁷

Cicero bu görüşleri neticesinde ulaştığı noktada ve hemen hemen tüm eserlerinde halka tamamen bir iktidarın bahşedilmesinin yaratabileceği tehlikelerden bahsetmiştir. O, halka her şeyi ile verilen bir iktidarın, en sonunda ülke adına tamir edilemez sonuçlar

¹³² James E. Holton, age., s. 171

¹³³ Platon, *Devlet*, s. 168

¹³⁴ Platon, *Devlet*, s. 134

¹³⁵ M. A. Ağaoğulları; L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 51

¹³⁶ Cicero, *Cicero's Offices*, s. 148

¹³⁷ M.N.S. Sellers, *The Sacred Fire of Liberty – Republicanism, Liberalism and the Law*, New York University Press, New York, 1998, s. 43

doğuracağına kesin olarak inanmıştır. Devletin yıkılması adına en tehlikeli olayların, halkın iktidarında yaşanabileceğini belirten Cicero, demokrasi olarak başlayan halkın rejiminin, bir süre sonra çoğunluğun oluşturduğu iktidarın istikrarsızlığına, yani “kaos” a ve “kalabalığın yönetimi (*ochlocracy*)” ne dönüşeceğini söylemiştir. Bu iktidarın sonunda da en kötü tek kişi yönetimi olan “tiranlık” yönetimine ulaşılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Aslında böyle kesin ve seçkinçi görüşlere sahip Cicero’yu bazı yazarlar, onun eserlerinin yüzyıllarca Batı Avrupa düşünce tarihinin en önemli siyasi düşünceler kaynakları olması sebebiyle, tutuculuğun, modern anlamda muhafazakar düşüncenin ve hatta aristokratik, seçkinçi yönetimlerin egemenliğine yol açan bir düşünür olarak görmüşlerdir. Bu görüşte olan yazarlar ayrıca, Cicero’nun on dokuzuncu yüzyıldan sonra gelişen, değişen ve özgürleşen siyasi düşünceler arasında kendisine yer bulamamasının da en büyük sebebi olarak bunu görmüşlerdir.¹³⁸

Üzerine bu tip yorumlar geliştirilen Cicero, genel olarak siyasi ve felsefi eserlerinde, özgürlük, erdem, cumhuriyet, halk egemenliği, karma anayasa (yönetim), hukuk, adalet ve toplumun refahı gibi kavramları ilişkilendirerek, yoğun olarak işlemiştir. Bu kavramları bir arada işlemeye çalışan Cicero’ya göre, hukuk, adalet ve eşitlik olmaksızın, özgürlükten bahsedilemez ve özgürlük seçime ve oya ihtiyaç duyar, çünkü bir *Senato* oluşturabilmek için bu en güvenli yoldur. Yöneticilerin erdemleriyle ilgili olarak bir toplumun kaygılarını giderebilmenin tek yolu budur. Bu garantili durum da toplumdaki kamu refahını ve tüm vatandaşların eşit olduğu veya eşit olabilecekleri inancını kuvvetlendirir. Bu oluşumlar özgürlük inancını ve dolayısıyla devletine bağlı ve güvenen fertlerin oluşmasını sağlar. Bu döngünün sağlıklı ve sürekli bir hal alabilmesi de ancak “cumhuriyetçi” “anayasal” bir yapıyla mümkün olabilir. Cicero’nun ideolojisini en kısa biçimde özetleyen bu döngü, zaman zaman birbirleriyle çelişen saptamalar göstermekle birlikte, siyasi ve felsefi eserlerinin temel argümanları olarak görülmüştür.¹³⁹

Sonuç olarak, çalışmanın genelinde de görülebileceği gibi Cicero’nun ideolojisini, birbirleriyle çelişen fikirlerinden ötürü, kesin olarak tanımlayabilmek güç görünmektedir. Ancak siyasi düşünceler tarihine kazandırdıkları ve gelecek kuşaklar için fikirlerinin ve eserlerinin önemini, yirminci yüzyılın önemli siyasi düşünce tarihçilerinden George Sabine şu şekilde dile getirmiştir:

¹³⁸ George Sabine, age., s. 156

¹³⁹ M.N.S. Sellers, age., s. 46

“ ... Dile getirdiği fikirler hiç de kendi öz fikirleri değildi, ama onları, özellikle Stoa Yunancasını çevirmek için kendisinin ortaya çıkardığı Latince deyimler aracılığı ile dile getirme biçimi hiç kuşkusuz bu fikirlerin (eski Yunan dşncesinin) bütün Batı Avrupa’ya yayılmasının en önemli edebi aracı olmuştur. Ondan sonraki yüzyıllarda siyasa felsefesi okumak isteyen herkes Cicero’da geçen birkaç önemli fikri aklında tutmak zorundadır.”¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ George Sabine, *age.*, s. 158

SONUÇ

Marcus Tullius Cicero, yaşamının büyük bir bölümünde, Roma siyasi hayatının önemli bir üyesi olarak yer almıştır. Bu konumu sebebiyle, Roma Cumhuriyet rejiminin geleceğini ve dolayısıyla kendi geleceğini güvence altına alabilmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Yaşadığı dönemde üyesi olduğu *Senato*'nun kaybolan gücü ve itibarını yeniden sağlayabilmesi ve Roma siyasi yaşamında en üst siyasi ve idari kurum olabilmesi için uğraş vermiştir.

Cicero bu uğraşında *Sulla* ile başlayıp, *Caesar* ile devam eden ve cumhuriyet rejimini tehdit eden “tek adam” iktidarına karşı göstermiş olduğu muhalefetle, o dönemde Roma’da halâ cumhuriyet yanlısı olan kesimlerin desteğini almayı başarmıştır. Özellikle *consullüğü* dönemindeki “*Catilina* suikastı ve ayaklanması”nı engelleyerek ve bu olay sonrası cumhuriyet adına o zaman için tehdit oluşturan kişilerin bir kısmını öldürterek, bir kısmını da hapse attirerek bertaraf edebilmesi *Senato*'nun ve halkın bir kısmı tarafından takdir edilmiştir. Hatta bu başarısından ötürü *Senato* tarafından “*pater patriae* (vatanın babası)” ilan edilmesi, tüm siyasi yaşamı boyunca onun için önemli bir övünme kaynağı ve Roma siyasi hayatında prestijli bir şahsiyet olmasını sağlamıştır. Cicero'nun *consullüğü* döneminde kazanmış olduğu bu ün, onun Roma siyasetinde önemli mevkiler için yapılan seçim ve atamalarda şansını arttırmıştır. Cicero’da bu ünü kullanabildiği kadar kullanmasını bilmiştir.

Cicero'nun yaşamış olduğu çağın en önemli siyasi şahsiyeti *Caesar*'ın, halkı *Senato*'nun üstünde gören ve Roma siyasi hayatında ön plana çıkarak ulaşmaya çalıştığı “tek adam idaresi”ne Cicero hep karşı olmuştur. Cicero, *Caesar*'ın girişimleri nedeniyle devlet yönetiminde etkisi azalan *Senato* ve o dönemde *Caesar*'a karşı gelebilecek tek önemli kişi olan, yakın dostu komutan *Pompeius* ile “tek adam idaresi”ne karşı mücadele vermiştir. Bu mücadelesinin sonunda *Caesar* tarafından sürgüne gönderilmiş, sürgünden döndükten sonra bir dönem siyasetten uzak kalmıştır. Bu dönemde siyasete yeniden dönebilmek adına *Caesar*'ı ve politikalarını öven, hatta destekleyen tavırlar göstermiş ve kendisine siyasi anlamda güvenenler ile düşmanlarının tepkisini toplamıştır. Ancak

Cicero, *Caesar*'ın ölümünden sonra kendisini ölüme kadar götüren, *Caesar* sonrası Roma'da oluşan siyasi "kaos" ortamında, *Caesar* yanlılarına ve ülkenin "tek adam idaresi" olmasını isteyenlere karşı bir mücadelenin içine girmiştir. Bu mücadelesinin sonucunda, öldürülmüştür.

Cicero, bu dönemde cumhuriyetçi görünen bazı devlet adamlarına ve *Caesar* yanlılarına karşı cumhuriyet için *Caesar*'ın yeğeni ve mirasçısı *Octavius* (*Augustos*)'a güvenmekle büyük bir hata yapmıştır. *Octavius*, Cicero'nun *Caesar*'ın yaşadığı dönemde ona karşı olan muhalefetinden dolayı, Cicero'ya tam olarak hiç güvenmemiştir. Ayrıca cumhuriyetçi devlet adamlarının da *Caesar* yanlılarına karşı cesur olamamaları, Cicero'yu mücadelesinde yalnız bırakmıştır. Bu nedenlerden dolayı her yönden yalnız kalan Cicero, savunmasız kaldığı için *Caesar* yanlılarınca kolayca öldürülebilmektedir.

Octavius, Cicero'nun cumhuriyet rejiminin kurtulabilmesi için yazmış olduğu siyasi ve felsefi fikirlerinden ilham alarak Roma'da iktidarı ele geçirmiştir. *Octavius*, Cicero'nun cumhuriyetin kurtuluş reçetesi olarak gördüğü "princeps (birinci yurttaşın yönetimi)" kuramını kullanmış ve Roma'nın cumhuriyetten, imparatorluğa "yumuşak" geçişini bu sayede sağlamıştır. Cicero, böylece istemeden Roma'nın bir imparatorluk olmasının fikir babalığını yapmıştır. Ancak bir çok düşünür ve Roma tarihçisine göre bu durum, Roma Cumhuriyeti adına kaçınılmaz olan bir sonun nedeni ve Akdeniz Havzası'na hakim olan büyük bir devletin rejim değişikliğinin görünür nedeninden başka bir şey olmamıştır.

Gerçekten de Roma, Cicero'nun yaşadığı çağda ulaşmış olduğu yüzölçümü, nüfus, onlarca kavimden oluşan yapısı ve Roma yurttaşı olmayanların da devlet kademelerinde etkin hale gelmesiyle, bir çok eyalete bölünecek kadar büyük bir devlet olmuştur. Bir kent devleti olarak kurulan ve atalarının geleneklerine, hukukuna ve devlet düzenine yüzyıllarca bağlı kalabilmesiyle ayakta kalmayı başaran Roma Cumhuriyeti'nin bu noktadan sonra yıkılması veya idari yapısını değiştirmesi kaçınılmaz gibi görünmektedir. Ayrıca bu rejim değişikliği o dönemin Roma'sı için bir şans olmuştur, çünkü Roma bu yeni idare şekli ve cumhuriyet rejiminden almış olduğu siyasi, idari, hukuki yapı ile yüzyıllarca daha Akdeniz Havzası'na hükmetmiştir. Bu dev imparatorluğun kurulması ve yüzyıllarca varlığını devam ettirmesi, bir yönden de ilk imparator olan *Octavius*'un,

Cicero'nun fikirlerine verdiği değerin bir sonucu olması sebebiyle önemlidir. *Octavius* imparatorluğu kurmakla kalmamış, hem de uzunca süre Roma'yı yöneterek, imparatorluğun cumhuriyet kurumlarıyla sürmesini sağlamıştır.

Cicero, cumhuriyet adına vermiş olduğu siyasi mücadelenin yanında, yazmış olduğu siyasi ve felsefi eserler ile de Roma'nın siyasi düşünceler tarihi adına en önemli düşünürüdür. Bu yönü ile Cicero, eski Yunan düşüncesini Roma'ya taşımış, onu takip edenler sayesinde de eski Yunan düşüncesi Ortaçağ siyasi düşüncesini ve Hristiyanlık felsefesini temellendirmiştir. Bu yönü ile Cicero, önemli bir derlemeci ve fikir aktarıcısı olarak görülmektedir. Bu özelliklerinin yanında iyi bir söylev ustası ve dil bilimci olması sebebiyle Latin dilinin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Cicero'nun yaşadığı dönem, dilbilimciler tarafından, Latin dili adına "Cicero Çağı" olarak adlandırılmıştır.

Cicero siyasi yaşamı, düşünürlüğü ve dile olan büyük ilgisi yanında, Roma adına vatanseverlik olarak gördüğü ve gönülden bağlı olduğu cumhuriyet rejimi için vermiş olduğu mücadelesiyle dikkat çeken bir kişiliktir. Bu yönleri ile, yani vatani sevme, vatan sevgisi uğruna kendini devlet işlerine verme ve hayatta iş olarak sadece devlet adamlığını görüp, benimsemesi ile ciddi anlamda bir vatanseverlik ideolojisi geliştirmiştir. Cicero'nun yaşadığı dönemin siyasi, ekonomik açıdan çalkantılarından dolayı duymuş olduğu şahsi kaygılar bir tarafa bırakılacak olursa, Roma Cumhuriyeti denilince, ilk akla onun gelmesi ve Aydınlanma Çağı'nda gelişen düşüncelerle bezeli, günümüz "cumhuriyet", "cumhuriyetçilik" kavramlarını "vatanseverlik" olarak tanımlamasıyla, dönemi adına siyasi düşünceler tarihinde önemli bir yerdedir. Cicero'nun siyasi yaşamının büyük bir kısmını adadığı ve yazdığı eserlerinde de zaman zaman yansıttığı "cumhuriyet" tanımı, bir "devlet" tanımıdır. Bu anlayışıyla, monarşi, aristokrasi ve demokrasi idarelerinin tüm iyi yönlerini, mevcut Roma siyasi sistemiyle bütünleştirmiştir. Buradan da "ideal devlet"ine yani *Polybios*'tan miras aldığı "karma anayasa kuramı"na ulaşmıştır. Cicero'nun bu fikirlerine, eski Yunan düşüncelerine ve atalarının mirası olan siyasi geleneklerine duyduğu hayranlık da eklenince, çağdaş siyasi düşünceler için önemsenmeyen, ancak çağdaş siyasi düşünceler adına devleti açıklayan, tanımlayan ideolojilerin temellendirildiği düşüncelerin oluşmasında önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Dünyada gelmiş geçmiş düşünürlerin büyük bir çoğunluğu, içerisinde aktif olarak yer almadıkları siyasi ve sosyal olayları, bir seyirci olarak izlemiş, bu olaylar üzerine düşünmüş ve yazmışlardır. Cicero ise bir devlet adamı olması nedeniyle, yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal gerçeklerini bizzat tecrübe etmiş, bu tecrübelerinin üzerine siyasi düşüncelerini inşa etmiş ve eski Yunan siyasi felsefesiyle yoğrulmuş düşüncelerinin yaşadığı dönemde bile uygulanabilirliğine olan inancıyla yazdığı eserler, giriştiği siyasi mücadeleler ile diğer düşünürlerden ayrılmıştır. Araştırmacıların Cicero'yu bir düşünür ve devlet adamı olarak incelerken, bu farklı yönlerini de göz önünde bulundurmaları gerektiği, önemli bir ayrıntı olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları M. A.; Köker, L., **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, İmge Kitabevi, Ankara, 1991
- Ağaoğulları, M. A., **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002
- Akoğlu, Sabriye, “**Bir Filozof Olarak Cicero ‘De finibus bonorum et malorum’ Üzerine Bir İnceleme**”, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE-YÖK Dokümantasyon Merkezi-, Ankara, 2000
- Ateş, Toktamış, **Cumhuriyet**, Süreç Yayınları, İstanbul, 1986
- Aristoteles, **Politika**, (Çeviren: Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002
- Barrow, Reginald H., **The Romans**, Pelican Books, Great Britain, 1987
- Beard, Mary & Crawford, Michael, **Rome In The Late Republic**, Cornell University Press, New York, 1985
- Bloch, Raymond, **The Origins Of Rome**, Frederick A. Prager Publishers, New York, 1960
- Christiansen, Erik, **A History Of Rome “From Town to Empire and from Empire to Town”**, Aarhus University Press, Oxford, England, 1995
- Cicero, **Cicero’s Offices**, (Introduction by John Warrington), Everyman’s Library, J. M. Dent & Sons Ltd., London, 1955
- ....., **Deiotarus’u Caesar’a Karşı Savunma**, (Latince den çeviren: Leyla Özbay), Cem Yayınevi, İstanbul, 1994
- ....., **De Legibus ‘A commentary on book I’**, (by L. P. Kenter-Translated by Margie L. Leenheer), Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam, 1971
- ....., **De Re Publica ‘Selection’**, (Edited by James E. G. Zetzel), Cambridge University Press, United Kingdom, 1998
- ....., **Letters to Atticus I**, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1999
- ....., **Letters to Atticus II**, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1999
- ....., **Letters to Atticus III**, (Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey), Harvard University Press “The Loeb Classical Library”, London, 1999

- ....., **Letters to His Brother Qintus and Others**, (Translated by W. Glynn Williams), Harvard University Press "The Loeb Classical Library", Cambridge, Massachusetts, 1989
- ....., **Philippicae Söylevleri**, (Çeviren: F. Gül Özaktürk), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998
- ....., **Pompeius'un Yetkisi Hakkında**, (Çeviren: Ü. Fafı Telatar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002
- Crispus, Gaius Sallutius, **Catilina Tertibi**, (Latineden çeviren: Güngör Varınlıoğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973
- Crozat, Charles, **Amme Hukuku, Cilt II**, (Çeviren: Recai Galip Okandan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1944
- Demircioğlu, Halil, **Roma Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953
- Dürüşken, Çiğdem, **Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica (Roma'da Rhetorica Eğitimi)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995
- Erim, Müzehher, **Latin Edebiyatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987
- Freeman, Charles, **Mısır, Yunan ve Roma**, (Çeviren: Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara, 2003
- Fuhrmann, Manfred, **Cicero and the Roman Republic**, (Translated by W. E. Yuill), Blackwell Publishers, Oxford, 1992
- Gibbon, Edward, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi I**, (Çeviren: Asım Baltacıgil), Tuba Matbaacılık, 1987
- Grant, Michael, **History Of Rome**, Macmillan Press, USA, 1978
- ....., **Selected Political Speeches of Cicero**, Penguin Books, England, London, 1989
- Grimal, Pierre, **The Civilization Of Rome**, George Allen & Unwin Ltd., London, 1963
- Havell, H. L., **Republican Rome**, Oracle Publishing, London, 1996
- Holton, James E., **History Of Political Philosophy "Marcus Tullius Cicero"**, (Edited by Leo Strauss and Joseph Cropsey), The University Of Chicago Press, Chicago and London, 1987
- Livius, Titus, **Roma Tarihi –Ab Urbe Conditā- "II. Kitap"**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994
- ....., **Roma Tarihi –Ab Urbe Conditā- "III-IV. Kitap"**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997

- ....., **Roma Tarihi –Ab Urbe Condita- “VIII-IX-X. Kitap”**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999
- ....., **Rome and the Mediterranean “The History of Rome from its Foundation- Book XXXIV”**, Penguin Books, England, London, 1976
- Minogue, Kenneth, **Siyaset ve Despotizm**, Liberte Yayınları, Ankara, 2002
- Mitchel, Richard E., **Patricians and Plebians**, Cornell University Press, London, 1990
- Mitchell, Thomas N., **Cicero the Senior Statesman**, Yale University Press, London, 1991
- Montesquieu, **Kanunların Ruhu, Cilt I**, (Çeviren: Fehmi Dalbaş), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963
- ....., **Romahlının Yükseliş ve Düşüşü**, (Çeviren: Ahmet Saki, Sadeleştiren: Resul Bozbey), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001
- Myres, John L., **A History of Rome**, Rivingtons Constable Ltd., Covent Garden-London, 1950
- Okandan, Recai G., **Umumi Amme Hukuku, Cilt I**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kenan Matbaası, İstanbul, 1946
- Özaktürk, F. Gül, **“Cicero’nun Mektupları ve Philippicae Söylevleri Işığında İ.Ö. 44-43 Yılı Olaylarına ve İleri Gelenlerine (Antonius, Octavius) Karşı Tutumu”**, (Doktora Tezi), AÜSBE-YÖK Dokümantasyon Merkezi-, Ankara, 1992
- Platon, **Devlet**, (Çevirenler: Selahattin Eyyuboğlu-M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000
- ....., **Yasalar, Cilt I**, (Çevirenler: Candan Şentuna-Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998
- Plutarch, **Fall of the Roman Republic**, (Translated by Rex Warner with introductions and notes by Robin Seager), Penguin Books, Middlesex, England, 1976
- Polybios, **“Histories” The Historians of Ancient Rome**, (Edited by Ronald Mellor), Routledge Press, New York, 1998
- Powell, J. G. F., **Cicero the Philosopher**, Clarendon Press, Oxford, 1995
- Rawson, Elizabeth, **Cicero ‘A Potrait’**, Cornell University Press, New York, 1983
- Robinson, Cyril E., **A History Of Rome**, Methuen Educational Ltd., London, 1986
- Rousseau, J. J., **Toplum Sözleşmesi**, (Çeviren: Alpagut Erenuluğ), Öteki Yayınevi, Ankara, 1999

- Sabine, George, **Siyasi Düşünceler Tarihi I “Eski Çağ-Orta Çağ”**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969
- Sarıgöllü, Ayşe, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971
- Sellers, M. N. S., **American Republicanism- Roman Ideology in the United States Constitution**, Macmillan Press Ltd., London, 1994
- ....., **The Sacred Fire of Liberty –Republicanism, Liberalism and the Law**, New York University Press, New York, 1998
- Shotter, David, **The Fall Of The Roman Republic**, Routledge Press, London, 1994
- Stohton, David, **Cicero: A Political Biography**, Oxford University Press, New York, 1988
- Şenel, Alaeddin, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara, 1986
- Taylor, David W., **Roman Society**, Nelson Press Ltd., London, 1992
- The Cambridge Ancient History, “Volume IX ‘The Roman Republic’ 133-44 B.C.”**, (Edited by S.A. Cook & etc.), Cambridge University Press, London, 1971
- Tunçay, Mete, **Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi I**, Teori Yayınları, Ankara, 1985
- Wiedemann, Thomas, **Cicero and the End of the Roman Republic**, Bristol Classical Press, London, 1994
- Wilkinson, L. P., **Letters Of Cicero**, Bristol Classical Press, Bristol, 1982
- Wood, Neal, **Cicero's Social and Political Thought**, University Of California Press, Oxford, England, 1991
- Yonarsoy, Kenan, **Cicero'nun Felsefi Terminolojisi**, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1982